

...

BALOGH ISTVÁN

MÁGIKUS FÉSZKÜNK

■ ■ ■

BALOGH ISTVÁN

Mágikus fészkünk ■

■ ■ ■

■

A kiadvány megjelenését
a Tartományi Művelődési és Tájékoztatási Titkárság
és a Bethlen Gábor Alapítvány támogatta

...

BALOGH ISTVÁN

Mágikus fészünk ■

Válogatott tárcák

Vajdasági Magyar Művelődési Intézet
Zenta, 2016

...

■

© *Balogh István, 2016*

© *Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 2016*

■ ■ ■ OMNIBUSZ A TÓPART UTCÁBAN ■

Játékot hirdettek meg egyszer fiatal írók a szülőhelyemen, amelynek a lényege az volt, hogy kitaláltak egy várost, átellenben a valódi településsel, s közben ott duruzsolt a Tisza. Ezek az ifjak kialakítottak utcákat, tereket, köz- és lakóépületeket, rajzolatok jeleztek mindent, egy kiállításon be is mutatták, mi hol van, ki hol lakik. A játékban részt vevő alkotók egymást serkentették új művek megírására, egy-egy téma, motívum továbbrajzolgatására, kérdések feltevésére, válaszok megfogalmazására, s születtek is garmadával szép darabjai intertextuális megoldásoknak. Engem is elhelyeztek e virtuális városban, annak Hajnal utcájában, s addig voltam mostanában igazán boldog, amíg ez a játék tartott.

KÉSZÜLŐDÉS AZ UTAZÁSHOZ

Itthon voltam.

Hajlékossal átellenben lakott egy hódmezővásárhelyi pennás, akit Szömbeszomszédnak hívtam tisztelve nyelvjárását, s aki beköltözése után azonnal mesét mondott Hajnal utcájáról, mert szülővárosában ő egy valóságos Hajnal utcában lakott. S abban a Hajnal utcában élt annak idején egy bizonyos Mári is, aki Hódmezővásárhely meghatározó festője mellett szolgált, s meg is tanult ezt-azt gazdájától, a „föstöm a nagy sömmit” zseniális alkotójától, mert Máriból nagy, hírneves naiv festő vált.

Valaha, vagy negyven esztendeje hallottam emlegetni Tornyai János „ama képét” a zentai művésztelepen. Akkor jártak mifelénk már vásárhelyi festők is, s ők regéltek nekünk Vásárhely sorban első füstőjéről, akitől megkérdezték hajdanában, amikor az Alföld egy darabját mentette volna vásznára, mit csinál, mestör? – Föstöm a nagy sömmit! – válaszolta komolyan Tornyai János. A vidám vásárhelyi piktorok, mint mondtam, vagy negyven éve itt mulatták a nyarat a zentai művésztelepen, közben kószálgattak a környéken, nézegették az utolsó néhány Tisza-parti öreg végházat, amelyek még a régi színhasználat szerint pingálódtak az utcafronton, a fal fehér, az alsó színelszegés, a falalja vagy cakli okker, esetleg királykék, inkább melegsárgába úszó

kikerics! A sok-sok venyigefeketével elhúzott falalj között énekelt a sárga. Az akkori művészteleptől kissé feljebb nyílik egy zsákutca, egy szuk, amely valaha István zugja volt, most is az, merthogy Stevanova, no, ott legbelül állt egy ilyen sárga szoknyás ház; meg párhuzamosan a volt Batthyány, most Nemanja utcával, amelyben a művésztelep is volt akkor, a Tisza felé, ott találni egy utcácskát, Kočáról elnevezettet, ez valaha Hajnal utca volt. Ebben is állt egy ilyen bogárhátú házikó, napsugár aranycsíkjával a járda felett. Megrokkant szegény, amikor 1970-ben magasabbra kúszott a folyó vize, mint a parti házak ereszei. Később lebontották, helyére, a parányi portára ormóttan, egekbe törő, kacsalábon sántikáló palotaféle épült. A lakoska évszázados színét, amelyet idelátogató piktorok oly szeretettel megörökítettek vásznaikon, elvitte a talajvíz.

Ez a Tisza-parti Hajnal utca, évszázadok óta létező közöcske, nem volt mindig a pirkadatról elnevezve. Valaha, vagy két évszázada még Mihál utzája volt, talán az arkangyalok vezérétől, talán valami ismertebb halászmestertől származtatta keresztapját. Hogy mikor és miért lett Hajnal utca, ki tudhatja? De az volt a XIX. század végén. Ez a kicsiny utcácska juttatta eszembe, hogy Szömbeszomszédom Hajnal utcáról szóló meséjét tovább folytassam, mert nekünk, zentaiaknak is van egy híres Hajnal utcánk. Az a bizonyos másik.

Zenta másik Hajnal utcája nem is Hajnal utca. Mivel sohasem volt az. Akkor meg miért emlegetem?

Mert Haynal utca volt. Nem is akármilyen! Vitéz Haynal!

Történt pedig, hogy 1941. április 13-án, nagyszombat napján, amikor az Úr Jézus még ravatalán feküdt a zentai templomokban, egy ezredes, a 43. magyar gyalogezred parancsnoka katonái élén bevonult a városba, megállt a Fő téren, a városháza előtt, ahol lelkendezve és felszabadítóként fogadta az akkori lakosok népes csoportja, s akiket emiatt később a fasiszta megszállókkal együttműködőknek neveztek, közülük némelyeket különösebb teketória nélkül a Tiszába is lőttek a megtorlók, akik szintén fölszabadítóknak nevezettek; szóval megállt ez a vitéz Haynal a Fő téren, s előbb hirdetett föltámadást, mint a szent, ünnepi nagyharangok. (Talán ezért üli mesterségesen

gerjesztett, céltudatos átok e tájat azóta is?) A lidérces, két évtizedig tartó ólomszínű álmokat elriasztó szózatát őszintének tűnő mosollyal fejezte be az eposzi hőöket mímelő óbestér, majd az érzékenyedett, könnyeivel és adrenalinszintjével küszködő szájtatók közül fölkapott egy hétéves forma, sovány, szemüveges fiúcskát, megcsókolta, és barátságosan integetett az éljenző alattvalóknak. (E történetet az a bizonyos szemüveges fiúcska mondta el nekem, felnőttkorában, amikor már elmondhatta. Mielőtt visszatett volna az útestre, mesélte az őszülő ember, megkérdezte tőlem, mi a neved, kisfiam? – Janika! – válaszoltam büszkén.) E délceg vitéz Haynal, akiről 1944-ben egyes pesti lapok azt terjesztették, hogy „törött lábbal küzdötté végig a Délvidék visszafoglalását”, Zentán akkor biztosan nem bicegett, hát ő lett néhány napig az anyaországhoz visszacsatolt Zenta első katonai parancsnoka is. Hálából minimum egy utcát kereszteltek el róla a főlsszabadítottak, hősi tette miatt. Megkapta bezzeg az egyik leghosszabb utcát. Azt, amelyiket sokszor átkeresztelt már a különböző politikai és mameluk kurzus, csak a nép soha nem nevezte hivatalosan deklarált nevén. (Az utcánknek nevet adó hadfi a későbbiekben kivívta magának a „Don oroszlánja” címet, már vezérőrnagy korában, a Budapesti Néptörvényszék 1945. február 3-án a Zeneakadémia kis előadói termében megtartott nyilvános tárgyaláson elsőrendű vádlottként, kötél általi halálra ítélte. A vitéz úr háborús bűne az volt, hogy 1942 őszén a keleti hadműveleti területeken a 22. gyalogezred parancsnokaként, amikor a 401. különleges munkásszázad az ezred kötelékébe lépett, a keretlegénységnek elrendelte, hogy a század munkaszolgálatosai közül egy sem térhet vissza élve Magyarországra. S e parancs eredménye: az eredeti 196 főből 124 fő veszteséglistára került. Haynal vitéz úr felett pedig távollétében ítéleztek, mert az akkori ismeretek szerint Németországba szökött. Jó hosszan bujdokolt, mert végül Argentínában kötött ki, Buenos Airesben halt meg, ágyban, párnák közt 1963. október 21-én.)

Története folyamán ez az utca hivatalosan először a Thököly Imre nevet viselte. Változván a világ lett belőle Bojović vajda utcája, aztán vitéz Haynal Alajos utca, legtovább, majd hat évtizedig Ivo Lola Ribar

utca. Mind nagyon nagy hős, szabadságharcos vagy hadvezér. De az alattvalók e földrajzi helyet leginkább többszázados nevén Tópart utcának nevezik. Így szerepelt neve a mindenkori összeírásokban 1887-ig, eddig tartott errefelé az ősiség. Hál' istennek, a Hivatal utcánk esetében ez idő tájt visszatért a tiszta forráshoz.

Sokáig talán azért nem kaphatta vissza régi, népi, természetes elnevezését, mert égbe szállott az a tó, amelynek partja volt ez a tájék. Pedig nem is egy, hanem két tó volt itt, boldog időkben, amikor még a kő is lágy volt, a Tisza meg szelíd és szőke, s ahogy Evlija Cselebi, a török utazó írta róla, több volt benne a hal, mint a víz. A két víztükör, a Fényes-tó meg a Tökös-tó pedig formáztatta medrét, készítette ágyát a majdani Népkertnek és a futballpályának. De a pálya mögött megmaradt az ősi tökös világ kicsiny darabkája, víz terem benne tavasszal, abban meg nád, s lesz belőle békák paradicsoma.

Ehhez a Haynal utcához, amely lelkünkben, tudatunkban és nyelvhasználatunkban mindig Tópart utca volt, most is az, és az is lesz, amíg világ a világ, ehhez sokunknak sok köze volt, van és lesz is, akik Zentán szívtuk-szívjuk a levegőt. És maradjunk meg most már az örökös névnel!

GYÍ, LOVACSKÁK! INDULÁS!

Sétánk a Szent János terénél kezdődik, ott állt vagy százötven évig az első Szent János-szobor is, a homokkő, annak helyére építették fel a Rudics-házat. Az a szent észak felé tekintett. A mostani bronz Nepomukit 1894-ben állították, vagy 30 méterre északabbra az előzőtől, ez a szent a felkelő napot várja. Ki is csinosították akkor a terecskét, mert Ferenc Jóska ígérkezett látogatóba, s ilyen tekintélyes vendéget illőn kellett fogadni. S nem csak ezt tették! Az utca két oldalán végigaszfaltozták a járdát. De jó, hogy megtették! Még ma is szuperál, különb, mint az évtizedekkel fiatalabb járdák, a legújabbakról meg szót se ejtsünk! Az aszfaltjárda kiért egészen az Újsorig, de tovább bizony nem, mert onnan már a szegényebbek telepe kezdődött. Az Újsor északi csücskén ott a Zsidó temető, nyugatra

■■■

mögötte a Regdon-porta, a réti juhászok „városi szárnyéka”, mellett meg északról, a Zsidó temető mögött, ott a Felső-Kertek, a Kisközzel és a Nagyközzel.

S akkor, 1894-ben villanyt is kapott az utca, közvilágítást, nehogy sárba lépjen a császár és király.

Nem is jött erre mifelénk, mondogatta öreganyám, aki egy Regdon-portai házban született 1886-ban, amelyet obsitos dédapám, Lukács Péter, Kossuth katonája épített valamivel előbb, hazatérvén hosszú katonai szolgálatából, amelynek első 15 évét büntetésből, második 15 évét pedig megszokásból szolgált. Vén fejjel nősült, hatvanévesen apa lett, egyetlen kisleány nemzője. Ez a leány hozta világra apámat, nővéreit és fivéreit, heten cseperedtek föl, így ebben a házban sokadmagammal én is víg unoka lehettem. E számomra különösen kedves laknak a falalját még sárgával húzták alá. Meg is festette azt Nikolajevic festőművész úr! Olajképe a zentai képtárban található.

A teret – ahol Nepomuki áll, s akiről azt mesélik, megemeli a kalapját, ha meghallja a harangszót – a múltó, sokszínű időben szintén nevezték sokféle néven, azért a Szent János tere a helybélieknek örökös. Ma már nemigen látszik, miért áll itt az utazók védszentje, de felállításkor még e helyen találkoztak az észak–déli és a kelet–nyugati irányokba vezető főutak.

A Tópart utca elejét jól ismerem, Erdélyi István gimnáziumi matematikatanár, majd községi kultúrmunkás lakát, aztán a hivalkodó pártházat, amely előtt szorongással jártak az emberek. Soha nem ismerték el, hogy a kommunisták ide beköltöztek, mert Wolf-ház maradt az a népi tudatban és kommunikációban is, pedig a fűrészgári főrésztvényes, aki befejeztette a palota építését, nem tért vissza keserű és tragikus utazásáról. Kicsit beljebb, az első harmad dereka táján élt kedves matematikatanárom, Dódi bácsi (Heinrich József), akire csak szeretettel emlékezhetem, pedig többször-többször embelesen rázott gatyába, hiszen a szinuszok, tangensek, iksznégyszetek fölöttébb keserítették ifjúságomat, megnyilatkozásaim meg a tanár urat; s álltam bizony sokszor tanácstalanul a táblánál valamely

■■■

szanszkrit példa alatt, kezemben krétával és szivaccsal, Dódi bácsi megfogalmazása szerint, mint a *Himnuszban* a balsors. Szemben Dódi bácsiék házával lakott másik mesterem, Szloboda János, gimnáziumi osztályfőnököm, akivel az Agrárpari Kombinátban néhány évig együtt is koptattunk fordítói, publicisztikai padot, húztuk az igát, építettük az öngazgatói társadalmat, s teremtettük azt a szocializmus legfejlettebb formájává. Már amennyire erőnkől és államilag felturbózt lelkesedésünkől telt.

ELSŐ MEGÁLLÓ: A CSONKA-SAROK

A sarok, az első harmad végén, a Népkerbe vezető valamikori Tó utca kezdete, amelyet mindenki csak Csonka-sarok néven ismer, nekem a Tópart utca igazi kezdete. Pedig ide a Szent János vagy 200 méterre! A Csonka-házban, a Tópart utcai fronton, két üzlethelyiség volt. Egyik egy talponálló. A másik vegyesbolt, melynek utolsó tulajdonosa, akit legügyesebbnek vélt a város közönsége, a legutolsó bohém, Remete Károly volt, apám gyerekkori cimborája, a színész, színművész, Dionüosz igaz alattvalója, egy La Manchában született Münchausen, aki soha nem felejtette el közölni lelkes hallgatóságával, boldoggal-boldogtalannal, velem is szabadkai koromban, hogy játsztam ám én *Az ördög cimborájában* is! Így azonnal tudtuk, ki mesél nekünk színházról, színészetről, tájolásról, Tiszába borulásokról és nevezetes spriccerezésekről. Nevezhetnénk őt a legdörzsöltebb magánzónak is, hiszen olyan ügyesen kiszimatolta az államosítást 1946-ban, hogy néhány nappal a végrehajtás kihirdetése előtt eladta a Csonka-házban lévő boltját. A pénzzel, amelyből kisebb házat lehetett volna venni Szabadkán, elindult Kosztolányi szülővárosába, Európa legnagyobb falujába a hajnali gőzössel, mert színésznek hívták az ott éppen megalakult magyar teátrumba. A kocsikenőcsöt, élesztőt, ostorszíjat, söt, ecetet fölcserélte a világot jelentő deszkákra. Hol vettél házat Szabadkán? – kérdeztem érchangú barátomat. – Én? – Findzsává változott a szeme. – Hát miből vettem volna? – És a pénz, amit a boltodért kaptál? Legyintett erre Cervantes fia, Bacchus unokája. – Hosszú volt

■■■

az út, Horgoson körösztüln döcögtünk. Királyhalomig elgusztáltam. Mindent. Az utolsó vasig. Csalt az a rohadt kalauz, hullott volna le a körme! Hát így a bolt valójában elúszott huszonegyesen. Soha nem sajnáltam. Úgyis elvették volna tőlem.

Az elkártyázott boltban volt később földerítőszoba, aztán megint bolt, aztán kocsmá, ami eredetileg is lehetett. A Csonka-házban, az egykori kocsmá maradványaként hátul, az udvar végében volt a város legjobb parkettás tekepályája, ott dobáltunk kuglit először, s tanultuk az ipart: fröccsbe játszani, s a fröccsöt élvezettel iszogatni.

A Csonka vendéglősékről kapta nevét a lejáró: a Tópart utcából itt fordultunk le a Népkert felé. Emlékezetes május elsejék voltak ott, térzene, Iréneusz bácsi rezesbandája ébresztette a napot, aztán érthetetlenül kikiabált politikai beszéd, amely nekem mindig hosszúnak tűnt, de anyám fenyegetett, ne rosszkodjak, mert nem kapok fagyaltot, de pofont alighanem... Az alkalmi műsorok alatt már viháncolhattunk. Most is feldereng szemem előtt a rengeteg sátor, az enni-innivaló! És a fagyalt. Meg a gyerekkor meleg színeivel, kedves hangjaival.

A Csonka-ház mellett, lefelé, ormótlán egyemeletes, hámló vakolatú épület áll, a valamikori szálloda. Tizenévesen legnagyobb titokként suttoztuk egymásnak, itt valaha (amikor mi még a Jordán vizében pocskoltunk) kupleráj is volt! Titokzatos nőket képzelünk magunknak, s az elárvult vasútoldal ördögcérnásában mesélgettünk is eme ködös keblű némberekről. Aztán meg csalódtunk mindenben, amikor rájöttünk – nem is sokára –, hogy a kurvák híján vannak a rejtelemnek.

KARD UTCAI KITÉRŐ

A Csonka sarkáig kopogtam végig kicsi cipőimmal a Tópart utca kétharmadán, a Ferenc-templom során meg a Kolónia középső utcáján, amelynek végén, a házunk előtt, pumpás kút állott. Itt telt a kisgyerekkorom. E sarkon fordultam jobb felé, a néhai Kard utcába, amely átszeli a Tópart utcát, el az első sarokig, a Gombos-óvodába. Ez volt egyesek szerint a város első (ha nem első, akkor a második) kis-

■■■

dedóvó intézete, s Gombos Johann, a sánta ajándékozta emberbaráti célra városi házának udvari részét. (Milyen szépen megfogalmaztam, hogy a XIX. század harmadik harmadának elején a sánta Gombos Johann istállójából alakították ki ezt az óvodát!)

Apai nagyanyám ide járt kisedóvóba, aztán lánykorában, a XIX–XX. század fordulóján itt volt néhány évig dada, s mikor velem egyszer eljött valami ünnepségre, csodálkozva nézett körül a teremben. Nem hitt a szemének! Kisgyerek koromban is minden pontosan így volt! – kiáltotta. Javarészt még az a bútor maradt meg, az a diósgyőri kályha, ahogyan öt évtizeddel előbb. De már akkor sem volt új semmi, mondta.

A Gombos háziurak eltűntek a városból, akkor már a verandás lakrészben jó emlékezetű Poldi bácsiék (Frick Leopoldék) laktak, aki nyolc éven át volt némettanárom. Az Árvay-iskola ötödik osztályától kezdődően, s együtt léptünk át a gimnáziumba is, mert ő meglelt emberként vállalta a tanári továbbtanulást. Tőle lestem el ezt az életmódot, a halálíg tartó képzést, s így folytattam én is, tanárként és tanulóként egyszerre léteztem, így volt ez egészen a közelmúltig, most már az út vége felé tartok, megértem a nyugdíjazást. Ezután csak tanulok.

Az óvoda nyugati szomszédja volt a csödörös kaszárnya, ahol nem katonák, hanem a községi fedezőmének tartózkodtak, sokszor hallottuk az erős patadobogást és a különös nyerítést.

A Kard utca keleti oldalán, közel a Tópart utcához, suhanckoromban ismertem meg egy házat. Ott állt az már évtizedekkel előbb, akkor is, amikor naponta erre baktattam, csak akkor még nem figyeltem fel rá. E lakban később igen sokszor megfordultam.

FECSKEFÉSZEK MEGÁLLÓ

A harmadik évezred első évének nyarán kopogtattam én a Kard utcai kapubejáraton, s bebocsáttattam, szűk bejáratú folyosón át a fecskefészek hátsó terembe, ahol néhány négyzetméteren világ madarai fészkelnek, költenek, táplálják fiókáikat. S hangosan fölnevetett

■■■

egy nyomdász, fafaragó, linómetsző, hát megjöttél hosszú idő után az én odúmba?

Megjöttem én szivárvány harkályfészekbe, fecskék sárpalotájába.

Mosolyog az én barátom, apám helyett apám:

– Hazajöttél? – kérdi.

– Haza. Megjártam száz tű hosszát, talpamról a bőr lekopott, arcom a régi.

Új könyvemet hoztam, dedikálom a mesternek. Megörül. Megölel.

Leülök az asztal mellé, egyszerű bútordarab, hátán világhírű alkotások születtek, s azon a széken újra tizennyolc éves vagyok. Akkor ültem itt először. Egy helyi ifjúsági újságról beszélgettünk 1965 elején, amely aztán tavasszal meg is jelent, igaz, egyetlen száma élt csak, a másodikat betiltotta az aktuális hatalom. Aztán három év múlva újjáéledt, pedig nem is élesztettük, csakhogy az aktuális hatalom csodákra volt akkor képes.

Bozontos feje volt nyomdai mesteremnek, fekete szemüvegkerete és rettenetes türelme, mert eligazított engem a cicerók világában, s cselekedtünk olyan ifjúsági lapot, zentait, ezer példányban, amely nem ráfizetéses volt. A nyomda (a Dinka Nyomda helyén) ifjúsági csapata gondozta Molnár Miklós, Menyhárt Zoltán és Gombos János vezetésével, de hát a háttérben ott volt az örökifjú Laza Milić igazgató, az Öregcserkész, a Festő, a Szitanyomó Grafikus és a Szerb Gépi Szedő, aki megismerte a magyar helyesírást-szövegmásolást, ám a nyelvet még törve sem, pedig nagyon akarta! (Istenem, de sokat jártam vissza a nyomdába, már az új telephelyre is, a Táncsics Mihály szukba focizni kétszer negyedórát délelőttönként! Micsoda idők voltak!)

Nyomdai mentoromat először az üzletek kirakatain keresztül ismertem meg. Festett szegény megszállottan, egy épülő hidat festett olajjal, de senki sem értékelte a műveit. Senki? Ó, Mercurius követői megszerették őt, így 1962 szilveszterére a zentai kirakatok tele lettek olajképekkel, kúszott a híd ezeken a képeken, mint a hernyó, át a Tiszán, árva hídlábak kezdtek énekelni vidám dalokat. A város ezt a kiállítást nézte, szívvel tekintette, magáénak tudta.

■■■

Képei után megismertem a festőt is. A nyomdában. Cicerót oktattott nekem. Hogy szerkesztő lehessen. Rábeszélte, ne féljek odamenni Krafához (Kaupert Pálhoz) szövegrajzot kérni. A nagy hírű zentai karikaturistánk éppen akkor lépett a nyomdába, amikor az utolsókat igazítottuk nyomás előtt a lapon. Krafa rám mosolygott, no, nézzük azt a szöveget, mondta, pillanatokon belül megszületett a gúnyrajz. Andruskó meg linóból kifaragta azt az alkotást. Akkor próbálgatta a linót.

Aztán gyorsan sok linót vésett. Csak éppen az illetékesek nem akarták megnézni.

Újságunkat (*Mi*, ez volt a neve) betiltották az első szám után, 1965 tavaszán, mert azt írtuk az első számban, hogy a tornyosi helyi közösség valamely korifeusa kisajátította a falu tévékészülékét (megcsináltatta ugyanis, valami baját orvosoltatta, aztán hazavitte), s így a faluban nem nézhették a nagyteremben Öveges József műsorát, a *Ki mit tud*ot, de más kellemes műsorokat sem. Szóval ez volt részünkről a rossz hatás: az aktuális falusi társadalmi-politikai vezetésről-vezetőről azt mondtuk, közvetve, önkényesen kisajátította a közvagyon. Ami amúgy igaz is volt. Az öreg nyomdászok: Andruskó bácsi, Sóti bácsi azonnal jelezték nekem, még a szedés előtt, ez a cikk így nem lesz jó, ebbe bele fognak valakik akaszkodni. Andruskó bácsi és Sóti bácsi ekkor beszéltek nekem Nothof bácsiról meg a *Testvériségről* – ez egy zentai hetilaplap volt a szocializmus hőskorában, az ötvenes években – meg arról, hogy máról holnapra miért is szűnt meg ez a sikeres sajtóorgánium.

– Nothof Karcsi nem látott tisztán – mondta Sóti bácsi.

– Vagy nagyon is tisztán látott! – replikázott Andruskó bácsi.

– De hát valamely tyúkszemek érzékenyek voltak akkor is, mert ők ilyenek, a Jóisten ilyennek teremtette őket.

Nothof bácsit én is ismertem, a legnagyobb bábjátékos volt a világon, tehát igazi illuzionista, sokat tanultam tőle, ezt kamatoztattam is szabadkai színingazgató koromban. Nothof bácsi végül megvakult, viselte a sors rettenetes csapását, én meg most érek majd az ő korába!

Ifjúsági lapunkat anonim alakok tiltották be. Soha senki nem nevezte meg magát, hogy neki fáj, amit írtunk, a második szám anyagát a községi párttitkár kérette magához.

– Akkor ennek is vége – egyeztek ki az öreg nyomdászok.

1966-ban kiállítása lehetne Andruskónak.

De senki sem akarja megnyitni Andruskó Károly második zentai kiállítását. Az első, 1962-ben sem nyitotta meg senki. Az úgy volt, hogy a művelődési ház, az Eugén kiállítási termének ajtaját kinyitotta egyik dolgozója, Nagy Abonyi Dénes, s az érdeklődők bemehettek. Be is tértek számosan! Most megint nem lesz megnyitó, csak kinyitó, dűnnyögte Andruskó. Pedig annyi helyi potentát lézeng mindenfelé, Tiszát lehetne rekeszteni velük, s gyakorlatuk is van a megnyitókban, ámbár nehezen olvassák fel a szöveget, amelyhez a kor szokásai szerint semmi közük, mert mások „néger” szavait nyögdecselik.

– Ki mondana díszbeszédet egy amatőr képeinek? – hangoztatta az egyik egykori kedves tanárom, később művésztelepi vezető. És hangoztatta ugyanezt egykori másik kedves barátom is, aki ekkortájt és még sokáig múzeumigazgató volt.

Pedig az az amatőr gyorsan világhírű lett. Szédületes pályát futott be. Zentáról egyedül ő.

A fentebb említett kultúrmunkás, akkor már községi közművelődési titkár, mindig kiegyezett mindennel és mindenkivel, meglelte ő biztosan a pontos, fájdalommentes megoldást is, megtalált engem, legnaivabb teremtményét a Jóistennek (ámbár azóta is hálás vagyok néki ezért). Nyisd meg Andruskó Károly kiállítását, mondta, én meg örömmel vállaltam.

Helyi potentátok visszalépésére Andruskó csak legyintett: – Vidám madár átröpül minden akadályt!

Akkor már szövetségesek voltunk Andruskóval, de leginkább barátok. Vidám madarak.

Nem rágta szájba senki a megnyitószövegemet, igazából meg sem volt az írva, csak gondolatokat róttam egy kockás irkalapra, de aztán bele sem kukkantottam a jegyzeteimbe: szembenéztem a megjelentekkel, ismerősökkel, ismeretlenekkel, helyi nagyságokkal, míg beszéltem,

s csak akkor csuklott el a hangom, ijedtemben, meglepetésemben, amikor a széles kirakatüvegre néztem – senki sem számított arra, hogy a korzón is állni fognak az érdeklődők. Be sem fértek mindannyian a terembe. Ilyen sem volt még eddig az én szülővárosomban!

Mellettem állt a bozontos üstökű nyomdász, amatőr képzőművész, aki tényleg az volt, de szívvel kezelte szerszámaikat, az ecsetet is, a vésőt is. És ez a művészet. A többi technika.

Beszédem befejeztével megöleltem Andruskó Károlyt, nem a hatás kedvéért, de ezt diktálta a lelkem, gratuláltam neki, s megnyitottá nyilvánítottam a kiállítást. Sokan megmosolyogták e tettemet, aztán mások is alkalmazták, de én nem mosolyogtam meg senkit.

(Ez a megnyitóm a festők között nevet hozott nekem. Leginkább az érintett meg, szeretettel, hogy Dudás Antal, a legbácskertesibb palicsi, kedves barátom, engem kért fel első szabadkai retrospektív tárlatának megnyitására. Három vasbocskort szaggattál el, Anti, mint az üldözött meshősök, mondtam akkor, de most tudom már, nem volt igazam, mert akkorra Anti háromszor három vasbocskort is elszaggatott, Andruskó Károly meg éppen ennek a dupláját!)

Az én régi nyomdai mentorom meg rőtta a linót, aztán a fát faragta, s rátalált először az ex librisre. Harmincadik születésnapomra engem is meglepett vele. Hamarosan rálelt a minikönyvre is, hála ebben Novák Imre barátomnak, osztálytársamnak az Árvay-iskolából, a könyvkötő mesterek mesterének. Mert e furcsa, parányi világban elindulhattak ők ketten együtt, hetedhét ország ellen, miként a népmesék igaz hősei. Dedikált könyvecskéiből könyvtárnyit őrökök egy kalocsai motívumokkal díszített cukortartóban!

– Ne bácsizz te engem! – szólt a hetvenes évek közepén a nyomdász, a festő, a grafikus, a fametsző, a lelkes Kard utcai arkangyal nékem, de akkor már egy előszóról beszélgetünk.

Felötlik bennem újra Erdélyi Pista kedves alakja is, aki a Tópart utca legelején lakott egy polgárinak tetsző házban, amelynek falai 1970-ben a talajvíz megemelkedése miatt megindultak, így a megrepedt szobafalon át lehetett látni a félelmetes pártház kertjébe. Erdélyi előbb matematikát okított a gimnáziumban, majd könyvtárigazgató

■■■

lett (ekkor ismerkedtünk meg), aztán községi közművelődési titkár. Felrévedő emlékemben most arra kér, biztat engem, a fiatal magyar-tanárt, írjak köszöntőt egy linóalbumba, amelynek finanszírozásából a város töredék hányadot vállalt, de állták a további költségeket a nyomdászok, tisztelettel.

– Andruskó hatvanéves – mondja Erdélyi Pista –, köszöntjük. No!

Alázattal írtam egy lírai előszót, egyszerű hangon, szakmai nagy-képüsködés nélkül. A lexikonok ezt az albumot, amelynek címe sincs, az én köszöntőszövegem első szavaival jegyzik, így: Andruskó Károly hatvanéves. Akartak-e címet adni, nevet adni a szerkesztők, az alkotó, ki tudja? Talán a nyomdászok lefelejtették? Nehezen hihető, mert ők végtelenül precízek, és pontosan az áll a kinyomtatott szövegben, amit jóváhagyott a korrektor. Ketten lehettek ekkor a korrektorok: vagy Kecskés Vince vagy maga Andruskó Károly, az ünnepeelt alkotó. Minthogy Karcsi bátyánk, ha róla volt szó, ott állt a gép mellett, sejtheti az Olvasó, ki engedhette nyomásra a címdoldalt! Ám én utólag annak örülök, hogy szövegem néhány szava világszerte mindenféle képzőművészeti lexikonban benne található!

1979 őszén is meglátogattam atyai barátomat, Andruskó Károlyt.

Megjelenhet egy elbeszélő költeményem könyv alakban is, két nyelven, illusztrálnád-e, Karcsi bátyám? Haragudott rám, mi ez a föltételes mód? Szólótőkéből cirkalmazta metszeteit elbeszélő költeményemhez, s amikor a Panonija nyomdászai nem akarták eredeti alakjában fáról kinyomtatni az alkotásokat, fölutazott Zentáról Szabadkára, kiosztotta a plebejus mestereket, akik kitüntetésnek vették a zokszót, hiszen még nyomdász korából ismerték az alkotót, dolgozott ő velük együtt hajdan a szabadkai Minervában is. És hangoztatták fennen az akkurátusok, ilyen mestertől ünnep a feddés! Így lett képzőművészeti műalkotás a versemből. De ezért én tartozom neked, mondta nékem Karcsi bátyám.

Aztán eljött a miniatűr fametszetek kora, eljött a világhír.

De eljött annak ideje is, hogy a versem metszetei nemzetközi kiállítás tárgyai legyenek, Budapesten, Helsinkiben, szerte a nagyvilágban.

– Ülj ide mellém! – mondta Andruskó Károly akkor, a Kard utcában. Abban a kicsiny szobában, 2001 nyarán. Bozontos üstöke hófehér. Éppen három és fél évtizede fogadott itt engem először. Fogadott? – Gyere, testvér! – mondta. S én jöttem.

Jöttem a Tópartról, olyan világból, amelyet bizonyos metszetek, fafaragások igazolnak. A Kolóniából, amelyet csak a zentaiak egy része ismer igazán. De az a rész ezt a világot nagyon szereti.

Valami rettenetes bölcsőhelyi auditórium előtt állok, kiállítást nyitok meg, s elindulunk, felhők fölött lépegetünk, Isten közelében, zentai korzón, Tisza-parton, lelkünk és szívünk bársonyában, Kard utcán, Tó utcán lefelé, el a végtelenhez.

– A kiállítást megnyitom! – nyilatkozom azóta is, sokszor mondom ezt porhüvelyemben visszhangzón, Karcsi bátyám meg átröppül a világon. Itthon vagyok, erős tő köt, miként minden akác-, hárs- és gesztenyefát, és virágzom mézédessé, békés szirmokat.

2005 nyarán jártam ismét a Kard utcában, köszöntöttem barátomat 90. születésnapján. Gyönyörű Tisza-parttal ajándékozott meg a Mester, de a képet a fiam konfiskálta, én meg önként lemondtam róla, mert boldoggá tett, hogy Andruskó Károly beköltözött utódom nappalijába is.

Esztemőre rá bezörgettem újra Karcsi bátyámhoz, tokaji borral köszöntve a betöltött 91. évét. És elvittem hozzá jelen beszélyem szövegét is, amely húsvétra megjelent a *Vajdaság Ma* délvidéki hírportál novellarovatában. Részleteket olvastam fel belőle, meséltem a munkámról. Az idős művész figyelmesen meghallgatott, elismerően bólogatott, s mondandóm befejeztével kijelentette, no, végre valaki írt a tópartiokról is. – De hía van ám a munkádnak! – mosolygott. Odafordult az egyik polchoz, hosszan keresgélt, aztán három képet rámolt elő. Az ablak felé fordította az elsőt. – Ez itt a Tópart utca! A Csonka sarkától a Szent János felé. 1958 nyarán festettem.

Nézem a csodát, kánikula vibrál a táblán, a hűvös oldalon gye-
rekkorom gömbakácai lihegnek, a naposon meg ott sorakoznak a pompás hársak.

A Mester fölemeli a másik képet is, sokáig nézegeti, szeme vibrálása újrateremti a megfestett alakokat. – Nem szóltál a nincstelen tópartiakra, a partaljiakra, a felső-kertekiekre, akik naponta rótták a Tópart utca aszfaltját, hogy korán beérjenek az öcsémvásárra, hogy napszámba mehessenek a Léderer-birtokokra, át a Csókai-rétre. Meg a kubikosokról sem beszéltél, akik Marci kocsmája előtt megálltak, ott búcsúztak el a családtól. Oly sokan voltak...! Sójajt, megsimogatja a kép alakjait. – Jaj, de sokan voltunk! – helyesbít. S az elnagyolt, inkább sejtethető arcok megélednek szívében.

– Te már nem ismerted azt a világot! – mondja Andruskó. – De ez nem baj.

Hallomásból ismerem csak e fölemlegetett sokaságot, akik mindig félelemmel néztek a tél elé, s tudok azokról az utcákról, közőkről is, amelyekben ott lapultak azok a házacsákák, amelyből tavasztól őszig odavolt gubizni a családfő meg a nagyobb fiúk, valahol nagyon messze, a Pancsovai-réten, ahova napokig kellett gyalogolni. Népvándorlás volt ez, talicskásan, kordélyokkal, kő-nehéz szívekkel.

– Ezt a képet is ötvennyolc táján festettem – emlékezik vissza Andruskó. – Akkor még sokan éltek a kubikosok, a baráberek közül. Akinek mutattam a munkámat, mind azt mondta szomorúan, jó, jó, tetszik neki, érdekes is, de nagy kár, hogy nem lehet rajta fölismerni senkit.

Így lettek megörökítve mindannyian, sóhajtom vissza a régi elődöknek, lám most, ennyi idő után, fölismerek mindenkit!

– Ez meg itt a Csókai-rét, ahova az a sok lány meg asszony indult napszámba, a fél Zenta odajárt. Én is megfordultam arra gyerekkoromban. Sok gyerek is már kenyeret keresett, akkor az olyan világ volt.

Megörli verejtékes arcát, a műterem ablakán át néz kifelé, de nem a kerítésre fölfutó hajnalicska virágot szemléli, hanem a hét-nyolc évtizeddel előbbi Tópart utca elevenedik meg lelkében, a hajnali sötétben a hídhöz igyekvők hadserege, akik szorongással ébredtek, vajon kellek-e máma, dolgozhatok-e sötétedésig, vagy hazaküldenek, s nem lesz meg a másfél dinár, mert annyi a napszám, meg annyiba kerül két kiló kenyér is...

– Ennek a táblának a hátára rá is írtam az évszámot, tapogatja a fonákot a Mester, 1958. Még jártak a csillék a réten, de sokat toltam őket gyerekkoromban!

Sínen csikordul a vaskerék, magam is hallom, mert hallottam annak idején, fölremlik a sikkadás, de én már szegfűgomba után jártam azon a réten, mert ott rengeteg termett. Akkor még nyájak legeltek arrafelé. Nehezen szűröm ki emlékezetemből a mai Tiszapartot, milyen is volt a környezetet elcsúfító gabonasilók megépülése előtt, meg az emeletes házak mióta is nézik magukat a víz tükrében?

– Messzire értünk a Tópart utcától! – tölt borocskát poharunkba a Mester.

– Messzire? – kérdezném. De most már én is látom a kerítésre fölkapaszkodott hajnalicska virágokat, szellőcske libbenti a kék pillés szárnyakat. Itthon vagyunk, mondanám, itt vagyunk a Csonka-lejáró előtt. Ezt mondanám, mert ha kilépek a kiskapun, néhány lépés csak a Kard utcában, s ott fordulok balra, mint egykor, hazafelé.

VÉGÁLLOMÁS: A TÓPARTI SZÖVETKEZET

A Tópart utca külső kétharmada nem volt szilárd burkolatú, csak a ferencjóska járdát borította aszfalt. Lassan négy évtizede, hogy kiaszfalozták a Csonkától a Kolóniáig. Akkor hirtelen nagyon szép lett, addig rendkívül sáros vagy mérhetetlenül poros volt.

A második harmad közepén, kifelé a jobb oldalon állt egymás mellett két ház. Egyikről azt mondták, városháza, ami igaz is volt valamikor, de soha nem képezte a helység közigazgatási központját, hanem csendőrlaktanyaként szolgált, pusztázó, a tanyavilágban kószáló kakastollasok főhadiszállásaként funkcionált. Közvetlen mellette, kifelé, állt az a ház, amely előtt mindig megálltam, még felnőtt koromban is, egy szárazkapu fölötti domborképet nézegettem, megrakott szénáskocsit húzott két lovacska. Épült pedig az oldalház, a kapukép alatti évszám szerint 1883-ban. Meg is örökítettem hajdanán, boldogult ifjúkoromban:

*A Tópart utca legszebb kapuja felett
Száz esztendeje ballag egy szekér.
Szénával rakták meg dolgoz emberek,
Egyszer talán majdcsak hazatér.*

E két szomszédos, jellegzetesen alföldi, zentai épület helyén két jellegtelen emeletes lak áll.

Szemben e házakkal, a túloldalon, ott nyújtózik egy hatablakos oldalépület, Smidt bácsi laka, amelynek kertje madárházakkal, röptetőkkal volt tele. Sokat báméskodtam e kertben annak idején, ámultam a papagájokon és más egzotikus szárnyasokon. Ugyanis e házban lakott az a nagybátyám, aki megjárta a Don poklát, s aki 1954-ben tért haza a fogolytáborból, neki akkor ért véget a második világháború. Néha, amikor berúgott, mesélt nekem a borzalmakról meg arról, hogy 1949-től tíz körmével építette a tiszalöki erőművet – még mindig hadifogolyként. Magyarországon, magyar katonaként. Szerencsénkre meghalt Sztálin, mondta mosolyogva.

Aztán ebbe a házba beköltöztek Kikindáról az örökösök, a Varga gyerekek: Zoli meg Géza, s lett Zentának nagy írója.

A második harmad végén, ahol a Szűcs utca keresztezi a Tópart utcát, az északkeleti sarkon sütötte Puskás bácsi a világ legjobb kenyerét, pedig nem is volt mindig fehér. Szemben a délnyugati sarkon borbélyműhely állt, két réztányér lógott az ajtó fölött, Pesti Mihály tánc- és illemtanár kaparta ott a borostások pofázmányát. Róla mondogatták a rosszmájúak, hogy rászólt valaha valahol a fontoskodó legényre, viselkedjen, fiam, ez itt tánc- és illemhely! A réztányéros épület helyén nyugdíjsház épült, egyemeletes. Itt kapott lakást Zenta egyik primása, Suki Imre bácsi, aki esténként, ha esett, ha fújt, feleségével kiült a Tópart utcai sarokra. Sokszor köszöntem rájuk, Imre bácsit néhányszor szóra is bírtam, s mesélt nekem hajdanvolt zentai bálokról, nagygazda lakodalmakról, kocsmái vidám és szomorú muzsikusi élményekről.

A két szembesarkon bádogos- és kovácsműhely várta a megrendelőket, lovacskák állodogáltak ott gyakran sorukat várva, aztán

új papucsukban büszkén verték föl a nyár porát. Kicsit lejjebb egy bognár fúrt-faragott, de ez a műhely már a harmadik, a legrövidebb harmad tartozéka Egyszer falábat faragott a mester az Ág utcai Mihály bácsinak, aki a Doberdón felejtette a bal lába felét. A régiről mintáztatta, mert az már elkopott, Mihály bácsi minden lépésekor nagyot nyögött.

Az utolsó sarkon, a nyugati végen nagy épület pompázott, a (Hangya) szövetkezet. Benne akkor is bolt, Gordán bácsi boltja. Mögötte, már az Újsorra nézett Vicei Marci kocsmája, amely jeles helyként központja volt errefelé nemcsak az ivászatnak és mulatozásnak, hanem a társasági életnek, báloknak, politikai gyűléseknek is. Itt tanultak a Verebes gyerekek bandában muzsikálni, mi meg lestük őket, szorítottunk nekik, hiszen délután még együtt kergettük a rongylabdát a Templom téren. Punyó volt különösen tehetséges, szegényért 15 éves korában eljött a náthaláz, gonosz tündér képében ragadta volna, de győztek rajta a tóparti angyalok, lelke biztosan égbe szállt.

Vicei Marci bácsit jól ismertem, nemcsak gyerekként, később is, közelebb is kerültünk egymáshoz, mert kisebb fiához, hajdani gimnáziumi osztálytársamhoz el-eljárogattam néha. Ilyenkor kicsinyég beszélgettünk, ő halkán, nagyon halkán válaszolgatott, mivel Marci bácsi torka odalett, később ez vitte el. Egyszer, csöndes szombat délutánon a kocsmái mulatozásokról szoltunk. Ellenkeztem az öreggel csöppet, s megkérdeztem, volt-e szomorú pillanata életének abban a kocsmában, amelyikbe minden éjjel visszaálmódja magát. Volt ilyen, mondta, és lehajtotta a fejét. 1941. november 11-én este. Akkor. És azt nem is lehet elfelejteni. Már besötétedett, amikor négy fuvaros, újfalusiak, bejöttek egy-egy pálinkára. Iszogattak. Egyik hirtelen lenyelte a fityókból a nedűt, s jó hangosan azt mondta, gyerünk, mert megszöknek a zsidók! Hirtelen csönd lett a teremben, megállt pörgésében a biliárdgolyó is. Az ablakokon át kivetült a fény, láttuk, ponyvákkal letakart két fuvaroskocsi áll kint. Koporsók voltak a kocsikon. Aznap akasztottak a kaszárnyaudvaron. Azt mondták a hatalomtartók, lázadókat, ellenállókat ítélték el, akik a magyar haza romlására esküdtek össze. Öt zsidót és egy magyart akasztottak fel.

Négy zsidó gyerek, az áldozatok közül, hozzám is be-bejött néha. Ismertük őket mindannyian. A fuvarosok röhögni kezdtek, de akadt köztünk olyan ember, aki megragadta a pofázó fuvaros gallérját, s a röhej azonnal az ajkukra fagyott. Gyorsan szedték a lábukat, s elhajtottak a Zsidó temetőbe. Az egyik módosabb ember, P. úr, magához intette Sukit, a primást. – Sukikám, itt van húsz pengő, ma ne muzsikáljatok. – Áldja meg az isten, P. úr, hálálkodott a primás, de nem akarta elfogadni a pénzt, ám P. úr rátukmálta. – Tedd csak el, nektek ez a megélhetéshez kell, énnálam meg nem hiányzik. Ültek a vendégek, nem beszélgettek, iszogattak, módjával. Jó óra múlva bejött négy katona, tiszthelyettesek. Akkorra már szinte üres volt a kocsmá. A zenészek simogatták még poharukat, indulni készültek ők is. Az őrmester hangosan parancsolt, ide, cigányok! Suki lassan odament az asztalukhoz. – Hozd a szerszámodat is! Ki látott már cigányt szárazfa nélkül? – Halottunk van ma, éppen haza indultunk, nagyságos uram, szinte könyörgött a primás. – Idefigyelj, fiam! – mondta Sukinak a nálánál legalább tíz évvel fiatalabb őrmester. – Te nem értesz engem? Te ma itt muzsikálni fogsz énnekem, mert mulató kedvem van. Suki Imre meghajolt. – Nagyságos uram, de az anyám... Az őrmester felugrott, és ököllel ütött Suki arcába. Suki megtántorodott. – No, most már érted a magyar szót, cigány?

Rázendítették a hangászok, daloltak a hadfiak. És ittak. Szerencsésnek nevezték magukat, hogy ők voltak a Zsidó temetőben az ügyeletesek, így legalább kimaradhattak. Mikor már rekedtre ordították magukat nagy vigadozásukban, odahívott engem is az asztalhoz az őrmester. – No, te pincér, no, te cigány! Éreztétek meg-tisztelve magatokat, hogy szolgálhattatok a magyar katonáknak! És ami mindennek a koronája, eljött hozzátok Őfőméltósága is! Egy-egy ötpengőst kaptunk fizetségül. Felét sem annak, amennyivel tartoztak. De örültek a zenészek is, én is, hogy eltakarodtak ezek a vitézek.

– Ez az öt pengő nem köll nekünk! – mondta Suki. – Máris égeti a lelkem. – Nem köll nekem sem, mondtam én is. Reggel adtuk oda Mári néninek, a vén cigány koldusasszonynak, aki haláláig, az ötvenes évek elejéig ott koldult a Szent István-kápolna sarkán.

Suki másnap este vissza akarta adni P. úrnak a húszast, mondván, mégis muzsikáltak. – Tudom, Suki, meg azt is, hogy nem szívből húztátok!

Suki bácsi bandájának és más zentai cigányzenekaroknak is népszerű brácsása volt Puszi (Verebes Antal) bácsi, aki a szövetkezet épületének oldalán, a Tópart utca egy alacsony házában lakott, s onnan röppentek a világba a művésztudók, a sok fiú. De egyikük sem állt be kontrázn! Puszi bácsi a zene mellett a sportot kedvelte, valamirevaló zentai megmérettetés nem zajlott le nélküle. Szurkolt, s nagy hangon tréfás megjegyzéseket eresztett meg a hirtelen beállott csöndbe. Derű, hangos kacagás kísérte ezeket az egyéni megjegyzéseket. Sokszor visszaidézzük szentenciáit, ha összejövünk, mi vén cimborák: „Járj úgy, mint a mi tyúkunk! Süssék meg a tojásaidat!” „Legyél villanyégő! Csüngjél-lógjál, oszt égjén a beled!”

Miután letette a vonót a vén violista, vejétől, Zsadányi Lacótól, a zongoristától, néhai padtársamtól az Árvay-iskolából, kérdeztem, eladnátok-e nekem Puszi bácsi hangszerét, mert a fiam mélyhegedűt tanul a szabadkai zenei középiskolában. – Megvan a hangszer, Pista – mondta Lacó –, de nem adja el a család; ereklye az, hidd el, apa lelke lakik benne!

Vicei Marci kocsmája oldalán észak felé haladva az utolsó parti ház előtt álljunk meg egy pillanatra! Andruskó Károly szülőháza előtt vagyunk, szemben a Zsidó temető bejáratával. A hetvenes évek közepén festette meg Karcsi bácsi ezt az utcavéget, s munkája közben emlegette föl nekem, aki mellette álltam: ez az én születésem helye! Itt áll a szülőházam! A kész képet öcsémnek, Lacinak hagyományozta a Mester, öcsém ajándékaként ma fiam pesti lakásának díszé. Egyszer talán a hálás utókor elhelyez majd egy táblácskát e házfalon, hogy az arra járó elolvashassa, honnan indult egy mezítlábas kiskölyök az egész világ ellen! Előbb lett próféta a földgolyó négy sarkában, mint csillagtornyos bölcsőhelyén!

2015. augusztus 11-én, amikor Zentán az Alkotóházban a művésztelep festőivel, grafikusaival és az érdeklődő helybéliekkel egy kedves Andruskó-kamarakiállítás megnyitása után emlékeztünk a

■■■

százéves alkotóra, unokahúga, Márta – miután végigutazott omnibuszomon a Tópart utcán – megjegyzést tett emlékezősemmre, szerinte nem a későbbi Losa-házban, ott a Zsidó temetőnek szemben született Karcsi bácsi, hanem a szövetkezeti otthon közelében! Kijelentésének nyomatéka egy Andruskó-festmény, melynek hátlapján nagy betűkkel írja: SZÜLŐHÁZAM. Kézbe vettem a képet, nézegettem, ráismertem a házra, gyerekkorom világa ez a terület is, vagy harmadik épület volt a szövetkezeti otthontól északra, a Gatyaszár utca felé, szemben az egykori Zdenyák kötélverő lakának. Kicsi végház, két ablakkal, ganggal. – Itt született Karcsi bácsi! – erősítgette Márta, de a Losa-házban eszmélt, az általam említett utolsó parti fészekben, mert oda költöztek át még porontykorában, és a család tőle fiatalabb tagjai már ott is születtek. Biztosan így volt, bólogattam, csak azt nem tudtam, miért mondott nekem mást hajdan az alkotó, hiszen én nem is kérdeztem tőle, melyik házban született, mert a *Zsidó temető lejárójának* születendő piktúráját lestem. És Márta ezzel a motívummal is meglepett! Neki is jutott egy *Zsidó temető lejárója*. – Gyönyörű szép! – mondtam meghatottan.

Az emléktábláról azért nem feledkeznek meg, a helytörténészek rátalálnak biztosan a szülőházra, hiszen pontosak az odavezető lábnyomok.

REGDON-PORTA: KOCSISZÍN

Vicei Marci kocsmájában iszogatótt délutánonként Langeléta is, aki a Regdon-portára, anyósához nősült, s aki rozmaringos hangulatában sokszor végigénekelte a hazafelé utat. Lestük őt mi, gyerekek, mert Langeléta különleges alak volt ám! Belátott minden udvarba, hiszen a deszkakerítések csak melléig értek, kobakja néha az eget súrolta. Amikor hazaért, mozgalmassá vált rendszerint az udvaruk. Anyósa és felesége egymást túllicitálva marták le róla a maradék keresztvizet. Az Óriás csak odamordult valamit az asszonyoknak, leginkább kemény szitkokat, aztán hétrét görnyedt az ajtó előtt, eltűnt szemünk elől. Csönd lett a portán.

■■■

Azonban egyszer nem a megszokottak szerint zajlott a bejáródott koreográfia! Langeléta most is széles léptekkel lódult hazafelé, mi meg tisztes távolból követtük. A Jegenyefa belépett a kiskapun, mi azonnal a kerítéshez tapadtunk, s kukucskáltunk be a széldeszka csomólukain. Az Égimeszelő apósa, Béla bácsi, egy beteges vénember botjára támaszkodva ült az alacsony kútkáván, két kezét botján tartotta, arra fektette az állát. Nem is figyelt fel az előtte eltántorgó vejére, aki hosszabbat lépett oldalra, és beletenyeretelt a gangra néző kisablakba. Csörgött veszettül az üveg, ordítva szitkozódott a Hosszú. A vészes hangra együtt ugrott ki a két sárkány, visítózva átkozódtak, s mondhattak valami olyat is, amit Langeléta lenyelni nem bírt, s egyetlen lépéssel repült a két asszony elé, bal kezével egyszerre kapta el mind a kettő mellén a gúnyát, és istenesen döngetni kezdte őket. Vonítottak, hörögtek az asszonyok, menekültek volna, de a hatalmas bal mancs nem engedte el őket, a jobb pedig nagy csattogásokkal szelídített, okítgatott. Égimeszelő apósa, a beteges vénember lassan fordította a családi égszakadás felé ősz fejét, felemelte botját, majd hegyével a földbe vágta, s fogatlan szájával ezt sziszegte: csak üzsd őket, a zannyuk szencsígít!

Akkor én még nem értettem, aztán idők múlásával kezdtem fölfogni, most már értem is, érzem is a vénség kifakadásának mély, férfias filozófiáját.

A szövetkezet sarkán véget ér a Tópart utca, ám ez ma már nem egészen igaz, mert a mai zentaiak észjárása szerint az újsori rész meg a Regdon-porta sora a Ferenc-templommal mind idetartoznak, ki egészen a Kolóniáig. Mert a Szent Ferencről elnevezett templom a Tópart temploma, ezt mindenki így tudja, holott a templom meg a plébániaépület telke a Kolóniához tartozik. Ki hinné ezt ma már?

1939-től, az épület felszentelése óta e templomban misézett, szolgálta népét, keresztelt (engem is), esketett, temetett, s szívével, lelkével vigyázta-vigyázza nyáját a jó öreg pásztor, Fábri Jenő esperesplébános, ki Banó István tanár úrral együtt indította el Zentán a helytörténeti kutatások újabb hullámát. Az elsőt a Dudások cselekedték. Banó tanár úr az impérium-visszaváltozással Pestre emigrált, Jenő páter

■■■

meg itt maradt, bölcsőhelyén, s oly korban hintette el a helytörténeti kutatások és a magyar néprajzi gyűjtések magvát, amikor a hatalmaságok nem nézték az ilyesmit jó szemmel. S az áldott televényünkbe elvetett mag bizony kiserkent. Tanulmányok, gyűjteményes könyvek sorjáznak a polcokon, tárgyi anyagok szolgálják a közművelődést a múzeumban. S jöttek a követők, a tanítványok, és cseperednek szépen a tanítványok tanítványai.

■■■

...

■

...

■ ■ ■ *A Kard utcai arkangyal* ■

...

■

...

TÓPARTI UTÓSZÓ – BÁBOKKAL

Ülünk kettesben Andruskó Károllyal fecskéfészek odújában, ez a műhelyem, mondja a világhírű művész, ebben születnek késhegyen a linók. Miként késhegygel herélik a kanokat, istenem, de fájdalmas volt hallani a malacok sikoltását ködös reggeleken! Azt se tudták akkor, hímek-e, csak fölálodozták tökeiket, és termelték a kolbászhúst.

– Böllérek bántak el velük, velünk is, de cudarul! – mérgelődik Károly bátyám. – Isten megbüntethetné őket galád cselekedetükért!

– Isten megteheti azt, amit akar! – töltök bátkai bort poharunkba.

És a bátkai bor, Urunk Istenünk legősibb és legcsodálatosabb elixírje, teremtésének igaz koronája, megoldja nyelvünket.

– Tudod, Pistám – mondja a képzőművész –, isten teremtésének legcsodálatosabb szeglete a zentai Tópart utca.

– Én is szeretem ezt az utcát, Karcsi bátyám!

– Ez nem úgy megy! Magyarázni nem lehet, nem kell!

– Ez úgy megy, hogy érezni kell?!

– Igazad van! Érezni lehet, magyarázni nem!

Állok most ott Zentán, a Tópart utcán, pont a Csonka-lejárónál, és a Szent János tér sarka felé nézek. Látom a kockaköveket, a ferencjósok aszfaltjárdát, a járda melletti gömbakácokat és hársakat. Okosak voltak az ősök, hogy e fákat telepítették, még mindig életképesek; és hangtalanul dalolok, onnan, a Csonkától a Szent János felé, zsolozsmákat dalolok és zsoltárokat, magyar népdalokat. Istenem, ki mindenki hallja még néma himnuszomat!? Dódi bácsi, gimnáziumi matematikatanárom, Szloboda Jani, kedves barátom, későbbi munkatársam, valaha osztályfőnököm a zentai gimiben, ők már kiköltöztek a Felsővárosi temetőbe, nem szólnak vissza, megtehetnék pedig, mert gyomlálgatták jellememet; inkább valamely lányok szólnának lelkemhez újfent, miképp annak idején próbálkoztak, köztük egy hirtelenszőke, de cserfes volt, rokkanyelvű csodája csodák utcájának! Én elröppentem Zöldszeműmhöz, micsoda virágot varázsolt, még most is nektárja bűvöl!

Állok tehát a zentai Tópart utcán, pont a Csonka-lejárásonál, és a Szent János tér sarka felé nézek. Érzem a szülőföld biztos talajának sugárzását. Szemem meg állandóan a szobám falára szegeződik, ott lóg Andruskó Károly temperája, a Tópart utca, 1958-ból. Horváth Ferenc nevű újpesti tanulóm rámásztta be, pompásan, megválogatta a ráma fáját, vigyázott a csomókra, ehhez a képhez olyan hársra van szükség, amelyben csomók is vannak, mondta Feri, én meg nem kontárkodhattam szakmájába-művészetébe, mert nem is értem a fával bántó csíziót, ám feleségem, amint megpillantotta a berámázott Tópart utca keleti szegmensét, elsírta magát, Istenem, ez tényleg Zenta, zokogta, én meg azon tépelődtem, honnan érzi Zentát az újpesti Horváth Ferenc nevű tanulóm?

– A kép kérte a csomókat, tanár úr – magyarázta Ferencem, gyémántra vált szemmel törvényt fabrikálva –, a fában a csomó Úristen művészete, ám még ő is akkor csodálkozik eredeti alkotásán, ha mi, gyarló kontárok, barna szívként megdobbantjuk őket!

– A csomó a fa legyőzött rákfenéje! – sziszegtem Ferkó diákom szeme közé.

– Ezt mondom én is, csoda! A facsomó igazi csoda!

Kopogok a számítógépen, fölöttem a valódi csoda hársablak átlélegzik a fehér falon, a Tópart utca nyári hangulata, az árnyak és a hasító fény regél nekem immár az alkotóról, akinek szavai csak az éteren keresztül juthatnak el hozzám. Látom a reszkető kezét is, a borospohár hullámozó, veszélyeztetett felszínét, és hallom a hörgölést, lenyaljuk a bor fölét, istenem, de jó nedű, sóhajtja a mester!

Koccintunk, orrom hegyébe ütközik az üvegcsendülés, illatot érzek, és látom, föltápáskodik a bölényfejú csodatévő, elővesz egy temperát, kezembe adja, no, mit szólsz hozzá?

– Ez a Tópart utca! – mondom.

– A Csonkától fölfelé – bólint.

Most nyár van, és akkor is nyár volt, amikor nála jártam, még kapaszkodott volna lakhelyébe, de ő maga sem tudta, hogy a meleg fészek hamarosan kiveti magából, csak fölnyögött:

– Én legjobban a Tópart utcát szeretem!

■■■

– Én is.

– Neked könnyebb a dolgod, mint nekem. Te író vagy, s le is írtad már számtalanszor, meg is nevezted a szent keresztségben: az áldott Tópart utca!

– Karcsi bátyám! Aki erre tart, annak áldott ez a táj, miképp a templom oltára!

– A legjobb képemet neked adom! 1958 nyarán festettem. Álltam az utca közepén, a ritka forgalom elhaladt csöndesen mellettem. Megbámultak, de nem átkoztak, hogy láb alatt lennék.

Kezembe adja a temperát. Nézegetem, magamhoz ölelném az alkotást, de visszaadom teremtményének.

– Add oda a zentai képtárnak! Ott a helye!

– Téged illet!

– A Tópart utca polgári része nem az enyém! Óvodába is a Csonka sarkánál fordultam jobbra, be a Kard utcába.

– De mindig a Szent János felé néztél!

– Arra néztem. És ott volt a titok. Mert nekem nem volt szabad arra járnom. A Csonkánál fordulnom kellett.

– Jobbra. Tudom.

– Ám a bátyámmal sokszor végiggyalogoltunk a tiltott részen is! Igyekezünk a bábszínházba.

– Akkor még volt Zentán valódi bábszínház is!

– Madzagon mozgatott bábokkal!

– Marionettekkel! Sokat terveztem közülük.

– Én meg ültem a nézőtéren, és igazi néző voltam!

– Most semmi sincs Zentán! – sóhajt a mester.

– Ó, sok minden van! Színház is van!

– De bábszínház is?

– Az nincs.

– Pinocchiót is terveztem, meg Tamás bátyát is.

– Farkast is?

– Rettentő lompost!

– Vérszomjast?

■■■

– Rondát és ordast! A gyerekek megijedtek tőle. A bábszínház művészei, pedagógusok, fölöttébb kifejezőnek találták. Vasa Mernjikov meg pompásan kifaragta. A vége az lett, vagy évtizedre rá, hogy a szörnyű képet egy csöpp leányka szép fajkasnak mondta. Menten leakasztottam a falról, s neki adtam.

– Terveztél más vérengzőt?

– Oroszlánt is. Az sikerült legjobban. Gyönyörű volt!

A marionettoroszlán, csillogó és kecses, mint Mihály arkangyal testvéröccse, kocog előttem a ferencjóska járdán, mögötte meg egy fehér kiskutya, poroszkálnak, aztán hirtelen átvágnak a Tópart utca kockakövein. A kutya fölnevet, az oroszlán megrázza mennyei sörényét.

– Karcsi bátyám – nézek barátom szemébe –, nekem nagy föladat jutott. Valamely kellemes táborban jövőre újságírónak kell beszélnem a tárca műfajáról.

– Beszélj csak nekik! Ehhez igazán értesz!

– De hogyan, miről kezdem el a közlést?

– Beszélj a képről, annak születéséről! Beszélj a mi Tópart utcánkról!

– A mi utcánkról?

– Arról, hogy miért éppen ez a miénk! Annyi más utcánk lehetne! De csak ez az egy a miénk. Meséld el nekik, miért nevezed állandóan, minden novelládban áldott Tópart utcának satuzott világunknak ezt a szegletét.

– Tényleg! Miért is? Ez megmagyarázhatatlan, mint a szerelem.

– Tudom, nekem sem sikerült megörökítenem! Tehát vidd el az órádra, mutasd be nekik ezt a képet!

– Érzem a nyári forróságot, a kánikula zizegését.

– Hát ezt magyarázd!

– Ezt csak érezni lehet!

– No, öregem, ez a lényeg! Az egyedüli fontos!

– Ebből hogyan lesz irodalmi mű? Mondjuk tárca?

– Ki tudhatja?

– Tényleg. Ki tudhatja?

KÖZÖS KÉPÜNK

Első tárlata, amelyre emlékszem, nagy hatással volt szülővárosomra. Történt pedig Zentán, 1962 karácsonyán, amikor a legeredetibb képkiállítást tekinthette meg a nagyérdemű. Az is, aki a lábát soha nem tette be az Eugén korzóra nyíló kistermébe, ahol különböző tárlatokat szemlélhettek az arra kíváncsiak. Rendhagyón eredeti pedig azért volt az olajképek bemutatása, mert olyan helyre telepítette alkotójuk őket, ahova sehol soha senki még a festők társadalmából. Tele volt a város minden valamirevaló kirakata Andruskó olajfestményeivel, és ott is virított mind, karácsonytól vízkeresztig. Egyetlen témával foglalkozott a művész, az épülő Tisza-híddal, amely hosszú várakozás után 1962 nyaratól megkezdte lassú kúszását a víz felett, hogy november végére át is érjen Bácskából a torontáli partra. Nagy idők jártak akkor Zentán, néha a fél város apraja-nagyja sétálgatott a gesztenyefák lombja alatt, szemlélgetve a csodát. De nem csak a szem, a fül is érzékelte ám a híd növekedését, hiszen olyan gépfegyverropogást csaptak a szegecselő masinák, amelyek hangja körbefutotta a csendes kisváros minden utcáját, betérve a házak nyitott vagy zárt ajtáján-ablakán. És ez folytatódott éjjel-nappal.

Többször láttam a festőt, amint a rakparton fölállított állványa előtt hadonász ecsetjével. Egyszer, szép szeptemberi délutánon, lemerészkedtem hozzá, figyeltem ténykedését. Palettájára nyomogatott mindenféle festéket, aztán fogai közt dúdolt valami felismerhetetlen dallamot – és nagy ívben kente a festéket a vászonra. Ecsettel is, spaklival is dolgozott.

Furcsa volt a születő kép! Látszott, hogy a híd a téma, csak a vastraverzek nem voltak sehol. A folyó, a partok megszülettek, de hiányoztak a megnagyobbított hídlábak, a kúszó híd teste és a folyó közepére horgonyzott uszályok, amelyekről különböző kellékeket húztak a magasba.

Egyszer csak abbahagyta az alkotó a munkát, kezéből lecsapta eszközeit egy összecsukható háromlábú székre, aztán felém fordult:

– Jó lesz?

– Jó. De hol a híd?

– Ha holnap eljössz, megmutatom.

Aztán bemutatkoztunk egymásnak. Mosolygós szemmel mustárgátolt.

– Láttál már festőt alkotni? – kérdezte.

– Láttam. Nyaranta sűrűn megfordulok a művésztelepen is, így megismerhettem a festmény születését. Maga volt már a művésztelepen?

Vakarni kezdte bozontos fejét.

– Eltanácsoltak onnan okos emberek.

Válaszát akkor nem tudtam értelmezni, aztán sok-sok éven át nem pusztán értettem, de tapasztaltam is a kirekesztést. Csak föl nem foghattam soha az okát. Egy gyöngé amatőr, kaptam kérdésemre a választ még akkor is, midőn számos országban már megismerték Andruskó Károly alkotásait.

Másnap délután megelőzött a híd festője, dolgozott már, amikor odaértem.

– A tegnapi háttért igazgatom – mosolygott összehúzott szemmel. – Most pedig eljött az idő, hogy megmutassam neked a hidat.

Érdekes ügyködés volt az! A tájképre ráfestett egy másik képet. A hídlábakat, az uszályokat, és végül élénkpirossal a vastraverzeket.

– Kész van! – szóltam lelkesedve. – Látom a hidat!

– Látod ám, a felét!

Mulya képpel nézhettem rá, mert hangosan fölnevetett. A sétány korlátja mellől leszóltak hozzánk vidám hangok.

– A másik fele: varázslat!

És ecsetje nyomán odatelepedett a Tisza színére a csoda, a tükörkép. Megvieszkedett vele, bőszen gurgulázott a torkából, nehezen talált rá a megfelelő színekre, de csak előkerült minden. Néztem, szemlélgettem, nyitott és összehúzott szemmel, tetszett nekem, beleszerettem egyetlen hunyorítás alatt.

Ám ő nem elégedett meg! Fehéret, szürkét, kéket, zöldet kengetett a tükörképre, megéledt erre a víz, látszott apró hullámozása, hallani véltem a cseppek csobbanásait.

■■■

Ez a kép a kupola alatti cipőbolt kirakatában várta 1962 karácsonyét, de más kirakatokban is ott néztek vissza testvérei a szemlélődő sétálgatókra.

Évtizede vagy több is talán, amikor Andruskó Károlynál jártam, és szóba került ez a szenzációs kiállítás, amelyről most regéltem. Mosolygott az ősz hajú mester:

– Nagy ötlet volt, mi?

– Az volt, Károly bátyám. Azóta sem ébredt ilyesmire tisztes városunk.

Aztán képeket keresett, „ajándékba és emlékébe neked”, ezt mondta mindig.

– Azokból az épülő hidat ábrázoló képekből van a birtokodban?
– érdeklődtem.

– Nincs. Szétosztottam a kerületek és a vállalatok között. Talán akad még itt-ott belőle.

– Egyet nagyon megszerettem.

– Azt közösen csináltuk, mi ketten. Látod, akkor mindjárt neked kellett volna adnom! Hiszen a fele biztosan a tied volt.

■■■

KÉT KARIKATÚRA TÖRTÉNETE

1965. március legelején kezdtük el a *Mi* című zentai ifjúsági lap nyomdai megvalósítását. Nyomdász fiatalok kaptak különös lehetőséget, hiszen a gépi szedés kivételével minden más munkát ők végezhettek el, és készültek is e kalandra nagy komolysággal és odaadással. Mentorként két öreg mester: Andruskó Károly és Kecskés Vince segédkeztek. És nemcsak a nyomdai dolgokban. Engem is okítaniuk kellett, mert a korrektor feladatköre rám várt, s be kellett vágnom a sorvégi jelzéseket meg a sorokban előforduló hibák közvetlen jelölését. Türelmük határtalan volt, élvezték is a fiatalokkal való foglalkozást, mi meg ittuk a szavukat, útbaigazításaik igazán termő talajra találtak.

A nyolcoldalas lapot betördelték, fölállították a tükör szerint a nyomdászpalánták, egy-egy lapot még lehúztunk utoljára mind-egyikről. Ezek a lapok kézről kézre jártak, bámulgattuk, szeretgettük munkánkat, s én már lelki szemeim előtt láttam a lapot, életem első újságját, amelyet megszerkesztettem, amely szerénységével is a világ legnagyobb dolgának tűnt nekem abban a percben.

– Lehetne szellősebb is! – véleményezte Andruskó.

Abban a pillanatban belépett a nyomdába Kaupert Pál zentai karikaturistánk, akinek csodás rajzait hétről hétre megmosolyoghatta a *Magyar Szó* olvasótábor. Valami mosóporos doboz borítójának nyomtatása ügyében toppant be, így került közénk a népszerű Krafa. Természetesen nem a mosóporral kezdte, hanem rápillantott készülő lapunkra, olvasni kezdte az első helyen álló szöveget, amely egy tornyosi visszasságról számolt be: egy helyi potentát hazavitte a közösségi terem elromlott tévékészülékét, saját költségén megjavíttatta, s otthon a tisztaszobában elhelyezte a marsall képe alá. A falu a háta mögött merte csak kritizálni, így emberünk nyugodtan élvezhette a fogható két műsort, s vele bámulhatott a képernyőre az a szerencsés kiválasztott, akinek megengedte, hogy átlépje otthona küszöbét.

– Kicsit zsúfoltak az oldalak! – morfondírozott karikaturistánk.

– Sok a szöveg! – jegyezte meg Andruskó.

– De jó ez a szöveg! – így Krafa. – Tegyük fullánkosabbá!

■■■

Azzal leült Kecskés Vince asztalához, táskájából filctollat vett elő, tiszta lapot rakott maga elé, és nekiszalajtott a írónját a fehér mezőnek. Körülálltuk az alkotót, a lélegzetünket is visszafojtottuk, úgy lestük a gúnyrajz születését. Pár perc alatt szemünk előtt járkált egy alak, aki, mint egy kölyköcske a cigánykézzel gondosan és szeretettel megmunkált vásárfia kiskocsit, egy négykerekű tévékészüléket vezetett zsinegen. Izgalmunk boldog kacagássá gömbölyödött és föl pattant a plafonra.

Palinak tetszett a játék, meg a siker is sarkallhatta, mert új lapot vett maga elé, és megalkotta azt a motívumot, amely aztán, komolyan kidolgozva bejárta a világ kiállításait: locsolócsőt tartó alak, amelyik a saját kobakjából fecskendez a folyékony tartalmat. A soha el nem apadó vízfej-forrás. El sem készült alkotásával a filctoll, olyan hahota verte föl a visszafogott csöndet, hogy a nyomdában jelen lévő emberek mind körénk gyűltek, kérdezték, mi van?

– Ezek már szellősebbé tehetnének két oldalt! – emelte szemét szurkolóira Kaupert Pál.

– De estére kaptunk gépet, akkor nyomnunk kell! – szaladt ki a számon. – A Forum Nyomdából, Újvidékről, egy hét alatt kapunk klisé.

Krafa széttárta a kezét. – Én megtettem a magamét!

Elszontyolodott lelkes társaságunk.

Andruskó hangosan hümmögni kezdett. Minden szem rászegeződött. – Új tördelés! Új tükör! Megcsináljuk?

– Meg! – válaszolt a kórus.

– Nincs veszve semmi! – mosolygott ránk Andruskó. – Bő két óránk van a nyomás kezdéséig. Nézzük, mi a föladatunk!

A lehúzott oldalakat fölrakták egy nagy asztaltetőre. A bozontos mester százszor is átborzolta üstökét, végül kiadta a jelszót: – Címoldal és a nyolcadik marad! Ugyanígy a negyedik és ötödik is.

Mérőt vett a kezébe, aztán megmérte Kaupert két rajzát, s bűvös mértékegységet, cicerót kiáltott a jövőző nyomdászok felé.

– A harmadik oldalra kerüljön a tévés alak! – és újra emlékeztetett a cicerókra. – A vízfejű a hetedik oldalra jusson!

■■■

Azzal a mester elvonult a nagy terem kicsiny, félreeső zugába.

A nyomdászgyerekek előkészítették a megbontatlan négy oldalt, indulhatott a nyomás. Lazo Milić, az igazgató is megtisztelt minket, az indításhoz megjelent, ő kapcsolta be a gépet. – Járjatok szerencsével, fiúk!

A kis nyomdagép először a címoldalt és a nyolcadikat kezdte sajtolni. Két-három kísérlet után leállították, Kecskés Vince vette kezébe a nyomtatványt, forgatta, szemlélgette, mustrálgatta, aztán rábólintott, mehet.

Csodálattal bámultam, most láttam így emberközelből először készülő újságot. Esztendőre már megjártam a Forum Nyomdát, ott aztán táthattam a számát a rotációs újságkészítés varázslatán. De ez már másik mese lehetne!

Az első lap egyik oldala elkészültével új lapot raktak a gépbe.

– Miért nem a második-hetedik oldalt nyomjuk? – kérdeztem régi osztálytársamtól, Molnár Miklóstól, a zentai birkózópalánták Miki bácsijától, aki gépmesterként tevékenykedett akkor.

– Szárad, pihen a papír és a festék.

Talán kétharmadánál jártunk a második ív nyomásának, amikor Andruskó odajött hozzánk, és leadta az első „klisé”. Linóba metszette Kaupert Pál karikatúráját.

Szorongással próbáltuk az első lenyomatot – és sikerült! Ölegettük Karcsi bácsit, ő csak mosolygott, és sejtelmesen bólogatott.

Mire a harmadik-hatodik oldal elkészült, nyomásra várt már a humoroldal is.

Pompás újság született.

Ezt nemcsak mi éreztük így akkor, de alkonyattal visszatért a gúnyrajzok szerzője is. Nyomban kezébe vette a számot.

– Azannyyát! – csettintett elragadtatással. – Nem gondoltam volna, hogy így is lehet karikatúrát közölni! Le a kalappal, Karcsi bácsi!

SZŐLŐTŐKEMETSZETEK

Két különösség írásom tárgya. Mindkettő Andruskó csöpp udvari műhelyében született, s mindkettő kedves a szívemnek, de nagyon. Egy elbeszélő költeményem, a *Szintarév* volt kelesztő kovásza művészi alkotásainak, közös munkánkról szólok ezúttal.

1976 februárjában kerültem Zentáról Szabadkára, főiskolai adjunktussá választottak meg az előző év őszén, s ekkor kezdtem meg a nyári szemesztert a szabadkai Építőipari-Műszaki Főiskolán. Nem beutazó tanár voltam, hanem családotul átköltöztünk Európa legnagyobb falujába. Nehezen hagytam el szülővárosomat. Minden fájdalmamat, vélt mellőzöttségemet egy kockás füzetbe karcolgattam, ötvözgettem mindezt bölcsőhelyem történetével, s lett belőle kígyóhosszú vers, benne epikai és lírai motívumok bőven. Egykori gimnáziumi osztályfőnököm és akkori munkatársam, jó emlékü Szloboda János tanár úr elolvastván alkotásomat, mosoly kíséretében poétikázott – ez egy pompás poéma!

Szabadkán ezzel a költeménnyel kopogtattam be Dévavári Zoltán ajtaján, aki egyből besorolta az azóta hamvába halt irodalmi folyóirat, az *Üzenet* szerkesztendő számába. És ekkor indult versem második élete! Hamarosan napvilágot látott a szerbhorvát nyelven megjelenő szabadkai irodalmi, művészeti és társadalomtudományi folyóirat, a *Rukovet* hasábjain. Marija Cindori, a fordító, akkor még magiszteri tanulmányait folytatta a belgrádi Filológiai Karon, azóta már rendes tanára a Kar Hungarológiai Tanszékének. E második megjelenés döntő volt: Petar Vukov, a *Rukovet* és az Osvit Kiadó szerkesztője kétnyelvű kiadványt szerkesztett volna munkámból, ám Dévavári Zoli közbeszólt, közös kiadvány legyen az Életjel Kiadóval! Az ötlet után lassan készülődhetett a tett, mert várnunk kellett vagy másfél évet, hogy anyagi eszközök jussanak a kiadványra.

Sokat jártam azokban az időkben a Tisza zentai partjára, sűrűn megfordultam a Kard utcában is, Andruskó Károlynál. Kellemes borozgatás közben kiszaladt a számon, hogy kétnyelvű kötetem készül Szabadkán.

– Illusztrálnád, Karcsi bátyám?
 – Kérned sem kell! Van szöveged?
 – Az most éppen nincs – vakargattam a fejem. – De talán megoldható.

Fölemeltem a telefont, Szloboda Jánost hívtam, nála található *Üzenet*-példány, én adtam neki a megjelenés után, hiszen keresztapja volt a versnek. Jánoshoz nem kellett elmennem, átjött hozzánk, így hárman borozgattunk tovább, álmodozgatva a leendő könyvről.

1980 májusában rám köszönt Dévavári Zoltán:

– Kész a szedés, Pista, gyere nézd át!
 Izgatottan fogtam kézbe a kefelenyomatokat.
 – Szép könyvecske lenne – kezdte Zoli –, de valakitől pár illusztrációt kérhetnénk...
 – Lesz illusztráció! – vágtam a szavába. – Andruskó fametszetteket készít.

Zoli megörült, de szinte abban a pillanatban kibújt belőle a szerkesztő:

– Hányat?
 – Néhányat.
 – Mégis hányat? Ez nagyon fontos. A kép kliséje igen megdrágítja a nyomást. No, mennyi az annyi?
 – Jó néhány.
 – Nem tudod?

Torkomra forrt a szó, belevörösödhettem Zoli kérdéseibe. Alighanem ő is látta a bennem dúló hatalmas vihart, megfogta karom, és a telefon mellé vezetett.

– Hívd föl!

Szinte egyetlen szuszra elhadartam Zoli félelmeit. Aztán reszkető hangon kérdeztem:

– Karcsi bátyám, hány képet metszettél?
 – Húszat.
 – Húszat? – robbant ki Dévaváriból. – Feleannyi klisére sincs keretünk!

■■■

Andruskó belenevetett a telefonba. Kérte Dévavárit: – Egyetlen klisé sem kell, Zoli!

– Már hogyné kellene! – erősködött a szerkesztő.

– Ha én mondom, akkor nem kell! Egyenest a fáról nyomjuk. Eredeti metszetekkel lepjük meg az olvasót!

– Nem bírja ki a fa a nyomást.

– Ez már az én szakmám, Zolikám. Ne félj, kibírja! Igen kemény fába metszettem. Nem adja meg könnyen magát.

– Valami egzotikus fa?

– Az bizony! Szőlőtőke. Kadarkát irtottak Beckében. Onnan szereztem egy kocsiderékkel.

Aztán már ők ketten komoly szakmai beszélgetést folytattak, nem is értettem a műszavakat, csak azt bogoztam ki, hogy valami pompás könyvecske születhet nemsokára.

Andruskó azért okult Dévavári Zoli hitetlenkedéseiből, mert személyesen hozta Zentáról Szabadkára a metszett szőlőtőkét. A vasútállomáson vártam, jött ő a zentai sínbusszal, kezében kék vászonzacskóval, hátán elmaradhatatlan tarisznijával. Kezembe nyomott egy borítékot. Abban voltak a lenyomatok. Ámultambámultam, szóhoz nem jutottam nagy csodálkozásomban, mint a népmesék valamely szereplője.

Egyenest a Panonija Nyomdába mentünk, néhány lépésre állt az épület az állomástól. Dévavári Zoli és Pero Vukov a technikai igazgató irodájában várt ránk, s azonnal a tárgyra tértek. Komoly vita kerekedett, majd átsiettek a gépterembe, ahol a gépmesterek, a nyomtatás kivitelezői is tele szájjal mondtak ellent az őszülő üstökű zentai nyomdász doyennek. Végül azon kaptak össze, nem lehet a fát oly erősen beszorítani, hogy kibírja a négyszáz-valahány nyomást.

– Fogtatok be már szőlőtőkét?

– Még nem...

– Akkor mit hangoskodtok? Engem akartok tanítani?

– Öreg minervás ez az Andruskó, sokat tud a nyomdáról – törte meg halk szóval a beállt csendet egy öreg mester. – Hajdan együtt nyomtuk a *Naplót*...

■■■

Varázsszó röppent a plafonra. A fiatalabbak szemlélgették azt, aki megjárta az örök szabadkai nyomdát, a Minervát, számukra fogalom volt a nyomda is meg a *Bácsmegyei Napló* is.

– Próbáljuk meg! – tört meg a technikai igazgató.

Zoli és Pero új tükröt szerkesztett. Két oldal szöveg, balról magyar, jobbról szerbhorvát nyelvű, majd a következő két oldal Andruskó két metszete. A grafikusművész által megszámozott sorrendben.

A nyomdagépek szó nélkül szolgálták a szőlőtökemetszeteket, nem lazult ki egyetlenegy sem, selejt semmi. A tíznél több „fölöslegre” a nyomdászok tartottak igényt, valahányan eljöttek a könyvbemutatóra, dedikáljam nekik.

– Ilyet még soha nem nyomtunk! – bizonygatta a mettőr.

– Andruskó Károly varázsló! – jelentette ki a nyomda grafikai igazgatója. – Itt a bizonyíték a kezemben – tette elém a könyvecskét, hogy aláírjam.

Valóban különös könyv született. Három alkotója volt: Andruskó Károly, Marija Cindori és én. Egyedülálló kötet ez, az Életjel Mini-atűrök 35. és az Osvit 12. kiadványa.

De van további élete is a versemnek. Ősz közepén, a bemutató sikere után, meglátogattam Andruskót. Furcsa pillantással méregetett, háta mögött titokzatosan tartott markában valamit. Aztán szemem elé röppent összezárt két tenyere. Bámultam, ő nevetni kezdett. Szétnyitotta kézkalitkáját, mintha szabadon engedné a rab pillangót. A fehér lepke nem repült föl, ott ült hüvelykujja tövében.

– Ezt neked készítettem.

Kicsi könyvet kaptam, melynek címlapja imígyen szól:

ANDRUSKÓ KÁROLY
SZINTARÉV
BALOGH ISTVÁN VERSE

A következő oldalon:

KÉZINYOMAT
EREDETI
FAMETSZETEKRŐL

Hús fametszet sorjázik hús lapocskán, mindegyik nyomat képe alatt kézzel írt cím: *Gesztenyesor, A rév, Csöpp kunyhók, Fehér mészfalak, Újra tavasz jött, A harangszó sem szólt senkinek, Újra tavasz jött, Éneket zúgtak a Tisza hullámai, Fényes kaszák éle villant, Rémület huhogott a házak kéményein, A kapások, Fehér mészfalak, Újra tavasz jött, Mentek vándorútra, Nehéz jajokkal, Kaszák mellett szuronyok fénye csattant, Ökölbe szorult kézzel, Új barázdák felett, Csöpp viskói messze elszelleltek, A gesztenyesort szívembe ültetem.*

Az első üres oldalon dedikáció:

Balogh Pistának
jóbarátsággal
Zenta, 1980. X. 12.
Andruskó Károly

Mikor kigyönyörködtem magam, az alkotó komoly arccal rám nézett:

– Ez a könyvecske két kezem munkája. Itt nyomtam ezen a pici, kezdetleges gépen, magam készítettem a fedőlapot, én ragasztottam össze. És egyetlen példánya van. Magamnak sem csináltam.

Az új évezred elején nagy örömmel újságolta Karcsi bátyám, hogy a budapesti Országos Széchényi Könyvtárnak adott néhány eredeti linó- és fametszetet és azok kézi lenyomatait. – A te könyved illusztrációit is. Most éppen Helsinkiben van a hús szőlőtőke, a levonatok és a könyved. Nagy kiállítást vitt oda az OSZK. Úgy tájékoztattak, igen élénk az érdeklődés a munkánk iránt.

– A te munkáid iránt – mondtam.

– Ha nem írod meg a verset, talán soha nem vájom, faragom, káromkodom körül a kemény szőlőtőkét!

Áldomást már hárman ittunk, egyalombéli cimborám, Istók Jóska szerzett valahonnan kadarkát, stílusosan azzal locsolgattuk a száraz bekei szőlőtőkét. A többiek, amelyek sorsukat várták az épület végén lapuló kiskamrában, alighanem ott is maradtak.

Az OSZK kiállítása bejárta a fél világot. Andruskóval így együtt kóboroltunk, igaz, én csak meglapultam kedvenc tarisznyájában, amely utazáskor nem maradt soha otthon, társa volt minden lépésénél atyai barátomnak.

■ ■ ■ *Képirók asztalánál* ■

...

■

...

ELIGAZÍTÁS

2014. november 14-én ünnepeltük Zentán Ács József festőművész születésének centenáriumát. Az évfordulóra két retrospektív tárlat is készült, egy Topolyán, a bölcsőhelyen, egy meg Zentán, a befogadó helyen. A zentai kiállítás megnyitóján ott lehettem, ami nagy élményt is jelentett a számomra, hiszen egyik-másik kiállított kép születésénél magam is jelen voltam.

Ám hogyan is lehettem benne, szinte tacsókóként, szülővárosom művelődési életében? A véletlen hozta így, hiszen kisgyerek koromban már a könyvtár elkötelezett látogatója lettem. Egy-két nap alatt elolvastam a könyvet, faltam a betűt, így nem csoda, hogy Vera néni bezabadított a könyvespolcok közé, válogathattam kedvemre. Le is buktam gyorsan, az igazgató, Erdélyi István elkapott, mit keresek én a látogatók számára tiltott területen. De büntetés és szidás helyett az íróasztala mellé ültetett, és vendégének, a múzeumigazgató Tripolsky Gézának is bemutatott. Belépőm lett ezzel a múzeumba is, így szinte kölyökként bekerülhettem a helyi művelődés forgatagába. Kedves tanárom az Árvay-iskolából, Dobos János vezetett föl bennünket a városháza tornyába és mutatta be nekünk a levéltárat is. Ott aztán megragadtam sok esztendőkre! Rengeteget kutattam, a hatvanas években még földolgozatlan anyag állt bezsúfolva a toronyszobákban. Azt segítettem megszerezni, és megesett, hogy kincs is akadt a kezembe. De mégis, gimnazista és egyetemista korom meghatározó nyári élménye a Tisza volt – és a művésztelep. A festők közül pedig Ács József! Sokat jártam vele a környéket, lestem alkotómunkáját. És beszélgettünk. Nekem különösképpen tetszett nyíltsága és mesélőkészsége. Csak rá kellett találni a témára, aztán ő megnyitotta emlékei zsilipjét, és csörgedezett a különös csermely. Én meg ittam, szívtam magamba a születésem előtti világ csodálatos mákonyát. Nem festészetről beszélgettünk, leginkább a harmincas-negyvenes évek történeiről. Akkortájt olvastam el a háború előtti *Híd* folyóirat évfolyamait, láttam benne illusztrációit, így ő részletezte kapcsolatát Mayer Ottmárral, Kek Zsigmonddal, Szabadkával. Erre a témára

igazán akkor tértünk vissza, amikor a nyolcvanas években Mayer Ottmár életrajzán dolgoztam. Jegyzeteimmel fölkerestem véleményezésre Ács Józsefet a Forum kiadóház palotájában. Belelapozott, beleolvasott munkámba, majd azt kérdezte, van-e elképzelésem, miért nem készült el már előbb ez a monográfia. Miért várt meg engem? A témán sokat dolgoztam, több levéltárban is kutattam, de ez eddig fel sem vetődött bennem. Beverte a fejembe a szöveget: miért nincs még Mayer-életrajz? A kor- és harcostársak mi okból nem dolgozták fel életét, hiszen részesei voltak annak a tevékenységnek, amely Mayer személyéhez is kötődik.

A Forum előcsarnokában akkor is, ma is az ő szobra köszönti a belépőt, s ott van már az a portré vagy fél évszázada. Nem hallgatták el a *Híd* legendás szerkesztőjét, de néhány oldalas megemlékezésen túl nem jutott tovább egyetlen méltatója sem.

Ha erre a kérdésre megtalálod a választ, a munkád nem volt hiábavaló, jelzett irányt számomra Ács József.

Végül meglett a válasz. De név szerint egyetlen adatközlőm se vállalta, hogy tőle származik. Így a monográfiám is szörmentén kommunikál mai olvasójával e fontos információ miatt. A lényeg, a háborút túlélő társai Mayerre fogták a lebuktatásokat, többen nyíltan árulónak nevezték. Azzal támasztották alá állításukat, hogy a *Híd* szerkesztője a Sárga ház nagytermében napokig gépelte az információkat az ellenállás megszervezéséről és a kommunistákról. Azt ugyan nem látták, hogy mit ír Mayer, hiszen a fal felé fordulva kellett állniuk vagy ülniük, de mit is kopoghatott oly buzgón? Közben a gépelő a Lenin-levél szerb szövegét fordította magyarra. Ebben a dokumentumban foglalták össze a JKP vezetői, hogyan kell szabotázs csoportokat és akciókat szervezni. A magyar elhárítás e tartalmat már jóval Mayer lebukása előtt ismerte: a bevonulási hadparancs részeként az elhárítási szakaszban tüzetesen szóltak róla.

Ács József elolvasta munkám e részét, hümmögött, hogy eléggé nyíltan beszélek, lesznek haragosaim, hiszen megdöntöm a megdönthetetlent, sokak harcos nyugdíját is sértheti állításom és bizonyításom, de jól van, legalább tisztul már a kép...

■ ■ ■

A könyv megjelenése után csak Farkas Nándor vállalta névvel a Mayer-legenda szándékos elferdítését, levelet írt nekem a negyvenes-ötvenes évek kegyetlen torzulásairól, ennek áldozataként emlegette Mayer Ottmárt, akinek hátán sokan nagy ellenállókká lehettek, belőle meg nem válhatott hős (néphős?), csak a fasizmus egyik áldozata. Ezt a levelet ma is őrzöm.

Végül tehát Ács fejtette meg, miért nem a sors- és kortársak írtak Mayerről könyvet. A Farkas-levél elolvasása után megjegyezte, ő aztán meg is írhatta vagy meg is íráthatta volna a forradalmár-szerkesztő életútját, ki is adathatta volna, hiszen olyan pozíciókban volt, de nem tehetette. Ezek bilincsként fogták egymás kezét, olyan szerző kellett nekik, aki már minden történések után született.

■ ■ ■

FÉSŰS TECHNIKA

A hetvenes évek elején, egy augusztusi estén kezdtük el földézzgetni a „fésűs korszakot”. Először a művésztelepi kertben, aztán elsétáltunk Burány Károly kertjébe, s a Szép utca első háza pincéjének leve mellett folytattuk az eszmecsere-t. Ács József akkor már nem „fésűzött”, ám igazán ketten találtunk rá a „fésűs technika” megoldására, s ezzel az évtizeddel korábbi közös sétánkra emlékeztünk. Ács zsebfésűvel kezdett sok párhuzamos vonalat beiktatni akvarelljébe – a kész alkotásra helyezett fésűfogak által képzett vonalakat. Ment is a dolog, de más festékekkel már bajlódott, mert az üzletekben kapható fésűk fogai azonnal berakodtak, így más eszköz után kellett nézni.

– Lóvakaróval próbáltad? – kérdezte akkor, 1962 nyarán Trippsky Géza.

– Azzal nem.

Öt perc sem telt belé, meg is indultam Bruckner bácsi vaskereskedésébe, a Fő utcába. Akkor még nem volt Zentán ritka jószág a paci, így természetes, hogy ilyen szerszám megtalálható volt a jelzett boltban. Ám vásárlásom fölkelte az üzletvezető Bruckner bácsi figyelmét, mert számlát kértem.

– Mi a fenének lóvakaró a művésztelepnek? – álmélkodott a kereskedő. – Csak nem vett lovat a Géza?

– Fiákert is vásárolnak? – röhögött oda az egyik segéd.

– Hess innen, gyalogbeka! – emelte kezét nevetve Bruckner bácsi.

– Ács József akar festeni vele – válaszoltam a csodálkozóknak.

– Lóvakaróval?

– Azzal. Továbbfejleszti a fésűs technikát.

– No, erre magam is kíváncsi vagyok.

A fésülés lóvakaróval sem ment igazán. Azonnal berakodott a fogazata, ám kemény kézzel lehetett húzni, mély barázdákat vájt a festékrétegben, így majdnem jó lett. De Jóska csak a fejét rázta. Rendületlenül próbálkozott, mormogott, érteni sem lehetett, mi szűrődött ki a száján. Emlékeim szerint készült vagy két-három lóvakarós alkotás, de hány maradt meg végül belőle, nem tudom.

■■■

Néhány nap múlva, amikor leállt a festékvakargatással az alkotó, azt dünnyögte, a fésű jobb lenne! Félénken megjegyeztem, el kéne menni Sok bácsi fésűgyárába, a Parókia utcába.

– Messze van?

– Nincs. Tizenöt percre talán.

Ács megtörülte kezét, s elindultunk ketten. A komplejáró utcája egyenesen elvezetett minket a Madách Imre utca déli végéhez. Odafelé megálltunk az akkor még félcsővastagsággal kifolyó melegkútnál, nyeltünk nagyokat a kellemes vízből.

Sok bácsi fésűgyára egy kis üzem volt az alvégi portán. Az utcáról nem is látszott semmi, csak a cégtábla jelezte, hogy a házban fésűgyártás folyik.

Sok bácsi kedvesen fogadott minket, nagy megtiszteltetésnek tartotta Ács József látogatását. Mosolyogva hallgatta a festő fésűs próbálkozásainak kudarcát, majd sok beszéd helyett odaült legott egy géphez, s az ökörszarvból erős fogú fésűt fabrikált. Aztán Ács kérésére még egy új fésűt készített, amelynek igencsak ritka, de vastag fogazata volt. Végül vagy négy-öt fésűre hasonlító tárgy került ki keze alól, Jóska meg ragyogó szemekkel figyelte, hogyan készülnek a munkaeszközei, amelyeket később Tripolsky Géza „tehenszar ecsetnek” keresztelt el.

Sok bácsi elhárította a fizetséget: – Még az unokámnak is elmesélem, mit készítettem egy jeles festőművésznak! Ez az igazi fizetség, művész úr!

Ezekkel a fésűkkel már jobban ment a munka, ám nem lehetett félkört vonni velük.

– Miért nem próbálkozol fogaskerékkel? – kérdezte Burány Károly egy este, amikor nála kóstoltgattuk a beckei szőlő levét.

– Nem is rossz ötlet! – örült meg Ács.

Burány Károly padlásról-e, pincéből-e, de kisvártatva vagy nyolctíz fogaskereket tett a butykoska mellé. Jóska kézbe vette őket, nézegette, forgatgatta ujjai között.

Másnap fogaskerékpróba következett. Ezzel már sikerült valamelyest a félkörös fésülés, de nem ez volt az igazi! Az ötletet a fogaskerék közepén elhelyezkedő lyuk adta.

■■■

– Kössünk cérnát a kerékre, aztán rögzítsük a cérnát, úgy akár egy teljes kört is húzhatunk – ajánlottam.

Megoldottuk ezzel a gondot, egyszerű volt, mint Kolumbusz tojása.

– Az a probléma – hümmögött Jóska –, hogy kevés kört húz a fogaskerék. Több kellene. Aztán ez is gyorsan berakodik. Legjobb lenne fából készíteni az eszközt.

Végül a zentai faesztergályosnál kötöttünk ki, ott aztán megalakították az összes eszközt, amelyet Ács Jóska csak megálmodott. És valamennyi átfűrt volt, ez meg a fogaskerék öröksége.

A hetvenes évek elején szép volt minderre visszaemlékezni. S azt is föllemegettük, hogy a művésztelepi kiállításmegnyitókra híven eljár azóta is a fésűgyáros meg az esztergályos. Addig ők nem érdeklődtek olyan behatóan a képzőművészet iránt.

– Még most is megvannak a „fésűs technikám” eszközei – vallotta meg Ács Jóska Burány Károly kertjében. – Őrzöm őket, mert annak bizonyosságai, hogy többen voltunk valóságos részesei alkotómunkám egy korszakának.

A Forum épületében lévő műtermében meg-meglátogattam kedves barátomat, s ilyenkor mindig megmutatta a fésűket, fogaskerekeket és az esztergályos kezéből kikerülő különös eszközöket.

És viszontláttam őket a zentai képtárban is, Ács József centenáriumi kiállításán – ekkor vehettük kézbe a munkásságát összegző különösen szép, művészi kivitelezésű katalógust. A bemutatón szó volt a „fésűs technikával” készült képekről is...

DURUZSOLT A KAMERA

Életemben egyszer részese voltam egy film elkészítésének. No, nem valami díjnyertes dokumentum- vagy játékfilmre kell gondolni! Kezdetleges némafilm született egykor a Zentai Művésztelepen, amatőr munka, de tetszett a folyamat mindannyiunknak, akik aznap jelen voltunk a Tisza-part főutcai végházában.

A hatvanas évek végén vagy a hetvenes évek elején egy augusztusi verőfényes nyári délelőtt néhányan szelíden borozgattunk a virágokkal dús udvar hűvösében. Több újdonság miatt örvendezhettünk, hiszen Tripolsky Géza valami csodás festéket hozott, s mutogatta a hatalmas tubusokat:

– Olyan matéria van benne, hogy használható akár olajfestékként, de vízzel is hígítható, s lesz belőle akvarell!

Kézről kézre adtuk egymásnak a kalapos, hasas tubusokat, körtánc elevenedett tenyerünkben, amelyben szerephez jutottak néminemű poharak is. Még a lustán elnyúlt cirmos is fölült, nagy csodálkozással ásított egyet, hangosan roppant az állkapcsa, szinte kifordult a feje.

– Én azonnal kipróbálom e csudafestéket! – állt föl székről Maurits Ferenc. – A tapasztalat megmutatja, viselkedésében tényleg olyan-e, mint az olaj.

– Az üzletben így mondták – erősítette Géza.

– Beszélnek sokat az emberek – jegyezte meg Ács József. – Aztán leginkább csalódik a vásárló.

– Te nem próbálkozol? – így Géza.

– No, én vizeskedem ezen a délelőttön.

Soós Jóska, az Újvidéki Televízió későbbi szerkesztő-riportere, akkor még egyetemi hallgató égne emelte két kezét: – Várjatok! Ezt filmre vesszük! – szaladt fülig a szája a gyerekeknek. – Dukec tegnap szerzett egy tekercs filmet, és nem zárta el a kameráját tőlem. Azonnal itt vagyok!

Ki sem itta poharát, eliramlott, csak úgy csattogott a lépte végig a járdán. A bátyó majd estefelé számon kérheti öccsén a hiányt, de kit érdekelt az ilyen mellékes dolog.

Viszont a két festő megkezdte az előkészületeket. Móri kész blindráját talált, arra kezdte szabni a megalapozott vásznat. Géza csempészte Pestről a művészboltból a festészeti kellékeket. Ács Jóska meg sétálgatott a rózsák között, kezében félig tele pohár. Nézegette a virágokat, bele-belemártotta nyelvét a borocskába, és mormogott az orra alá. Móri már abba is hagyta a kopácsolást, fölszögezte a blindrájára a vásznat, pattogtatta, dobolt rajta hosszú ujjával, mint egy sámán. És mosolygott átszellemülten. Végre Jóska megállt egy rózsatőnél, alighanem rózsaszín volt a kinyílt virág, nem hajnalban pattant ki a bimbó, az biztos. Kezébe adtam a metszőollót, amely a műterem ablakpárkányán pihent. A festő kiitta az utolsó korty bort, az üres poharat cseréltem a metszőollóra. Bal keze két ujjával megfogta a vesszőt a virág alatt, aztán próbálgatta, hol is vágja el. Igen rövid szárat hagyott. Kilépve a rózsák közül visszaadta a metszőollót, s elkérte tőlem az üres borospoharat.

– Megtisztelem ezt a szép virágot – szólt mosolyogva, s az udvari vízcsaphoz lépett, vízzel teletöltötte, s a kerti asztal közepére helyezte.

A műteremben hatalmas kartont választott magának, azt hittem, szabdal belőle, hiszen ez volt a szokása, de most nem nyúlt a késért. Elfektette a fehér lapot az asztalon, ecseteket készített mellé.

– Nézzük azt a festéket! – dünnögte.

Egy tubust a kezébe vett, kitekerte nyakát, és kinyomta a lelkét. Emlékeim szerint alighanem sárga volt. Nézegette, szagolgatta, az ablakhoz vitte, aztán ki az udvarra, hűvösbe lépett, majd a napra, végül megállt az udvari csap mellett, mutatóujjával megérintette a kiszökött festéket, hosszan morzsolgatta hüvelykjén, aztán rám nézett.

– Nyisd meg lassúra a csapot!

Alig folydogált a víz, inkább csöpögött csak, ő egy pillanatra alátartotta festékes ujjait. Összemorzsolgatta a festéket, arca kismult, eltűnt róla minden ránc, szeme fénylett, végül elmosolyodott. Széttárta az ujjait, aztán hosszan figyelte a két festékest. Végül újra a hajszálvékonyan csordogáló víz alá tartotta, és hosszan mosogatta. Eltűnt a festék.

– Ez tényleg jónak ígérkezik.

■■■

Jóska nagy kapucsapódással ért vissza, hozta a kamerát. Nyolcas volt-e vagy tizenhatos, már nem emlékezem, de nem is fontos. Bement a műterembe, ahol Móri állványra tette már a vásznat, kipróbálta, rendben lesz-e a világítás. Hiába gyújtottunk villanyt, nem volt megfelelő.

– Telefonálok Lukács Dezsőnek! – csaptam homlokomra, s ment is az üzenet azonnal a Széna térhez. – Dezső, kellene a fotósoktól egy lámpa!

Géza éppen indult kocsival valahová, behuppantam mellé. Gyorsan odaértünk a Népi Technika épületéhez, kaptunk is egy öreg állólámpát, a fotóamatőrök vagyonának olyan tárgyát, amelyben az izzót egy-két percnél tovább használni nem lehetett, mert kiég, magyarázta Dezső, és minálunk ilyen venni sem lehet. Ha elcseszitek, szorultok!

No, így indultunk neki. Jóska a kameraman, én a fővilágosító.

Móriról kezdtünk, mert ő rettentő türelmetlen volt, palettára nyomta már a festéket, kavargatta az ecset hegyével, aztán pirosra alapozta a vásznat. Égett szinte minden négyzetcenti a pemzli nyomán. Kialudt a lámpa, mert Dezső intelme nyomán őriztem nagyon. A terem elsötétült.

– Lángol! – kiáltott Móri, és éreztük is a melegséget mindannyian.

Ács Jóska úgy állt oda a hatalmas karton elé, hogy bal kezében tartotta a rózsát, jobbában grafitceruzával halványan vázolt a bal alsó sarokba. Mi meg ketten filmeztünk. Hol Jóskát, hol Mórit. Aztán szerepet is cseréltünk, Jóska világított, én filmeztem, hogy ilyen is legyen. Egyszer-kétszer hol Móri mellé telepedtem, ő ülve dolgozott, hol Jóska mögé álltam. Így magam is befizettem a művésztelepi örökkévalóságra.

Pihenésképpen hörpintettünk némely kortyocskákat. Móri kerülgette bőszen az égő állványt, azt hittem, tán nem is fest rá mást, hiszen úgy tett, kár elrontani bármivel ezt a szép vásznat.

Ács Jóska letette a ceruzát, ecsetet vett kézbe és akvarellt alkotott. Előbb a rózsát mintáztatta, aztán bebarangolta a nagy hósivatagot, élő mező lett belőle. Alig beszéltünk, leginkább a kamera duruzsolt, és brácsázott bőszen a ferencjóskás reflektor.

■■■

Móri egy hokedlin ülő meztelen férfit varázsolt az élő lángok közé. Háttal ült az ipse.

– Tetszik? – kérdezte tőlem.

– Biztosan jó – válaszoltam –, de a tűz kialudt.

Erre fogta magát a képteremtő, lefestette a férfialakot, és újra-kezdte. Meztelen volt most is, csak szemben ült, jól látszott a nemi szerve is.

– No, most már van benne tűz?

– Ezt én nem tudhatom. De valamely kisasszonyok biztosan bizonyítják!

A képek teljes születése nincs filmen, hiszen mindig egy-két perc alkotási folyamatot rögzíthettünk, aztán el is fogyott a nyersanyag.

Soron kívül hívta elő Foto Ivan segédje, a Döme gyerek, meg is nézték a Művésztelepen a szereplők. Én a kész munkát soha nem láttam, a bemutatás idején elvoltam valamerre. Később mindenki azt erősítette, nagyszerű munka, jót szórakoztunk a készítéskor meg a vetítéskor is. Ezt el is hittem, hiszen ha ki is ürült egyik-másik demizson, nem estünk kétségbe soha, a zenebohóc örök érvényű szentenciáját kiáltottuk égre vagy csak a plafonra: van másik!

A filmet Soós Jóska Tripolsky Gézának adta, nem önzetlenül, hiszen Géza fizette az előhívást. Évekig emlegettük, ha éppen eszünkbe jutott, meg kéne nézni azt a jó filmet, amely két festmény születését és két festő remeklését örökítette meg. Maradtunk a fölemlegetésnél. Pedig jó lenne egyszer látni. Hárman, a két Jóska és Géza már messzire vándoroltak, ahogy Lukács Dezső is odafönt őrzi a ferencjóska reflektort, belőle fakadhat és fényeskedhet majdan mifelénk a Tisza-partján az örök világosság.

A FESTŐ PÁLINKÁJA

Több mint egy évtizede, hogy ezt a novellámat megírtam. A szülővárosomban megjelenő *zEtna* weblap egy akciójában vettem részt akkortájt nagy szeretettel és odaadással. Mondhatnám azt is, hogy kezdetén voltam az internetes világ megismerésének, amellyel valószínűs Zenta-kötődésemet élhettem meg. Írtam akkor megszállottan, s azóta is kopogok a billentyűkön, ilyenkor személyemben is Zentán jártam/járok. Emlékeimben emberek élednek, gyerekkorom kedves vagy furcsa személyiségei, ahogy ebben a novellában is: a festő, Ács József mellett anyósa, Tóth néni, aki a komplejáró utcában lakott olyan korban, amikor a környékbeli asszonyok ismerték az Árvayiskola diákjait, kit csínyei miatt, kit segítőkészsége miatt. Naponta többször is eljártunk a háza előtt, amikor focizni mentünk a komplejáró melletti mezőcskére, és kórusban köszöntöttük a bácsikat és a néniket, akikkel találkoztunk.

Tóth néni ismerte szüleimet, anyámat különösen is a piacról, ahol szinte hetente találkoztak, így nyárelőn be-behívott az udvarba segíteni. Sokszor leráztam az epret az udvari fákról, innen adódóan még ma is emlékszem arra, milyen színű eper is termett a Tóth-portán. Macskaügyességgel kapaszkodtam az ágak közé, és betartottam a néni intelmét, vigyázz a fészkekre, fiacskám, a madarak társaim magányomban. Az egész pálinka nem ér annyit, mint egy kismadár! Dehogynem, sokat ér az, Tóth néni, suttogom monitoromnak január utolsó napjának estéjén, amikor ezt a csöpp bevezetőt írom.

Gyerekejjel honnan tudhattam volna, hogy az eperpálinka jórészt a vőnek, Ács Józsefnek készült, mígnem később ezt is elárulta a nedű élvezője. Gerold László meg azt vette észre, szövegeim leginkább valamiféle sütés-főzés receptjét, folyamatát tartalmazzák. Igaza volt. Jelen írásom egy része a *zEtna* nyomán rá is került a magyar pálinkabarátok honlapjára, nem véletlenül, hiszen aprólékosan rá lehet ismerni a zentai eperpálinka életre hívásának, megteremtésének folyamatára.

Íme, a novella, fogadják szívesen!

*

Szerettem az alacsony, ősz festővel üldögelni, mert történetei csodálatosak voltak, az általa teremtetett légkör meg olyan, hogy különálló világgá vált a terítetlen asztal, amelyen a boroskancsó és a poharak állottak.

Azt mesélték róla a társak, művésztelepi cimborák, nem jó estefelé összeakadni vele, mert reggelig magához láncol, nem szabadulhatsz, ha őt hallgatni kezded.

Én meg vártam az alkalmakat, mikor lehetek véle. Nem is akartam szabadulni tőle soha.

Meséket tudott ő a szülővárosomról, hisz innen nőtt, itt volt gimnáziumi tanár; oly korban, amely számomra a legizgalmasabb időszak lehetett érrefelé. És a Topolyára megálmodott művésztelepet is idehozta át tarisznyájában, a Tisza partjára, s így született meg egy ma már nem létező ország első művésztelepe. A sógora meg, aki fiatalon égbe lépdelt ama végtelen lajtorján, Meštrović-tanítvány volt, szobrász lehetett volna, nem is akármilyen, de élete is, megmaradt alkotásai is torzók. Ám a festő meséjében mindig újrafaragta a sógora által félbehagyott faszobrokat, újravészte azt a néhány kőfejet. Képzeteemben élni kezdtek ezek az alkotások, s ha megnéztem őket a múzeum félhomályos raktárában – mert akkor még nem épült meg a galéria, hogy kiállítás darabjai legyenek eme kő- és facsodák –, szinte fényleni kezdtek előttem az ifjú kézügyvértékei.

Lelkét ajándékozta mindennek, amihez nyúlt, mondta sógoráról a festő. Az volt az ő igazi művészete. Az anyjáié, az én anyósomé meg az eperpálinka! És sóhajtott a festő, a kicsi ősz, lassú beszédű ember.

Különleges eperpálinkát főzött minden évben Tóth néni, bizonygatta Géza, a múzeumigazgató is, aki éppen Tóthék szomszédságában született, s ott is élte le helyel-közzel az életét. Ha egyszer Ács Jóskaival üldögelek, biztosan főlemlegeti majd anyósa eme varázslatát, mert mióta meghalt Tóth néni, senki sem tudott olyan eperpálinkát teremteni, mint a mi szomszédasszonyunk. Legalábbis a veje szerint. Így Géza, a múzeumigazgató.

Gyerekkoromban főztünk mi is eperpálinkát, mert akkor még voltak út menti eperfasorok. Úgyesen másztam a fákra, ráztam fönt az

ágakat, lent meg zsidózsákokból tákolt, hatalmas ponyván összegyűlt a mézédés, ragadós gyümölcs. A kész cefrét Fendrikéknél főztük ki, a Szűcs utcában, amely keresztezi az áldott Tópart utcát. Aratásra, cséplésre megvolt a pálinka, jöttek is érte a parasztok, vitték, mintha ajándékba adná nekik anyánk.

Jó erőre kellett hagyni az eperpálinkát, mondta a festő, nem is nekem, az asztal lapjának. Huszonkét és felesre, huszonhármásra, mert különben megszürkült. Az epernedű a legkényesebb. Ha nem figyelnek a tisztázásnál, tönkremegy, szürke lesz, íztelen, torokkaparós. Csak az iszákosoknak jó az ilyen, mert azok zsibbadni akarnak! Még az ilyen szürkére szalajtott, elcseszett pálinka is zsibbaszt. De mennyire!

Péterváradon ültünk, Ács Jóska egyik ismerősénél, akinek szőlőgyümölcsöse volt a hegyen. Bort szűrt minden évben, meg kiváló gyümölcspálinkákat égetett: körtét, szilvát, barackot. De ő leginkább a borkészítést becsülte, mert az a művészet, így mondta házigazdánk, ifjabb B. J. Nem csak az a művészet! – ellenkezett a festő.

Ács Jóska, a festő, kicsi, öszülő ember, nem szeretett éttermekbe, vendéglőkbe járni. Nincs légkörük, mondogatta. Néhanapján, a társaság kedvéért, elment valami kiskocsmába, leginkább a Tiszaparti Hanyattlökibe, de ritkán, nagyon ritkán. Házakhoz járt, őstermelőkhöz, akik barátaivá lettek, s akiknek szintén elmesélte, milyen különleges, egyedi eperpálinkát csurgatott rézcsövön világra az anyósa. Ez már valóságos művészet, mindig ezzel zárta előadását anyósa eperpálinkájáról.

Lelkemben felrévedő történetünk idején nyár közelített, vizsgák időszaka volt, ránk, egyetemistákra nézve igen zűrös pillanatai életünknek. Valami sikeres megmérettetés után voltam, napközben a Forumban segédkeztem a terjesztőknek, néhány óras munkáért szép pénzt lehetett bezsebelni. Amikor végeztünk, alkalmi munkaadómmal, a zentai Lehoczki Ferivel letelepedtünk a klubban egy italra. (Akkortájt az újvidéki Forumban mindenki zentai volt vagy Varga, így mondták fröccsbe áztatott kígyónyelvek.) Délután csak a nyomdászok pihengettek kicsinykét errefelé, az újságírók ekkorra már

szerteszéledtek, hogy bizonyos baráti körök sötétedéssel újra megjelenjenek ádáz kártyacsatákra, intellektuálisan komoly preferanszpartira. Csak a festő, a kicsiny öszülő ember, akinek a Házban volt a műterme, s akinek fényesen vibráló ujjai voltak, ő ült itt ilyentájt, kávéja mellett, egyedül. Nem volt magányos, mert a körülötte friss indaként tekergőző világot figyelgette.

Mi a mellette lévő asztalhoz ültünk, de mielőtt bármit is rendelhettünk volna, kedvesen szólt hozzánk, gyertek át velem Péterváradra! Lehoczki Feri gyorsan kitalált magának valami elfoglaltságot, te csak menj Jósikával, nézett rám, ha ráérsz, mert énnekem ezer a dolgom, s fel is ugrott ültéből, kutya-futásban köszönt el tőlünk. Gyere, megmutatom, hol mérik a legjobb szerémi bort, mondta a festő, a kicsi, ősz ember.

Átsétáltunk a régi hídon, amelyet német hadifoglyok építettek életben maradásukért 1945-ben, s amelyet már akkor, a hatvanas évek közepén is megkíméltek, mert eljárt felette az idő. Aztán meg, majd negyven év múlva, mint stratégiailag legfontosabbat, egy furcsa háborúban elsőként bombáztak a Dunába, de ezt a festő, a kicsi, öszülő ember szerencséjére már nem élte meg. Átaraszoltunk azon a verőfényes, békés délutánon a várdomb oldalában lévő egyik parasztkorok elejű végházba, amelyet 1912-ben építettek. A homlokzatról érkezésünkkel ránk köszöntött az évszám meg az építettő B. J. monogramja. Oszlopos gang futott végig a ház hosszán, s az oszlopokon gyönyörű, virágzó muskátlidíszek kígyóztak meg pompásan kidolgozott szőlőindák, kíváncsok fürtökkel. A ház előtt, az udvar közepén uralkodó, szelíd hatalomként öreg hársfa virágzott éppen. Méhek döngicséltek köszöntve bennünket meg az áldott délutáni napot. A fa alatt hasított törzsekből összerótt, ormóttan asztal, mellette kétfelől padok. Ide ültünk. Hárman, mert a ház ura is velünk tartott, kicsinyég, zöld mázas kancsóból aranybort gyöngyözött metszett poharunkba. Decis borospoharokból kortyolgattunk, igazi borivók módján, lassan ízlelgetve: számban megforgattam a nedűt, ínyemhez tapasztottam nyelvemet, megkerültem felső fogoromat vele, lassan nyeltem, s csak ezután vettem újra levegőt. Ez

a beszippantott lélek volt a bor lelke is, a varázslat: a tél mélységes álma, a tavasz, nyár, ősztündésikongásai, az áldott napsütés és az áldott szellő, az éltető, csöndes eső, az azúr rézgálic égi szerelme, a nyeseő sikkánása, a kacsozó sóhajtása, a metszőolló csattogása, amely szétáradt testemben is, tudatomban is. Kortyoltunk és hallgattunk, a bort néztük poharunkban, egymást nem is láttuk, külön-külön kicsinyke világocskákban, röpdöső, szivárványos szappanbuborékokban időzhettünk, percekig. A dolgos méhek is megálltak, megbámulták találkozásunkat Noéval és Dionüszossal. Mert időtlen a bor varázsa, az élmény lelkünkbe belemaródik, s visszaröpi majdan velünk az Űristen nagy lélek-karámjába, ahonnan vétettünk, amelyből születésünkör kiröppent hozzánk Teremtőnk darabkája, gyarló porhüvelyünket életre kelteni. És megjutalmaztatunk a jók között, mert borívásunkért helyünk lészen ottan. A kisvárosi szecesszió bűvöli visszaemlékezésem cérnaszálát, tisztán látom most is, majd négy évtized múltán, hárs alatt üldögélő hármónkat és azt a végenincs oszlopsort, előtte nyíló virágú rózsafák.

Kicsit fanyar, kicsit kedves mosolya van a festőnek, ezt próbálgatja: örül a bornak, a csöndnek, a társaságnak. A házigazda lassan feláll, ellép tőlünk, nem mondja miért, hova megy, nem is kérdezzük. A festő leteszi metszett poharát a durva asztallapra, parányit koppan, kezével megsimogatja a szálkás, megfeketült fatörzset, rám néz, a szemembe. Kedves kék szeme ragyogó csillag. Ez ám a bor! – mondja. Én meg csak bólintok, hörpölök gyűszűnyit, s várom, hogy társam megszólaljon. Ő szétnéz az udvarban, lassan fordítja fejét balról jobbra, megpillantja a lusta kandúrt, odacsücsörít, cicc! – de a kandúr nem hederít ránk, hátára fordul, hihetetlenül hosszú nyújtózik, s ásít egyet, majd kifordul a feje. Csönd van, béke van, Olümposz. Házigazdánk sajtot hoz egy fatálban. Gödölyék és bárányok víg mekegése-bégetése hiányzik csak, s visszaröppennénk éppen ősi görög pásztori körbe, Pán fészkebe. Azért ettől is van jobb, mondja a festő, kicsi, őszülő ember. Az eperpálinka, amelyet az anyósom főzött. Mert az ő eperpálinkájának volt egy különös mellékíze, málnás volt.

Géza, a múzeumigazgató, aki már gyerekkorában is tudta Tóth néni málnás eperpálinkájának receptjét, mert Tóth néni nem titkolta, hogyan készíti az eperpálinka cefrét; nos, a direktor úr elmesélte nekem ama receptet. Anyámmal ki is próbáltuk egyszer, mert még maradt két eperfánk az udvarban, amelyet nem tettek tönkre a medveszövéők, éppen annyi, mint Tóth néninek volt valaha. Az a különleges eperpálinka meg, amelyről Ács Jóska mindig megemlékezett, ha jóízűket iszogattak valakivel valamely őstermelőnél, B. J. házában Péterváradon, Szilávnityéknál, Burány Károlynál vagy Tripolsky néninél Zentán, a következőképpen készült: lassan rázogatta Tóth néni az eperfa ágait, hogy csak a nagyon érett eper pottyanjon le, aztán eperfahordóban gyűjtötte cefrébe, amelyhez naponta maroknyi málnát vetett, mert ott volt a kert végében a málnás, s onnan böngészett. Lassan és sokáig forgatta a cefrét, naponta kétszer, este és reggel, egy körteágból faragott kavarral, amelyet használat után mindig gondosan letakarított. Késő délután szedte össze az epret: egyik fán fekete, a másikon fehér eper termett. Külön edénybe szedte az egyik fa termését is meg a másikat is. A cefrébe először a fekete epret fordította, de nem egyszerre, hanem elaprózva. Közben kavargatta a hordó tartalmát. Aztán következett a másik fa fehér termése. Miután jól elkavarta, egy zsákkal leterítette a hordó száját, a málnáshoz ment, szedett maroknyit, nem edénybe, a markába. Ezt belevetette a cefrébe, s újra kavarni kezdte, ahogy az óra jár. Mindig csak úgy. Mire a hordó megtelt, a fákról is elfogyott az eper. Miután nem táplálta friss gyümölcssel a cefrét, napjában kétszer alaposan megkavarta, napkeltekor és napnyugtakor, s esténként ekkor sem felejtett el belevetni maroknyi málnát. Kilenc nap kell a kiforráshoz, Zentán azonnal a forrás után főzik is a pálinkát. Tóth néni a vodkába is tett málnát, egy maroknyit ide is, de gondosan átválogatta a szemeket, nehogy valamelyik férges vagy romlott legyen. Huszonhámasra hagyta a tisztát, erőse. Így mesélte nekem Géza, a múzeumigazgató, aki előbb tudta a csodaital receptjét, mint a főlemlegető festő maga. Mondom, megpróbáltuk előállítani eme recept alapján anyámmal mi is a „Tóth néni”-féle eperpálinkát, de nekünk nem sikerült. Talán az volt a baj, hogy mindkét fánkon fekete eper termett. Málnát is tettünk

bele, ahogy illett, de nem vette észre senki a zamaton a termékenyítő málnát. Jó kis eperpálinka! – dicsérték, akik megköstolhatták. Csak így. Különösségről szó nem esett.

Amióta meghalt az anyósom, olyat nem ittam, mondja a festő, kicsi, őszülő ember. Lehajtja fejét, rá a metszett borospohárra. Nem ihattam. Mert nem ihattam.

Lenyeli elcsukló hangját.

Proust módján ízek elevenítettek emlékeket ottan, Péterváradon, B. J. parasztbarokk végházában, amely a várdombnak támaszkodik, s ahol akkor hajnalig ültünk mi ketten. Egy cserfes legény, akinek még emléke sincs, akkor élte a majdaniakat, amelyek majd előtörnek egyszer, sokára, ha valamely régi íz föléd szájában, amelyből akkorra megszökött már fogainak a fele, vagy feltűnik majd előtte valami szín vagy kép, látomás; és egy festő, kicsi, őszülő ember, akinek akkorra már igazán csak éltető emlékei lettek, mert bármit tett, látott, tapintott vagy ízlelt, csak előtoluló képek, alakok népesítették be elméjét, elzengett hangok vájták újra hallójáratát.

Ó, ezek az emlékek elevenednek meg ama festő, kicsi, őszülő ember élénk színű vásznain meg freskóin, ezek vibrálnak köröket futó, megdermedt ecsetvonásain! S ezek lüktetnek most lelkemben is!

Metszett borospoharat meg egy zöld mázas kancsót kaptam ajándékba idén kedves diákjaimtól: bort töltöttem belé, s ülök emeleti lakásunk rideg konyhaasztalánál. Szerémi rizlinget képzelek kancsómba, melynek fénylő, zöld mázas tükrében elmosódott arc tűnik élém. Fanyarkásan mosolygó, őszülő férfeje. Hasonlít nagyon egy festő fejéhez, akivel néha átrándultunk Péterváradra, B. J. parasztbarokk házába, vagy Zentán elsétáltunk Szilványkéhez, Burány Károlyhoz, Tripolsky nénihez. Egy kancsó borra. Hajnalig. Most dereng csak fel, mindenütt zöld mázas kancsó állt terítetlen asztalon, kertben, fa alatt. Vajon miért éppen ilyen?

A festő, kicsi, őszülő ember mesélt, mindenekről, és egyszer csak egy mély sóhaj után, bármilyen ital volt is poharunkban, főlemlegetett egy csodálatos eperpálinkát, amelynek málna lelke volt, s amelyet csak az anyósa, Tóth néni tudott világra teremteni.

■■■

Most itt van a zöld mázas kancsó: ha fülemhez emelném száját, mint tengeri kagylót fülhöz szorítani szokás, hogy felidéződjön gyöngyházából az elvermelt évezredes hullámverés, akkor biztosan Ács Jóska kedves hangját hallanám onnan.

■■■

FEHÉR FOLTJAINK

A festő, hamvas fejű ősbölenye fajtájának, önkezelével rakta fel a garázs falát, a tető alatt pedig létrehozta megálmodott műtermét, hatalmas ablakokkal keletre és nyugatra. Így engedte a porta fekvése. Jó lett volna északi ablak, merengett a festő, de a színek szebbek keletről és nyugatról. Én meg ámultam keze-munkáján, szinte templomban éreztem magam, amikor először invitált a kanizsai cserepek alá. Akkor még alakulóban volt minden, inkább elképzelésről, álmairól mesélt még, de a hosszú ős után, karácsony tájékán már a berendezett rezidenciájában fogadott. Az ablakokon fehér függönyök.

– Nagyanyámtól maradt ránk e csodás kincs, de azt hiszem, ő is örökölte, déd- vagy ükmamám hozománya lehetett a függöny. Magában mintás, slingelt, bezdáni takácsok munkája, ez biztos, bácskerteszi legények és lányok dalolhattak körülötte, amikor ősanám kincseit szekérre rakták és ősapám házába telepítették.

Csak a csillogó szemét figyelem, metanyelve többet kommunikál, mint beszéde.

Megfogja a függönyt.

Pillantásában nyári tó tükre éled. Ég alatt madarak. Felszínen nád.

Alant a tó zöldes vize fekete kagylóban rejti a sok ezer éves ősmocsár gyöngyházfényű titkait, a part meg túlhan esztendőről-esztendőre felszínre vet valami tárgyat, valami jelet szépapáink világáról. Beteljesedik bennem a teremtés jövődönt csodája: Dudás Antal kékpille-szárnyon libegő Ludas-akvarellje megéled.

Ez az alkotói szívdobbanást híven megőrző kép, az ég, a víz és a part pontosan dekódolt, önzetlen szimbiózisa, tiszta, igaz és örök szerelme, mely itt függ most is szobám falán, lelkemnek különösen kedves, mert egy közösen megélt nap emlékére dedikálta nekem bizonyos alkotója, s beragyogja örök időkre minden hétköznapiomat. Azon a nyári napon, 1976-ban, miután visszatértünk a ludasi parttól, ahol Anti temperát próbálgatott, béke pihent velünk a fényes, kecskelábú fapadon, s Palicson, a Dudás-kúria hűs verandáján vígan daloltunk, mert a noszai borban nóta termett.

Aztán félrehúzza a függönyt.

Télre ágyazott kertjét látom, gyümölcsfákat fehér ruhában. Menyasszonyok lennének?

– Bemeszeltem őket – mondja a festő. – Szeretem a rendet magam körül.

– Annak idején marhaganéval kenték be a gyümölcsfák törzsét – mondom. – Attól menekültek a hangyák, és nem hordták fel a tetveket az ágakra.

– Szülőfalumban, Bácskertesén meszelték, ez is gyerekkori örökségem. És gyönyörűk a fehér fatörzsek.

Hatalmas mappát vesz maga elé, kutatni kezd benne.

– Te ismerted a Hangya Bandit?

– Személyesen nem – válaszolom gépiesen. – Ismerem a stílusát, láttam zentai és szabadkai képeit. Számomra legérdekesebb munkája, egy álmos fiáker, komám nappalijának falán lóg. Ha ritkán nála járok, mindig megcsodálom lustaságát. Aztán emlékszem grafikáira a *Magyar Szóból*, tankönyvekből.

– Hangya Bandi rajzát keresem, no, meg is van, itt van, nézd! Bemeszelik a fák törzsét ősszel, ezen a rajzon is látszik. Ezt a rajzot Újvidéken szereztem, Bandi adta nekem.

– Ez az alkotás ismerős számomra – villan föl lelkemben az Árvay-iskola; alighanem valamely tankönyvem borítója lehetett. Őszi kerti és mezei munkálatokat ábrázol.

Festő barátom nézése szúr, az ablakra mutat, behúzza az ősi függönyt.

– A fehér függöny mögött a csoda van.

– Ha félrehúzzuk?

– Ha félrehúzzuk, akkor ősz van, karácsony felé. Hó nem esett még, szomorú a palicsi kertem.

A szürke felhők mögül kitör a nap, rikkant a kert, szikráznak a meszelt fatörzsek.

– Hangya Bandi zöldet szaggatott szét a rajzán, a hangsúly a fehér fatörzseken és a zöld felületek közötti fehér foltokon van.

– A fehér az ősz? – hitetlenkedem.

■■■

Barátom végighúzza bozontos, hamvas haján hatalmas tenyerét:
– A fehér az ősz, bizony az, az én ősz hajam, olyan, mint a deres fű odalent, olyan, mint az elsavósodott szemem. Hol van a régi fénye, mondd, ó, hol?

Kitárja az ablakot, a betóduló légmozgás meglebegteti a fehér függönyt.

– Nézd, csillog a dér a fűszálakon, és mindegyikben ott a nap. Nap-ikrek milliionszám. Ha kihúzom a fehér függönyt, mögötte ott az álmom, ha kinyitom az ablakot, megvalósul minden álmom.

Kinyálazza a Hangya Bandi-rajzot a mappából, neked adom, mondja, emlékére ennek a napnak. – Őrizd meg Hangya Bandi fehér feltjait!

– Megőrzöm őket, meg én, amíg világ a világ.

Összeszorítja a szemét, úgy szemléli a rajzot.

– Az igazi alkotás a meg nem rajzolt, a meg nem festett felület, de ezt ne áruld el soha senkinek!

■■■

CIGONYA

Újabbban egy virtuális városban, Zynthanovában, ott is a Hajnal utcai lakásomban érzem igazán otthon magam. Mondom, virtuális a város, sokan, akik tudtak róla, talán már el is felejtették a helység kontúryait; akik egy kiállítás képei előtt valamennyire kézzelfogható közelségbe kerültek nemrégiben e településsel; s akárha látták azt a házat is, amelynek szobájába beszorított most a kora tavaszi eső, szeles, barátságtalan idő. Csönd van az utcánkban, talán nem is jár senki alkonyattal odakint, világot sem gyújtanak még, nem éled ablakok tüze.

Csönd van odakint, idebent.

A várakozás ideje ez.

Szobám falán egy Tisza-kép, a kanizsai Csurgóról. Előtérben régi homokszállító fauszály, a part mellett három ladik, a negyedik vége az uszály mellől, túlra kinyúlik, s hátul a folyókanyarulat: Martonos felől fordul a Tisza Kanizsának. Bánati oldal sarkantyúja a Curgó. A kanyar fölött, ez nem látszik a képen, piciny szigetecske, a Majomsziget, gyerekálmaink kalandos helyszíne. A kép alsó bal sarkában szignó: DoBo T 67.

Cigonya Tisza-képe.

Úgy került hozzám 1967 szeptemberének legvégén, hogy még meg sem száradt rajta a festék. Matematikus barátom könyörögte ki alkotójától, aki akkorra már édestestvére volt egy Nagypáti Kukac Péter nevű, színes-szép tanyákat, parasztokat piktoráló, isteni ihletét árokfenéken eltékozló garabonciásnak.

Barátainknak, akik négy-öt évvel ezután, a zentai művésztelepen múltak a nyarat, közben pingáltak is kicsikét, nagyképsűködtem Tisza-képemmel. Azonnal látni akarták. – Istenem, micsoda Tisza! – így kiáltott Móriják (Maurits Ferenc), amikor elsőként lépett be Szép utcai lakásunk ajtaján. Ilyet csak Cigonya tudhat!

A bejárattal szemben lógott a kép a falon, Móriják odalépett, körülcirógatta a barna rámát, hosszú ujjával vakok módján tapogatta az ecsetvonások hajszálvékony csatornácskáit.

Ács Jóska eperpálinka mellett magyarázta nekünk, egy pillanat, csak egy pillanat, látjátok? – azonnal kivirágzik a víz színe! Lelkünkben kérészek csapongtak, hosszú, villás farkuk a víztükröt borzolta. Benes Jóska a szakadt, alig látszó bácskai part okkerjének különösségét vetette egybe a parttól elszabadult csónak cinóberével. Cigonya vérével kenték azt a csónakot, mondta. A kanizsai gyerök, Baráth Feri, higgadtabb volt, mint társai. Cigonya csak ilyen Tiszát fősthet, mondta. Mert születésekor már Tisza-vízben fürdette mög a bába. Ahogy engöm is mög ezt a zentai gyerököt is, mutatott rám.

A többiek eleinte nem értették ezt az érvelést, pedig egyszerű volt, csak nehezen dekódolható. Arról szolt ez az egész, hogy mi 1955 tavaszán Zentáról Kanizsára költöztünk, aztán én Baráthék osztályába kerültem, együtt nyüstöltük a Zárdában a padot, sőt elejében ugyanazt a lepattogzott zöld színű fenyőfa padot, mert Feri mellé ültetett éppen Teleki Mária tanítónő. Később, a negyedikben, Pató Ferenc tanító is egyazon helyre plántált minket, a harmadik padba, az ablak melletti sorban. Feri hívott engem zentai gyeröknek, mert én nem ő-ztem, mint osztálytársaim. Dühömben azt vágtam neki vissza, te kanizsai gyerék! Nem gyerék, gyerök, javított ki padtársam. Gyerök. Értöd? Értöm, mondtam.

Baráthék a Körösön túl, a Faluban laktak, mi meg Kriska kovács végszomszédjai voltunk a József Attila utcában. A Körös medre ma már nincs meg, feltöltötték, városrész épült rajta. Így egybeépült a város és a falu. Mi ketten sokat jártunk egymáshoz, futamodásnyi volt az egész. Azazhogy lett volna! Mert a Körös városi partjához közel a Körös utcában éltek Cigonyáék (Dobóék). Cigonya meg sokszor ott rajzolt, festett a Körös partján, persze, nála ragadtunk. Illetve mindez legtöbbször úgy esett meg, hogy egymás után érkezünk a festőállvány mögé vagy a parton ülő rajzoló mellé, mert ha a megbeszélt időben Feri nem érkezett volna hozzánk, hát elindultam elé: aztán megtaláltam a Körös-parton, Cigonyánál, mert ő már a kép születését leste. Megjöttél, Kisbalog? Mit csinálsz, Kisbarát? – ilyeneket kérdezett tőlünk a vékonypénzű, nyurga legény, mi meg válaszoltunk, elmondtunk neki mindent, tücsköt-bogarat, igazat is,

ködöset is. Ő lódításainkért soha nem haragudott ránk. És ő mondta, ott, a Körös-parton, személyéről minekünk, engöm születésemkor Tisza-vízben fürdettek mög, de ezt nem mindön Tisza-parti gyerökkel tötték ám, csak a kiválasztottakkal. Kiválasztottságukat mög onnan látni, hogy később önmaguktól mögtanultak úszni. Tudsz úszni, Kisbalog? Tudok. Ki tanított? Vakartam a fejemet, ki is tanított? Nem tudtam akkor, ma sem tudom. Zentán, Vörös Bálint tanyája alatt, a réti kanálison próbálgattuk az úszást, meg a kolóniai villanytelep hűtőmedencéiben. Bátyám istápolta kicsit, de gyorsan rám hagyta, mert ő szívesebben macskázott a korabeliekkel, én meg ittam a békalencsés vizet. Néha oly kerek volt a lenyelt víztől a hasam, mint egy köcsög. S egyszerre csak tudtam úszni. Amikor a Tiszára kerültem, akkor én már halakkal versenyeztem. No, akkor tégöd is Tisza-vízbe rakott annak idején a bába! – kacagta Cigonya.

Olykor dohányért szalasztott engem a képviső. Csattogott mezít-lábam a kemény járdaföldön hazáig. Otthon az ágy alatti dobozból titokban kimarkoltam valamennyit apám vágott dohányából, amelyet adójáni asszonyok csempésztek néki, és huss, vissza! Papírt hoztál? – méregetett a festő. Nem. Azt nem tudtam soha szerezni, azt hiszem, apám is nehezen jutott hozzá a finom cigarettapapírhoz. Cigonya nógató szavára elváltattam Bús bácsihoz, a suszterhez, aki egy rozsdás, nyikorgó cégtábla alatt lakott a Körös-parton, klozetpapírért. Ő abba csavart, ha volt neki mit, s kérésemre szívesen kinyálazott a kötegből egy lapot. Trappoltam vissza Cigonyához. Kisbarát gyufáért ugrott haza, s Cigonya végül rá is gyújthatott. Egy-egy slukk bennünket is megköhögtetett.

A Tiszán is találkoztunk. Fürdöttünk is, kerestük a mederben, a víz színe alatt a porondokat, ám délután, amikor sokan voltak már a strandon, akkor mi csak messziről szemlélhettük a nagyokat, akik lányok körül forgolódtak, de nemigen leskelődtünk.

Ekkortájt tanultunk evezni, a vízi cserkészek tanítottak ily vízi művészetre és jártasságra minket, kicsiket, talpasokat, Szűcs Mihály, Misa bá leglelkesebb csapatát. Így jutottunk el először csónakon a Majomszigetre, aztán meg már át is úsztunk, csak túl sokat kellett

ezért gyalogolni felfelé. Igen vad proletár világban voltunk mi akkor hivatalosan felderítők, de egymás közt csak cserkészek, ott, Kanizsán. Valódi cserkészdalokat énekeltünk a Kukurekon, a május elsejei meg a november végi tábortüzek mellett. A Kukurek egy beépítetlen porta volt, szemben a városházával, a romos moziépület mögött, amelynek helyén most szálloda és áruház áll. Akkor az egy valóságos grund volt, szerintem pont olyan, mint a világ leghíresebb grundja, Budapest nyolcadik kerületében, a Pál utca és a Mária utca sarkán. Nevezetes hely volt a Kukurek, néha ott ütötte föl sátrát a vándorcirkusz, ha Kanizsán járt, de ott voltak a nyilvános cserkészünnepek is. Épp egy tábortüzes, cserkészdalos este után történt valami nagyon tragikus, amelyről másnap azt hallottam az utcán, a Fejős boltja előtt, ahol fél kiló cukorért álltunk sorban órákig, Cigonyát a rendőrök tegnap valami zászló miatt nagyon megverték. Rugdosták, gumibottal ütöttek, ahol csak érték. Vér csorgott orrából és fejbőréből, földre roskadt fájdalomában és tehetetlenségében, s kínjában sárban tekergőzött, ordított és könyörgött, hogy ne bántsák, nem tett ő semmi rosszat. Aztán meg Zentára vitték, most ott van a börtönben.

Mert volt Zentán börtön is valaha, igaz is, járási fogda. Ferenc Jóska építtette, ott volt a városháza udvarán, bejárata a piac felőli északi nagykapun. Én már láttam annak előtte azt az épületet. Egyszer apámmal jártam valami miatt a városháza rendőrségi emeletén, onnan oda lehetett látni. A rácsos ablakokra. Meg a magas falra, amelynek tetején tüskés drótkerítés húzódott. Még most is érzem azt a borzongást, amely akkor végigszaladt a gerincemen.

De gyorsan belekuvikoltak megrettent új napunkba, arra mifelénk, Ibi kocsmája meg Fejős boltja környékén, hogy nem is Zentán tartják lefogva Cigonyát, azonnal Szabadkára vitték, mert államot romboló cselekedetet hajtott végre. Valami leghatalmasabb főben járó bűnt, amit egy halandó elkövethet. (Csak Isten tudja, mekkora volt vétke, de Istent megtagadó vallatói, vádlói, bírái alkotói gerincét darabokra törték miatta.)

Mi évek múltán visszajöttünk lakni Zentára, Cigonyát el is felejtettem volna, de egyszer csak találkoztunk, felettébb különös körül-

mények között. Én ismertem fel, odakiáltottam neki, Cigonya! Ő meg észre sem akart venni, csak szaladozott a partvonalhoz közel, mert balhátvédje volt a kanizsai Potisje focicsapatának, és éppen Zenta ellen vitézkedtek. Egészen közel kellett mennem a partvonalhoz, újra rákiáltottam. Végre felém fordult. Megismert, fülig szaladt a szája. Te vagy az, Kisbalog?

Meccs után a népkerti klubház előtti pázsiton üldögéltünk. Cigonya foga közé fűszálat dugott, mosolygott rám. Nem is vagy már Kisbalog, ezt mondta.

Vele mentem az állomásig, még integettem is neki, amikor elindult a vonat.

Utolsó találkozásunk Újvidéken esett. Egyetemre jártam már, 1966-ot írhattunk, a *Sympo* szerkesztősége még a Katolikus portán fészkel, oda toppant be egyszer, egy verőfényes tavaszi napon Cigonya őszes, szomorú szakállal. Ottóval, a szerkesztővel lett volna dolga, de megörült, hogy meglátott, s azt mondta, lögyön úgy, mint régön a Körös-parton. Egy írógéplapot vett kezébe, filctollat fogott, s rajzolni kezdte Ottót. Ül ide mögém, Kisbalog, mint régön a Körös-parton. Odaültem mögé, teremő ujjait csodáltam.

Ottó később egy falból kiálló szegre tűzte a zizegő lapot, én meg úgy éreztem, tettével megszenteltelenítette a képet. De senki nem törődött már a rajzzal, vidáman lármáztak, aztán elmentek a Forum klubba vinjakoyni meg találkozni másokkal, én meg elindultam a Tanszékre, mert volt még tán valamilyen óránk.

Délután visszaszaladtam a szerkesztőségbe, megnézni a portrét. Ott találtam Ottót, de a kép már nem volt a szögön. Megnyugodtam. Azt hittem, a szerkesztő, aki gyerekkori barátja Cigonyának, eltette. Te mit akarsz? – kérdezte tőlem. A képet akartam megnézni, a portrét. Ottó a szögre nézett. Nincs már itt, nyilván Bandi eltakarította, mondta Ottó szenvtelenül. Én meg leroskadtam egy ócska fotelba, mert ilyenek voltak a szerkesztőségben, ócska fafotelok, és úgy éreztem, engem most megloptak. Mert a gyerekkorom meghitt pillanata is benne volt azokban a fekete vonalakban, virágok voltak Ottó szakálla helyén. Csak ő ezt nem látta. Ezt senki sem látta akkor.

Van nekem egy csavaros eszű matematikus barátom, igazi gyerekkori cimbora. Aki egyszer csak Cigonyáék szomszédságába kezdett járni. Lányok éltek ott, többen is, egyikük osztálytársam volt kanizsai koromban, hát éppen őmiatta járt oda az én barátom. Ők ketten, szeretők, egyszer arra az ideára leltek, hogy meglepnek engem, s ajándékuk egy Cigonya-kép legyen. A festő ekkor már nem szívesen állt vászon elé, ám amikor megtudta, hogy nékem készülne a kép, elvállalta, és el is készítette. Saját kezűleg fűrészelte a lécet blindrámának, szegezgette rá a vásznat, alapozta – és kivonult a Tisza-partra.

Egyetlen nap alatt elkészült a festmény.

Aztán ott állt a kép Cigonya szobájában hetekig. Alkotója az asztalnál ült és rumot vedelt. Mert védte, nem itta, mondta matematikus barátom, s csak bámult a képre, dűnnyögött és énekelt, megkiment néha az udvarra, és artikulátlanul beleordított a levegőbe.

A szomszédok nem szólták meg, inkább sajnálták nagyon szegény Cigonyát.

Egy délután Cigonya átkiáltott a barátomnak, hogy elviheti a képet. Ő átment hozzá, rumot tett az asztalra, de Cigonya nem nyúlt az üveg után.

Fogtam volna a képet, mesélte később a barátom, de Cigonya rám szólt, várj!

Ecsetet vett a kezébe, kavarni kezdte a festékeket, hosszan, megfontoltan körözött az ecset hegye szivárvány palettáján, ingatta fejét, szemét szinte lehunyta, úgy szemlélte művét, nagyot sóhajtva felemelte varázspálcáját, és pirosra festette az alsó csónakot. Milyen színe volt előtte? – kérdeztem. Nem emlékszem, mondta matematikus barátom, és csodálkozva nézett rám.

Most már vihetöd, adta barátom kezébe teremtményét Cigonya, csak vigyázz, el ne maszatold a füstéköt! Mondd a Kisbalognak, hogy ennek a folyónak a vizében fürösztötték először! Mög engöm is. Mög Kisbarátot is. No, vidd a képet!

A napokban kaptam a várva várt, kedves hírt, nyomdakész válogatott verseim kötete, beszéljük meg, mi legyen a borítón. Valami

nagyon jellegzetes és különleges kellene, szuggerált a szerkesztő. Tudsz ilyesmit?

Ezt a mi Tiszánkat kell a borítóra tenni, dűnnyögöm magam elé e kora tavaszi estében-éjszakában, amikor odakint csak csend van és sötét, és nem éled meg egyetlen ablak sem ebben az ég és föld között libegő városban.

Én meg ülök most a számítógép előtt, virtuális világban, távol mindentől, térben is és időben is, jaj, nagyon messze! Kanizsára kattintok, s a városháza előtt szobor áll. Kétalakos: kicsi köpcös, a költő alakja, s az ösztövé, a festő alakja.

Koncz István meg Dobó Tihamér.

Egyiknek ellensége a Tisza-part, másiknak kedvese.

Már csak bronz mind a kettő.

De én tudom: szívük, ama nagy, csodálatos mechanizmus, iszapban rejtőző kagyló gyöngye, meg-megdobban néha, mert születésük-kor a bába Tisza-vízben füröszttötte őket.

BARÁT(H)OM

Mikor és hogyan is kezdődött kettőnk életre szóló különös kapcsolata?

Kórházban járunk 2007 januárjában a feleségemmel, akinek szívét vizsgálják; kibírja-e az altatást, merthogy műteni fogják nemsokára. Beül az EKG-vizsgálatra készülők sorába, én a váróban foglalnék helyet. Odafordulok az üres székek felé, s tekintetem találkozik egy ősz hajú ember szemével.

– Kisbarát! – szalad ki a számon. A szemben ülőnek fölragyog a képe, füléig szalad a szája, föláll. Megöleljük egymást.

– Mit kerestök itt? – kérdi.

– Gond van az asszonnyal, de rendbe hozzák. Veled mi van?

– A tegnapi szép vasárnapon végigszirenáztam Budapest belvárosát – mondja, s nem nevet már a szeme. – Szorít a szívem, szúrja is valami.

Leülök az ősz ember mellé. Most harmadszor. Először 1955 márciusában, húsvét előtt valamivel ültetett mellé Teleki Mária tanítónő Kanizsán, a Zárda nevét öröklő iskolánkban.

– Ülj oda Baráth Feri mellé! – mondta a tanító néni, megasztította hátamat, hogy könnyebben induljak. Nehéz volt ismeretlen helyen szembenézni vagy harminc másodikos kisdíákkal. Padtársam sötét haja és köszén szeme azonnal lelkembe rögződött. Méregettük egymást, én hangosan nyeltem, ő végül megtörte kínomat, elmosolyodott. Másodszor negyedikes korunkban ültetett bennünket azonos padba Pató Ferenc tanító bácsink az ablak melletti sor harmadik padjába.

Most az élet ültetett minket egymás mellé. A találkozás öröme, a mosoly gyorsan komollyá vált.

– Hamvas a fejed – mondja egykori padtársam.

– A tied meg havas – mondom. – Soha nem olvadó hó ez az élet bérceinek legmagasabb csúcsán.

– S erre tavasz sem jó már – jegyzi meg társam.

Ó, a tavaszok, olvasztó melegek a legkegyetlenebbek, hatvanon fölül meg nem is léteznek!

– Azért mögindulunk idén is együtt locsolkodni! – mondja Kisbarát, aki egykor füzetlapokra készült regényeimet illusztrálta.

– Megindulunk, Kisbarát – mondom.

– Kisbarát? – kérdi.

– Így hívott Cigonya Kanizsán, a Körös-parton – válaszolom.

– Tégöd mög Kisbalognak mondott.

– Ez a legszebb örökségünk, Feri. Lehet, egyetlen gazdagság, mit meghagyhatunk utódainknak.

– Együtt locsolkodunk akkor húsvéthétfőn? – kérdi, s szeme újra fénylik.

– De Kanizsára menjünk! – mondom.

– Az már holtbiztos! Ott löszünk, mint akkor – ígéri.

Akkor 1955 húsvétja volt, s olyan húsvéthétfő, melynek délelőttjét az iskolában töltöttük, mert az akkor hétköznapi volt; olyan világot éltünk, egyszerű, szürke nap ez is, ezt parancsolta minékünk akkor a kemény hatalom. Mi lázadón ünneplőben ültünk padjainkban, és oly gyönyörű volt akkor a szóké, szép tanító nénink, Teleki Mária is, ünneplőben ő is, és engedte, hogy első óra előtt meglocsoljuk. Verset én mondtam az osztály fiúi nevében. Én az éjjel azt álmodtam, egy rozmaringszálat találtam, azt is a Kisjézusnak ajánltam – és azóta is egyik legszebb ajándékom az az ölelés és puszi, amit akkor tanító néninktől kaptam. A lányok meg csöndben megültek a padokban. Ó, a lányok! Megérkezésem napjától kezdve szemlélgettem őket, tanultam a nevüket. Ám egynek a nevét azonnal megtanultam! Ő volt a legszebb kék szemű lány a világon!

Azon a húsvéthétfőn, 1955-ben szorongással ébredtem.

– Anyuka – fordultam kérdésemmel drága szülémhez –, kit is locsolok én ma? Egyetlen osztálytársnőmről sem tudom, hol lakik.

Kicsordult a könnyem, visszaálmodtam zentai, tóparti osztálytársnőimet.

– Megoldódik az, kisfiam – mosolygott anyám.

■■■

Kisbarát oldotta meg, a padtársam, akit akkor még mindenki csak Ferinek hívott. Én is. Csak később lett ő Kisbarát, 1955 nyarán. Cigonya, a festő nevezett el így bennünket, Ferit Kisbarátnak, engem Kisbalognak.

Akkor, 1955 húsvéthétfőjén osztályunkban a lányok nagyon versengtek egymással, kihez hányan mennek a locsolkodók. Én árván ültem zöld, kissé megfirkált padomban.

– Érted jövök ebéd után – súgta Feri, odakint meg kibújt a nap a felhők közül.

Harangoztak a nagytemplomban, hazaengedtek bennünket az iskolából. Ebéd után Feri jött is értem, ahogy megígérte. Bekopogtunk aztán minden osztálytársnőnk ajtaján, ahol el is vártak minket, hímes tojást készítettek a részünkre, az anyáktól, nagyanyáktól pedig egy-egy dinár is csöppent markunkba. Esteledett már, amikor a költélverő mester portájára értünk, ott lakott a szóke lány. Életemben sem mondtam el olyan odaadással, átérzéssel verset, mint akkor azt a locsolót. Ketten voltak lányok annál a háznál, két-két dinárt kaptunk meg két-két hímes tojást. Vászonzacskóba gyűjtöttük a tojást, akkorra már jócskán megtelt. A szóke Erzsí adta kezembe a tojást, ezt neköd föstöttem, mondta. A legszebb hímes tojás! Kicsiny lánykezek rótták a vonalakat, kicsiny leánylélek álmodta meg a cirkalmakat, tenékd, ezt mondta a legszebb számócaszáj. Boldogan botorkáltam Feri oldalán tovább. Olyan házhoz értünk, amelyben három lány is volt. Itt kaszálunk, mondta Feri.

Halványzöld banyakemence állt a tisztaszobában. Verset én mondtam, hosszút, különöset, nagyanyámtól tanultam, mesefája volt ő dr. Banó István tanár úrnak, néprajzosok zentai nagy moguljának. S zengtem a rigmusokat a halványzöld banyakemence előtt, a lányok szeme meg gyémántként fénylett.

Locsolásunk után egy vörös képű atyafi lépett hozzánk, reszelős hangon mondta, a vénasszonyt is möglocsoljátok, remélöm.

– Möglocsolhatjuk – mondta a társam.

A vénasszony a kemencepadkán gubbasztott, fekete varjú képében szállt oda, kendője orra hegyét gyászolta.

■■■

– De elmondod újra a hosszú verset a vénasszonynak – röhögte a vörös képű –, és nem téveszthetsz! Ha tévesztesz, nem fizetök!

Odaálltam a padka elé, rázendítettem a rigmusra, „Én az éjjel azt álmodtam, egy rozmaringszálat találtam, azt is a Kisjézusnak ajánltam...” Síri csönd lett a tisztaszobában. A vénasszony szeme fölédlt, megoldotta fekete kendője csomóját, lecsúsztatta ezüsthajáról. – Hajtsd le vénasszony a fejecskédet, hadd locsoljam meg! – zengtem a végén, átírva a nagyszülémtől megörökölt verset.

A vörös képű röhögni kezdett, hahotázott, aztán nagy nehezen levegőhöz jutva ezt rikácsolta: – Láti, mama, na, láti, még a gyerekek is aszongya, mögvénült, mama, mint az országút!

Reszketett minden porcikám, tovaröppent minden erőm, az asztal sarkába kapaszkodtam, el ne essek.

A vénasszony szomorúan rám nézett, majd vaskos átkokat szórt a vörös képűre. De az csak röhögött, mint a fakutya, abba nem bírta hagyni. Jobb mutatóujjával magához intett, öt dinárt nyomott a markomba. Öt dinár – rengeteg pénz! Mindenütt egy dinárt kaptunk, itt meg ötöt. Ezért a vénasszonyért. Feri félreállt, nem vett részt a csúf játékban. De együtt voltunk, egy a keresményünk. S a végén, amikor egy sötét utcasarkon osztozkodtunk az ötösön, azt mondta, maradjon neköd három dinár az ötből, de én mög egy tojást választhatok a tieid közül. Egyből beleegyeztem. Feri Erzsi hímes tojását emelte ki vászonzacskómból.

– Ne azt! – sikoltottam, de ő csak mosolygott.

– Azt mondtuk, egy tojást. Bármelyiket.

– De az nem bármelyik! – nyüsztettem.

Hazafelé a Korzón a Katona papír- és könyvkereskedésében keresményemből megvettem Németh István *Parasztkirályság* című könyvét. Első könyvem, amelyet boltban vásároltam. Agyonolvastam szövegeit, anyámnak is felolvastam a kedves történeteket, drága kincsem volt e kötet, de megőrizni nem sikerült, sokkal később valaki elemelte tőlem.

Otthon anyám vászonzacskómból kirakta a hímes tojásokat.

■■■

– Kisfiam, milyen sok szép tojás! Szeretnek téged ezek a kanizsai lányok!

Én meg leültem egy hokedlire, ráborultam az asztalra, és sírtam. Anyám, szegény, nem tudhatta, hiányzik egy hímes tojás abból a kupacból, a Ferinél van az egyetlen, az igazi piros tojás, amelyet csak nekem cirkalmaztak, amelyért elcserélnék én mindent, de mindent ezen a világon!

Visszazökken az idő kereke, s a pesti kórházi váróban azt kérdezem Baráth Feritől, volt padtársamtól, ha már elindulunk ezen a húsvéthétfőn Kanizsára, megyünk-e locsolkodni a kötélverő mester házához is?

– Csak Kanizsára mögyünk – válaszolja Kisbarát –, s a kötélverő mestör házánál kezdünk.

A kórházi véletlen találkozó újra közel hozott bennünket egymáshoz. Hellyel-közzel találkoztunk, jókat beszélgettünk habos korsó mellett, aztán elteltünk a sörivástól, korral járó gáta emelkedtek elénk.

Néhány éve Budapesten kávé mellett fölemlegettük az *Új Symposion* irodalmi, társadalomtudományi és művészeti folyóiratunk hőskorát. Szép idők voltak számunkra azok az évek! Induláskor érettségizők voltunk, ő Újvidéken a művészeti középiskolában, én Zentán a gimnáziumban. Ősszel a Magyar Tanszék hallgatója lettem, és rendületlenül jártam naponta a Katolikus Porta első emeletén megbújó *Sympo*-szerkesztőségbe. Megfordult ott ő is, hiszen a Forumban dolgozott, technikai szerkesztő volt valamely kiadványnál, és sokan mások is, főleg fiatal írók, költők, képzőművészek. Kedves társaság. Nagyon puritán körülmények uralkodtak abban a több évtizede meszeletlen helyiségben, de a meghitt barátság és az egymás iránti tisztelet fészekmeleggé varázsolta a sivárságot. Számomra színes lett minden ott töltött pillanat.

– Neköm olyan volt az, mintha a családom lőtt volna! – fogalmazta meg nemrég Feri. – Most már ők a hozzátartozóim, a közeliék. Kanizsán nem maradt sömmi.

■■■

– De Kanizsából maradt meg a tájszólásod; tőled tanultam hajdanán az *ő*-zést.

– Én erre nem emlékszőm.

Föl-fölvillanó szerkesztőségi élmények hatására elmondtam Ferinek, hogy bekötve őrzöm az *Új Symposion* első számait, azokat a nagy formátumúakat, és néha, üres, téli délutánokon elő is veszem, bele is lapozok. Ilyenkor mindig hangokat is hallok a messzi világból. Leginkább Maurits Ferenc beszéde ragadt meg bennem, amikor azt a címdalt próbálgatták, amely számban elindult az első folytatása Végel László *Egy makró emlékiratai* című különös regényének. Beszélt Móri, kezében mozgott a ceruzája, próbálgatta a betűk nagyságát, kövérségét megrajzolni: – Jó lesz? – kérdezte. Nem volt jó, törlés, fújás a lapra, s kezdődött minden előlről. Eltartott egy jó darabig, de akkor megjött Baráth Feri, s ajánlatát kisebb módosítással elfogadta mindenki.

– Mi a fenének kellett ezen annyit diskurálni? – kérdeztem később Mórit. – Nem mindegy, hány sorban és milyen betűtípusokkal jelenik meg egy cím?

– Nem mindegy – válaszolta a szakállas műszaki szerkesztő. – És nemcsak a figyelemfelhívás miatt, hanem a mettőrnek is tudnia kell, méghozzá pontosan, milyen lesz a címdal.

– A mettőrnek? Ő ki?

– A tördelés és a korrektúra munkáit irányító szedőtermi csoportvezető.

– Még sokáig vitakoztok, ha Feri nem jön?

– Ki tudja? De megjött, és megoldotta a nagy kérdést. Könnyű neki, plakátban gondolkodik.

(Mire a Végel László *Makróját* közölni kezdő *Symposion*-szám megjelent, akkorra már Baráth Feri volt a folyóirat műszaki szerkesztője.)

Később világlott ki előttem Móri kacifántos megfogalmazása, amikor Újvidék utcáin találkoztam a Baráth-plakátokkal. Leginkább az Újvidéki Színház megalakulása után volt szembetűnő köztéri művészete. Gyorsan kialakult egyéni formanyelve, stílusa, kiállításai pedig igazolták különösségét és kivételes grafikus tehetségét.

Két éve jelent meg Budapesten Baráth Feri első kötete *Plakátok – Posters* címmel. Kiadója a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Szövetsége. Nem véletlenül. 2000 óta Munkácsy Mihály-díjas képzőművész, grafikus.

Ritkán adódik képzőművészeti albumnál, hogy a szerző maga legyen a szerkesztő is, viszont ez esetünkben szerencsés vállalkozásnak bizonyult. Igazán előnyére vált Baráth Ferenc retrospektív mappájának, hogy egyedül az alkotó koncepciója érvényesült, s nem bábáskodtak körülötte a művészetelméleti tudományosságot hirdetők, mert ők mindig fölállítják saját korlátaikat, amelyeket koncepciónak keresztelnek, s ebbe a merev, öntörvényű világukba építik bele az alkotóművész szárnyaló megnyilvánulásait. Baráth a grafikus világ minden magaslatát és poklainak összes bugarát megjárta, ezzel a különös utazással telt az élete, s e világjárásnak útikönyve, vizuális beszámolója ez a mappa. Igaz, a szerző művészetének csak egy részéről ad számot, plakátjairól. Színházi bemutatók vizuális beharangozójáról. Világhírű alkotásairól. A földkerekség minden táján ott vannak közgyűjteményekben ezek az alkotások, és felsorolni is nehéz lenne, hány nemzetközi plakátkiállításon szemlélhette meg alkotónk munkáit az érdeklődő közönség. A mappa híven beszámol ezekről a közgyűjteményekről és kiállításokról, és nem maradnak ki az egyéni kiállítások sem.

A kötet nem pusztán plakátok gyűjteménye. Esszéírók, művészettörténészek, kritikusok, méltatók szövegeit, megnyilatkozásait olvashatjuk, így betájolhatók számunkra a korabeli reakciók is. Igaz, e szövegeknél hiányzik a megjelenés helye és ideje, ám a tartalmakból könnyen kikövetkeztethető, mikor is születhetett egy-egy recenzió, cikk vagy tanulmány.

Tolnai Ottó Baráth-axiómáját idézem e szövegekből elsőnek: „Baráth plakátjai: jók.” 1987-ben jegyezte e gondolatot Tolnai az újvidéki Művelődési Központ Nagygaleriájában megrendezett egyéni kiállítás katalógusában. Géczi János egy 1986-ban született Baráth-plakát elemzésekor rátalál a Baráth-axióma konkrétabb kifejtésére. „Ez a plakát egyáltalán nem tolakodó, nem irányzatos, nem hangos a külsőségektől, s minden Baráth-féle szürreális és konstruktivista

montázstechnikát összegez: zseniális.” Tolnai a Baráth-axióma megfogalmazása után (1988-ban) újradefiniálja alkotónk plakátművészetét: „Baráth plakátjai paradox módon tényleg tájképként szemléltethetők, a tájkép nyugalját, csendjét sugallják.”

Magam is hozzátennék ehhez néhány szót. Nem a művészet-történet szemszögéből, arra nem vállalkoznék. Nos, úgy hozta az élet – erről beszéltem is már –, hogy Magyarokizsán jártam az általános iskola második, harmadik és negyedik osztályába. Ugyanabba a csoportba Baráthtal. Negyedikben padtársak is voltunk. Én akkor határoztam el, író leszek. Összegyűjtött üres füzetlapokra regényeket álmodtam, s a szövegben kihagyott helyekre padtársam készített illusztrációkat. Emlékeim szerint nem is volt más olvasóm, mint Feri. Már akkor is egyszerű, néhány vonalas kompozíciókkal jelenítette meg álmait.

Az utóbbi időben legkedvesebb kötetemmel, amely verseket, meséket és történeteket tartalmaz, bejártam Zenta, Csóka és Magyarokizsa alsósait, óvodásait. Állatokról meséltem nekik. A gyerekek sok helyen a mese elhangzásával egy időben rajzolták az elhangzottakat, olykor három-négy történetecske is ugyanarra a lapra került. Óra végén elámultam meseábrázolásaikon: buja átváltozások, meglepő asszociációk teremtődtek a varázsmánó ujjacsák különös szertartása nyomán. És tobzódtak a mindenféle színek is: piros farkas testéből zöld nyuszi ugrott ki...

Itt van előttem e feketébe kötött plakátpanoptikum sok-sok hirdetőoszlopról álmodó alkotással. A kompozíciók formái, alakjai leegyszerűsítettek, szűkszavú a képzőművész, ember- és állatsterek darabjai formáznak együtt pontos egészet. Színhasználata fekete, fehér, kék, piros, zöld.

Kisgyerekkor: titok, sajátosság, tápláló, tiszta forrás, életfa gyökere.

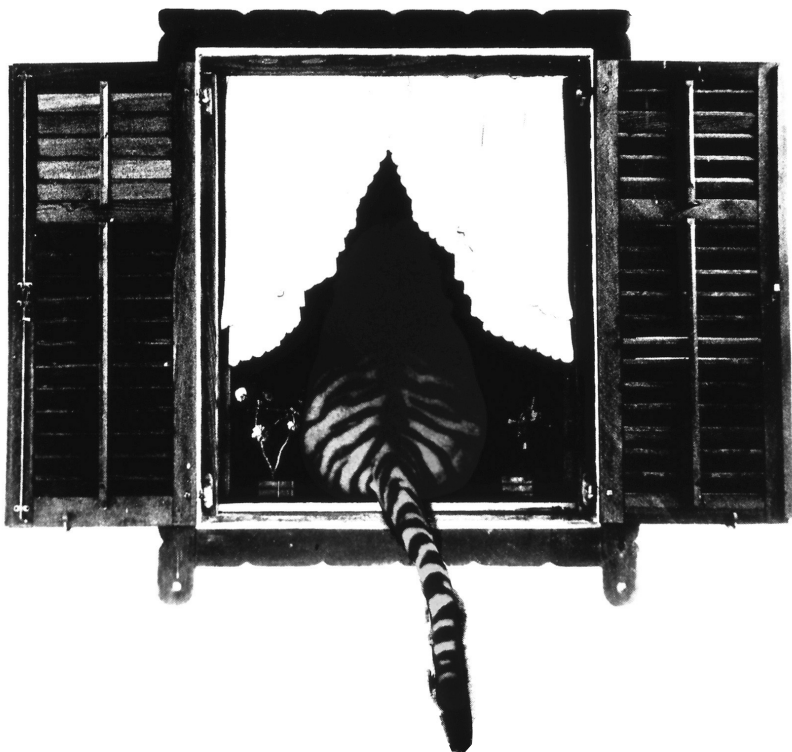
Megéledő hirdetőoszlopon mindenféle vad információ közül, melyek agresszíven befalának mindent, Baráth-plakátja által gyerekdal bújik kifelé, tavaszodik, levele zöldül, bimbója áldott napsütéssel kibomlik.

■■■

A 2015. évi nyári zentai művésztelepen, ahová Maurits Ferencet és engem is meghívtak a szervezők, egy este, sörözgetés közben, a zentai városháza tornya alatt szót ejtettünk Baráth Feri könyvéről. Móri meg is jegyezte: – Milyen jó, hogy verseink ott vannak e könyvben!

– Mi vagyunk a fülszöveg – mosolyogtattam meg a vidám társaságot. – Móri az első borító fülén, én a hátsón.

A vidám, árpalét kortyolgotó képzőművészek mind dicsérték a plakátművész kivételességét, ám én másfelé tereltem a szakmaivá alakuló társalgás menetét. – Baráth Feri segített nekem igazán középiskolás diákjaimmal megértetni Örkény István drámáit, pontosabban kötelező olvasmányként a *Tótékat*. Az Újvidéki Színház bemutatójára készített plakátjával. Hiába magyarázgattam ugyanis

■■■

a kérdező irodalom szerepét, az meg, hogy Örkény nyelvének alapja a kérdő mondat, egyenesen nevetésre ingerelte őket. Próbálgattam kibontani előttük az abszurdot, a groteszket – fából vaskarika! Ekkor jutott eszembe a plakát: egy nagymacska mászik be az ablakon. A laptopon mutatom is a társaságnak.

– Azannya! – kiáltották szinte kórusban akkor a nebulók. – Tigris? Párduc?

– Nem mindegy? – kérdeztem. – Valami macska. Látjátok, mászik be a firhangos, muskátlis, zsalugáteres ablakon.

Csönd lett. Rám néztek. – Ezt meg ki készítette? – kérdezte később az egyik halk szavú.

– Az én kisdíákkori padtársam.

– Ez az Örkény miről írhatott a színdarabjában – tépelődött a vezérürü –, hogy ilyen királyi plakáttal csábít színházba a képzőművész?

A kíváncsiság az egyik legnagyobb diákmotiváló erő, porázra is fűzte az ellenzéketem.

– Mi lett a vége? – érdeklődtek ekkor a torony alatt a söröző képmetszők.

– Két nappal később, mert éppen játszották a *Tótékat*, valamennyien elmentünk a színházba, pedig a kölyköket egyébként ennek előtte ilyen helyre kalácscsal sem lehetett volna elcsalogatni! És rettentően élveztek az előadást! Vagy tízen elolvasták a kisregényt is. Végül rengeteget beszélgettünk Örkényről, az ő színházáról. Fölvételről megnéztük a Macskajátékot is. Forgószél vita kerekedett a dráma témájáról meg az idős emberekről is. Bele se mertem szólni. Hagytam őket, mondják a magukét. Nem voltak durvák, pompásan érveltek, jó volt hallanom. Én akkor nagyon boldog tanár voltam.

– Bizony, varázslat az a plakát! – bólogatott az asztaltársaság.

Napjainkban újra fölemlegettük Ferivel az *Új Symposion* régi, nagy formátumú számait. Kávé mellett ültünk, délelőtt, egy csöndes teremben, mi ketten, két ősz, öreg legény.

– Kölcsön tudnád adni a régi számokat? – kezdte Baráth Feri.

– Kifotóznám a rajzaimat, illusztrációimat, amelyek a hatvanas években jelentek meg a *Sympóban*.

■■■

– Természetesen. Néhány nap múlva elhozom.

El is vittem. Barát(h)om megilletődve vette kézbe a vaskos kötetet. És belelapozva találkozott ifjúkori önmagával.

– Tudod, tavaszra székfoglaló beszédre készülök. A Magyar Művészeti Akadémia röndös tagjává választanak. Gyorsan készen löszök.

– Ráérsz – mondtam. – Nálam amúgy is csak a könyvespolc tetején porosodott ez a hatalmas kötet. Te meg hasznát veszed. Neked adom.

Találkozott a tekintetünk.

Csöpp mosoly cikázik a falon, röppen a betérő napsugár.

És újra ott vagyunk a magyarkanizsai Zárdában, a negyedik békében, Pató Ferenc tanító úr osztályában, lármázunk szertelen, valakik hajba is kapnak, de pillanat alatt mindennek vége szakad, beszalad az ajtóból padtársam, Baráth Feri, az ügyeletes vigyázó: – Jön! – huppan le mellém lihegve.

Belép a tanító úr. Mi meg fölállunk, üdvözljük, s aztán, míg beírja az osztálykönyvet, ülünk csöndben, ártatlan báránycák, előttünk az élet. Ki tudja, mi lesz velünk?

■■■

TÜRKIZ TÖRTÉNETEINK MENTÉN

A szövegeket én írtam, hozzá illusztrációkat Mezei Erzszi készített. Egyszerű mondatom pontos megfogalmazásnak tűnik, pedig nem az, mert szövegeim, amelyről beszélni akarok, többgenerációs gyökerekből táplálkoznak. A képzőművész ceruzáját sem csupán a rajztehetsége mozgatta, de a grafitot, tollat, ecsetet irányító ujjak begyében ott vibrált a nagyszülők által továbbadott csudálatos szövő- és hímzőfonalak varázsereje, a szívárvány és az alkonypír pontos megalkotásának képessége.

Szövegeim születésének kalandos a története. Két forrásból táplálkozott a megvalósulás, miként a Tiszánk is két ág találkozásából lett a mi kedves folyónkká. Egyik forrásom unokám, Péter, aki születésével megváltoztatta létemet, lényemet, szívem dobbanását és mindent, ami körülvesz engem. A másik zentai gyerekekhez kapcsolódik, mert szűk évtizede arra kértek föl engem bölcsőhelyem könyvtárosai, a magyar népmese szent ünnepén legyek én is többekkel vendégük, regéljek a kölyköcskéknak. Mondjam el gyerekkorom legkedvesebb meséjét.

Apai öreganyám ült mellém, mint egykor a Regdon-portán álló ház banyakemencéjének padkáján, átölelte vállamat és mondani kezdte különös történetét a felsőhegyi kivagyí kovácsról, aki nem átallotta magáról azt vallani, hogy ő a mesterek mestere! Az emlék megszépítette a történetet, mert nem tűnt fel azonnal az ok, amiért öregszülém hozzáfogott volna a történetgombolyításhoz. Akaratosságom, ellenkezésem hussantotta el ügyesen, és bevezetett engem a kruplistarhonya készítésének és élvezetének ünnepi világába. Számítógépem billentyűzete nem engedte megírnom a pusztai mesét és mondát, megéledt nagyanyám is, és magam is tökmaggá változtam. Sok időm nem volt a gondolkodásra, szövegem palléroztatására, mert vártak már a gyerkőcök, hallani akarták mesémet. Kicsit kiszáradt torokkal kezdtem mondókámat, de a csöppségek csillogó szeme fölgújtotta lelkem mécsvilágát, a hátsó sorban meg ott ült öreganyám is, láttam, mozdul a keze, állá alatt szorosabbra húzta a kendő csücskét. Még egyszer fölillant a gyerekek között ülő mamám kedves képe,

■■■

ekkor már kioldotta kendőjét és örömmel hallgatta a gyermeki reakciókat. Talán ilyen lehetett lánykorában is, mert 1899 és 1903 között dada volt a Kard utca gyermekintézményében, a Gombos-óvodában, amelynek magam is növendéke lettem fél évszázad múltán. Előadásom végén taps is jutott, csiripelés is röppent a plafonra, meg a hallgatóság eminens tagja, dr. Burány Béla, orvosprofesszor, néprajzos, mesterem és jó barátom azonnal galléron ragadott:

– No, végre! Elkezdted a mesélést! Gazdag vagy és minden kincsedet magadnak tartod!? Maradj a regélésnél, ez a világod!

A krumplistarhonyáról szóló történettel zsebemben mentem egy kiállításmegnyitóra. A képtárban fölvonultak a Zentához kötődő képzőművészek, köztük Mezei Erzsí, akivel még egyetemista koromban ismerkedtem meg Újvidéken, ott próbálgatta ő is a mesélést, de ellentétben velem, ő képi megnyilatkozásokban varázsolt élénk különös világok dúdolgató történeteit.

Aztán zentai tanárok lettünk mindketten, majd szülők, mára nagyszülők.

A képtár közönsége sétálgatott, szemlélgetett, szót váltott, kedves barátok ölelték meg egymást, kellemes légkör szent tömjénje kavargott a fejek fölött.

A fal mellett padok voltak, leültem egyre. Kisvártatva mellém telepedett Erzsí. Üdvözlés után eldicsekedtem pár hónapos unokámmal, róla váltottunk pár szót, s az unoka kapcsán Erzsí rám is kérdezett:

– Mesélni fogsz az unokádnak?

– Miért kérded?

– Most hallottam, hogy egy órával ezelőtt kiálltál a zentai gyerekek elé a könyvtárban.

– Meséltem nekik a krumplistarhonyáról.

– Meg öreganyádról.

Megörültem, hogy a fölött világ is értesült cselekedetemről, s nagy bátran hiteleztem önmagamnak:

– Mesélni fogok a kölyköknek. Több mesém is készen már. Erzsí, illusztrálnád a történeteimet?

■■■

– Te most írd! Én itt vagyok. Csak egyet szóljál, ha szükségem van rá.

Hazafelé már nem volt egyszerű az út. Az igazság az, hogy nagy-képű voltam, csöppet tán szélhámoskodtam is, amikor a nagyanyai halvány emlékekre alapoztam a sok történetet, amelyből egyetlen volt kész, a többiből még a kezdetét sem írtam le. Erzsó soha nem tudott erről, mert rövidnappal szinte sorjázta a szövegek, amelyekben keveredtek a mese-, monda- és történetregélés elemei és motívumai, és hamarosan meg is született belőlük egy kötetre való.

A Forum Könyvkiadó szerkesztője ajánlást kért tőlem az illusztrátor személyére. Erzsó ajánlotta, akit el is fogadtak. Kétszeres szerencsémre volt a választás. A szövegrajzok megálmodója türkiz mesékként élte meg szövegeimet, képeiben újabb dimenziókba röpítette néprajzi örökségemet; és kiharcolta a szűkmarkú kiadónál, hogy színes ábrákkal teljenek meg a történetek. Csodájára is járt magyar világunk munkája láttán, hiszen a Zentai ládafia 2009-ben a legszebb vajdasági könyv lett.

2015 nyarán vendége voltam a zentai művésztelepnek. Apropója meghívásomnak az volt, hogy az összegyűlt képzőművészeti világ akkor, augusztus elején, emlékezett meg a 100 éves Andruskó Károlyról, aki barátjává fogadott engem még csupaszállú koromban. Beszéltem a világhíres grafikusról, és megnyitottam kamarakiállítását. Ám nem csak erre az egy-két órára voltam az alkotók között, hanem három teljes napot. Ebből legtöbbet Erzsó műhelyében. Félek a helyiséget műteremnek nevezni, mert leszűkíteném azt a tevékenységet, amely benne folyik, hiszen Isten is műhelyében teremtette világunkat és nem a műtermében. Mert épp ez a lényeg! Műteremben alkotni lehet, műhelyben teremteni. A délelőtti közepétől odatűzött a heves nyári nap az ablakokba, a hatványozott kánikulát hűvös gyümölcslével tette elviselhetővé a háziasszony, és csacsogott alkotásairól, alkotócsoportjairól, különböző képzőművészeti programjaikról, külföldi barátai látogatásáról, meg a zentai emberpalánták pallérozásáról. És közös kiállításokról. Én csak bámultam nyitott szemmel és füllel, ott áll előttem egy türkiz tündér, aki leülni nem tud, mert tanár marad,

■■■

amíg él, s most előadását nékem tartja, meg titokzatos szerszámainak, festőállványának, a kész és az elkezdett képeinek, a beszökdöső legyeknek, megbúvó pókokskáknak.

Elválásunk napján búcsúzni léptem be műhelyébe, egy egész világot magába foglaló helyiségbe. Épp lenyomatot készített, ujjai festékesek voltak, azt tisztogatta a vizslátpuszi előtt, ám nem engedett közel magához a tiszta tenyér után sem.

– Menj, fordulj egyet, aztán egy óra múlva térj be hozzám!

Fordultam egyet a piacon, kezet ráztam néhány ismerőssel, köszöntöttem a révész és a Tiszát, megbámultam a híd tükörképét, amely alig volt kivethető a békalencsés vízben.

Erzsi küszöbét átlépve, kezembe nyomta a megszáradt grafikát.

– Emlékül adom – ült asztal mellé, dedikációt írt a lap aljára.

– Kedves emlékül veszem.

Az idei év második napján levelet váltottunk. Néki igen jól kezdődött a 2016.

Egy meghívót küldött, győri kiállítására invitált szeretettel. A nyáron csak a közös kiállításokat emlegettük, íme, ez meg egyéni megmutatkozás. A Teremtés utolsó mítoszai, hirdeti a meghívó a tárlat címét.

– Gratulálok, Erzsi! Lelkemben ott leszek a megnyitón, testben aligha – válaszoltam, – hiszen Győr nem igazán útba eső állomás...

– Nem is várhatom el, hogy ott legyél, de örömmel hívlak – így Erzsi válasza. – Ezzel is számon tartjuk egymást és jó történekek mentén szót is váltunk...

■■■

...

■

...

■ ■ ■ *Visszaút* ■

...

■

...

ÍRÓK BÁCSORSZÁGBAN

A *Szerencse fia* című előadás aznap, 1909. január 25-én a Szabadkai Népszínházban majdnem megbukott. Igyekeztek pedig a komédiások, a lelküket is kiadták, szárnyalt a veretes dikció, zengett a nóta, izzadt a karnagy úr, egyszóval minden adva volt a pompás sikerhez. De a második felvonás közepén megjelent a Bárány egyik lenyalt hajú pikolója, bejelentette az ügyelőnek, feltálaták már az író urak vacsoráját, jó lenne jönni, mert minden elhűl. Az ügyelő nekiindult menten a sötétnek, és a vidám nóta közben félhangosan odasúgta a Szabadkai Színügyi Bizottság elnökének, mi a helyzet. Az elnök úr, Piukovits József köhintett, megragadta a mellette ülő dr. Milkó Izidor karját, menjünk, mondta, tálalva van. És nyikorogni kezdtek a székek a harmadik és a negyedik sorban, egymás után emelkedtek a frakkos, szmokingos urak, aztán ők segítettek fölállni nagystélyis hölgyeknek, mert úgy illik, belekapaszkodtak a szmokingokba a dá-mák. Ment is volna minden a maga rendjén, ha az egyik hölgy föl nem sikolt, jaj, ráléptek a ruhámra, s hallatszott is valami pöndölrepszés, a maradék meg hangosan felröhögtek.

– Mit nyerít ez a sok vadbarom? – zendült Bács-Bodrog Vármegye Irodalmi Társasága elnökének, Vértesi Károlynak acélbaritonja. – Ha a leves az asztalon van, asztalhoz kell ülni. Hideg levest magyar ember nem eszik!

Megmerevedett a karnagy úr keze, fölakadt a vezénylő pálca, s valami láthatatlan pókháló ereszkedett a proscéniumra. Elcsuklott a primadonna trillája is, kezét arca elé kapta, sikoltott egyet, és kifutott a színpadról.

A közönség soraiban föléledt a szó, morajlott a terem, zivatar volt készülöben.

Az ügyelő megoldotta a nehéz helyzetet: – Az író urak vacsorája tálalva van. Most szóltak a Bárányból. Elnézést kérünk a mélyen tisztelt közönségünktől, az előadást azonnal folytatjuk.

Ki tudja, mit és hogyan folytattak, az Irodalmi Társaság illusztris tagjai kivonultak, egyetlen hölgy könnyezett csak, de az ügyelő el-

vezette őt az öltözők felé, ahol elsősegélyben részesítették a hasított nagystélyit, nem is látszik, nyugtatta hölgyünket az öltöztetőnő, és elharapta a cernát.

A Társaság tagjai, vendégei átmenvén a korzón betértek a Bárány különtermébe, ahol U alakban megterített asztal várta őket, ötven teríték a hófehér abroszon, a banda halkán játszott, a pincérek futkostak az étvágygerjesztőkkel.

A különleges alkalom, amelyet pedig megünnepeltek aznap Szabadkán, nem volt más, mint Bács-Bodrog Vármegye Irodalmi Társasága hároméves fennállása. Vagy másfél évtizednyi próbálkozások után 1906-ban végre megalakult Zomborban, a kevély vármegye székhelyén a bácsországi írók hivatalos egyesülése. A *Szegedi Híradó* azonnal tudósított a jeles eseményről. Ez dicséretes lehetett volna, de halálosan megsértette a lap Vértesi Károly elnök urat, hiszen ezt hangoztatta: „Műkedvelők meddő erőlködésének lehattunk tanúi a Bács-Bodrog Vármegye Irodalmi Társasága alakuló közgyűlésén. E kétes összejövetel egyetlen értékes, valóban művészi megnyilvánulása Eisenhut Ferenc remekműve, a *Zentai csata* volt a vármegyeház dísztermének falán.” Az elnök úr, miután a pikoló asztalához hozta a szegedi szennylapot s abba belelapozott, felüvöltött, sebzett oroszlán képe vetült a fák városa fölé, királyi dühében párbajra hívta ki a szegedi főszerkesztőt! Hangja mégsem hallatszott a Tiszáig, mert be volt csukva a kávéház ajtaja.

– A mi társaságunk fontos emblémája e környezetnek. Jelképezi, hogy legalább olyan alkotók élnek erre felé is, mint Szegeden, vagy még különbek is! – deklarálta a Bárány fehér abrosza fölött az elnök úr. – A szegedi szegénykéék, a szúnyogok között a dalmata Dugonicsba kapaszkodnak, akit a maiak már nem is ismernek, Tömörkényt mutogatják, meg arra büszkéek, hogy náluk lett íróvá Mikszáth és Gárdonyi, de hát ők emigráltak a sáros Tisza-partról, s nem maradt nekik más, mint egy fiatalember, valami Móra Ferenc, vagy lesz belőle író, vagy sem!

– De velünk itt van a mi legnagyobbunk, Milkó Izidor doktor! – zengte Piukovits József, és mindenki elégedetten bólogatott. – Budapest legnagyobb tárcaírója!

■■■

Milkó doktor mosolygott, ő tudta csak, mulandó ám a pesti dicsőség!

– Tőlünk nem mennek el az írók! – harsogta az elnök úr, Vértesi Károly. – Ide az eltávozottak is visszatérnek. Mert a hazai rög visszahúz!

Tapsolni kezdtek az írók a terített asztalok fölött.

Az étteremben, ahova kihallatszott a különterem ricsaja, ott a matematikusok asztaltársasága tartotta heti rendes összejövetelét, őket aznap alázatos bocsánatkérések közben száműzték a különteremből. Szelíd fröccsök fölött kérdezte dr. Kormos Lajos, a Felsőkereskedelmi Iskola szigorú pitagóreusa Kosztolányi gimnáziumi igazgató urat: Árpád, hallottak már ezek valamit a te fiadról?

Az igazgató úr, akit vaskezűségéről emlegettek, legyintett csak, nem tudni, a különteremből kiszűrődő beszédfoszlányokat hessegette-e vagy fia íráságát jellemezte. Fájlalta, hogy Dezső otthagya az egyetemet és hírlapíró lett, mert mi az? Bizonytalan egzisztencia, semmi jövő. A *Nyugatot* előfizette, örömmel olvasta fia sorait, büszke is volt rá, de hát ebből megélni nem lehet. Irodalom jég hátára viszi művelőjét! Akkor fogalmazta ezt meg maradékának, amikor arra kényszerült, hogy kizárja iskolájából. A Monarchia egyedi esete volt ez, olyan tanintézményből zárták ki a diákot, ahol annak apja az igazgató! De karakteres volt a fiú is, az atya is! Didét nem viselte meg a kaland, a szülőket nagyon. Ám a lecke nem szolgált intelemül az ifjú Kosztolányinak! Írni akart, csak írni!

Első könyvének legelső példányát Anyuskának és Apuskának dedikálta Desiré, le is utazott azonnal Pestről, festékszagú könyv lapult poggyászában, és boldog volt a gyerek, hogy ilyen ajándékot hozhat a fővárosból a szülői házba. A szülők kedves képet mutattak elsőszülöttüknek, ám a zord igazgató sosem vallotta be, önmagának sem, nem igazán tetszik neki fia költészete, szépen zengő, de idegen, jaj, nagyon idegen.

– Mennyit kaptál könyvedért? – kérdezte az apa költő fiát az ünnepi ebéd után.

A fiú mosolygott, apja szemébe nézett.

■■■

– Kaptam pénzt is.

S nem hazudott a fiú, de azt elhallgatta, hogy gyorsan lába kelt a honoráriumnak, a New York főpincére eltüntette hatalmas bukszájában, az örömnép hitellel zárult.

– Tudod, mi a családi tragédia? – kérdezte Kosztolányi Árpád igazgató úr kollégájától.

A kérdezett éppen ivott, nyelte a pompás buckai kadarkát, vállát füléig vonta.

– Az unokaöcsém is ír.

– A Brenner gyerek?

– Az.

– Pedig ő orvos akar lenni.

– Az.

– Mi köze hát az irodalomhoz?

– Mi köze? Jó kérdés.

– Megbolondult az a gyerek?

– Meg.

A cigánybanda átvonult a különterembe, mert megérkezett a polgármester úr és kedves neje. Rövidesen megjöttek az egyház szolgálói is, minden felekezet. Helyet foglaltak a helyőrség főtisztjei is. Sarkantyú pengett, a pincérek a kardokat a fogásra akasztották. A helyőrségi hölgyek kissé lármásak voltak, hozzászoktak, férjeik általuk lettek főtisztekké, hozományuk minden kátyút elsimított.

A cigánybanda a polgármesterné nótáját zengette, a polgármester úr kezét csókolt nejének, leültette természetességét a főhelyre, nyögve köszöntötte a nagyasszony fenekét a szék. A város első embere – mielőtt helyet foglalt volna – megpödrötte bajszát, és körültekintett a különteremben. Kikerekedő szemmel mindenki visszanézett rá, díszes rámajából még Ferenc Jóska is. Ő erre körbenyalta ajkát, s kijelentette: – Uraim, olyan várost építünk e sívó homokon, hogy csudájára jár majd a világ!

Korty nélkül tüntette el a palicsi barackpálinkát, nem egyet, de kettőt, öntötte csak a torkába, csörgött az odalént, nyelni nem kellett hozzá.

■■■

– Ez a művészet, úgy inni, hogy nem nyelsz közben – jegyezte meg a főrabbi, akiről hívei azt terjesztették, igazi csudatévő.

Két esperes is bólogatott a szent ember eme megjegyzése kapcsán, s bemutatták ők is az ivászat magasiskolájának alapvető követelményét.

Aztán megjöttek a színésznék is, az elcsukló hangú primadonna a szervezők gondoskodásának köszönhetően az Irodalmi Társaság első emberével átellenben foglalt helyet, savószemével az elnök úr nyomában a csillagocska kárminos képébe kacsintott, bizonyítván, a leves forrón tartható órákon át, de a kiszáradt torokba errefelé önteni kell ám a nedűt!

– A kiszáradt torok az ember legocsmányabb állapota – idézte a Talmudból a főrabbi.

A színművész urak eleje az asztal végén kapott helyet, megtűrték vagytok, üzente az asztalsarka, de őket nem érdekelte pillanatnyi megaláztatásuk, pertuban leszünk mi néhány percen belül, villogta szemük.

A pincérek föltálták a pompás báránylevest, aztán vegyes filets körítve, majd fácán kompóttal, követte a rántott bárány salátával, végül giardinetto. Ez utóbbi gazdagon volt kiállítva, tésztaneműeket is foglalt magában.

A *Bácsmegyei Függelenség* 1909. január 28-i számában a tudósító imigyen számolt be a különös művelődési eseményről:

„Az Irodalmi Társaság megjelent zombori tagjainak tiszteletére volt adva a vacsora. Vértesi elnököt tették középre, mellette Révész Ernőné egyfelől, másik oldalról Engländer Rezső.

A híres szabadkai siller legjobb minőségében kerülve az asztalra, csakhamar beszédessé váltak az ajkak, a szóár azokat is magával ragadta, akik csak vizet ittak. Elsőnek szólalt fel Milkó Izidor dr. lyceumi elnök és sok szép szóval éltette Vértesi Károly irodalmi társasági elnököt. Vértesi viszont Milkó dr. elnököt, a finom érzésű és ragyogó tollú író. Pataj Sándor dr. főtitkár, az ügyes rendezőket: Winkler Elemér dr.-t és ifj. Lányi Ernőt éltette. Lukácsy István az Irodalmi Társaság zombori szereplőire, Békefy Gyula dr. a szabad-

■■■

kai szereplőkre emelt poharat. Ifj. Lányi Ernő a jelenvolt hölgyekre, Latinovits Szaniszló a szabadkai nőkre köszöntött. Milkó Izidor dr. Békefy Gyulát éltette, Vajda dr. pedig Toncs Gusztávot. Patyi István Winkler Elemér dr.-hoz szállt. Engländer Rezsa a nők egyenjogúsításáról szólt. Patyi István Révész Ernőre emelt poharat. Végül Vértesi Károly Szabadka város közönségét éltette. A lakoma igen kedélyes volt, fesztelen társalgás fűszerezte. A társaság egy része, befejezésül a Pannónia új kávéházba ment.”

Befejezésül a bácsországi irodalom kemény magja a Polikárp utcai Kisszállóban kötött ki, ahol ugyancsak nagy viháncolást csaptak madám Kátó művésznőivel. Viszont az elnök urat, az ünnepi nagyharang kongásával kommunikáló Vértesi Károlyt a Bárányban tartották a rendezők, megnyervén számára az elcsukló hangú primadonna kegyeit. Ám az elnök úr nem kortyolt az angyali serlegből, teli lett a lelke is szegénynek még a különteremben, csordultig lett, mint a mennyei köcsög, ki is buggyant belőle a fölösleg.

– Disznó! – visította a primadonna a rózsaszín lakosztályban, mert rángatózni kezdett az ő gyomra is a végigokádott szőnyeg láttán.

Az elnök úr fejét egy lompos cseléd tartotta, akinek haját leszorította a fodros fityula, arca rezzenéstelen, Vértesi Károly pedig ordítva öklendezett, szenvedett a biedermeier díszes porcelán serbli fölött. Vulkán ébredt akkor éjjel Szabadkán. Aztán csönd lett, az elnök úr fejét ágyra dobta ápolója, s a nagy ember keresztbe terült a nyoszolyán. Pár perc múlva iszonyatos horkolás rezgettette meg a rózsaszín firhangos ablak üvegtábláit. A mogorva némbor csoszogva elvonult az éjjelivel.

A primadonna sziszegni kezdett, tépdeste a kabátkája csücskét, de az éjszakai pincér unszolására megragadta a rózsaszín lakosztály bejárati ajtajának belső kilincsét, nagyestélyi ruhája akkor már a nyakában volt, és a pincér helyrelódította a megviselt díva idegállapotát.

Milkó Izidor doktor fiákeren tért haza, kedélyesen kopogott a lovacskák patája a sárga keramitköveken. A Wesselényi utcában Jámbor Pál, a legkorábban kelő szabadkai író jött szembe a lovacskákkal és tárcaírónk rozmaringos hangulatával. Jámbor Pál már vagy tíz éve

■■■

kint lakott a Bajai úti temetőben, de hősünknek föl sem tűnt a hajnali csoda, éleset kurjantott virágos jókedvében, és integetett kedvesen a sorstársnak. A bököm bajszerű fiákeres halkán füttyentett, hazaért írónkkal a konflis.

– Szép esténk volt, csudaszép éjszakánk! – nevetett Milkó doktor a kiskapu előtt reá váró Harun al Rasid kalifa antracit szemébe. A híres bagdadi uralkodó akkor járt éppen Szabadkán, természetesen inkognitóban. Hasonlított egy kicsit Jámbor Pálra és talán parányit a redingotos, pakombartos fiákeresre is, aki Ferenc Jóska igazi alteregója volt azon a hajnalon. A keleti kényúr meghajolt mélyen a hazatérő lyceumi elnök előtt, és bebocsáttatást kért a tárcaírók doyenjének hullámzó titkokkal bélelt szívárványtermébe.

■■■

A MI HŐSÜNK

Ötvennégy éve, 1955 nyarán egy identitásom építgetésének alapjául szolgáló könyvet olvastam el. Ez volt Herceg János *Vas Ferkója*. A kanizsai könyvtárból hozta a házhoz a bátyám, aki akkor készült hatodikba, s magyartanári biztatásra olyan kemény elhatározással indította a nyarat, hogy elolvas valami komoly művet, amiből éppen semmi nem lett, mert sarokba vágta a könyvet, aztán élte világát. Én meg rátaláltam e pompás munkára, és nekiveselkedtem. Kicsi voltam még ilyen művekhez, hiszen a második osztályt fejeztem be akkor.

A szöveg első mondatát sokáig ízlelgettem. „Hogy pontosan hol élt?” Miért így kezdte a szerző? Mit takar kérdése? És miért ilyenek eme kérdésre a válaszai? Tulajdonképpen az fájt, miért nem említette Kanizsát és Zentát, csöppnyi világomat. Emlékezetem szerint mérgesen zártam vissza a fedőlapot, félretettem a kötetet, s a barátaimmal a Tiszára mentem. Ez is egyszer esett meg, hiszen a következő naptól kezdve már magammal vittem a strandra a könyvet. De mi is volt ennek az oka? A strandról hazatérőben beszaladtunk a Népkertbe, s ott fölfedeztem egy nagy tölgyfát, amely alatt domborulatra leltem. Megdöbbsentem, mert Herceg János szerint egy vén tölgy alatti domborulat Vas Ferkó sírja. Lehet, hogy a kanizsai tölgy alatti domborulat? Otthagytam legott a cimborákat, hazaszaladtam, csak úgy porzott az út mezítlábam nyomán, kezembe vettem a sarokba kárhoztatott könyvet, és lapoztam benne, nem csak az első oldalt olvastam át. Az este kiharcolta a kezemből olvasmányomat, de a reggel újra a kezembe adta. És le sem tettem többé, mondom, a strandra is magammal cipeltem, mesélgettem cimboráimnak a különös történetet. Padtársam, Baráth Feri, aki később grafikusművész lett, élménybeszámolóm nyomán több rajzot is készített, be is mutatta őket a gyerekeknek a strandon. Hatalmas Vas Ferkókat rajzolt, apró császáriakat és még parányibb törököket. És óriási kardot helyezett Vas Ferkó kezébe, vér csöpögött róla, körülötte lekaszabolt ellenfelei vonaglottak. Egy szép lányt is rajzolt, láb nélkülit. Látszott a papíron, hogy agyonradírozta a lábak helyét. Lánylábát még nem tudok

■■■

rajzolni, mondta. Gyöngye Rozi lett volna a lábatlan szépség. A másik lányt, az uraság kisasszonyát soha nem rajzolta meg. Én sem szerettem e kényes alakot, szinte gyűlölettel beszéltem róla. El is mondtam a könyvtáros néninek ellenszenvemet a büszke és bosszúálló kisasszony iránt, ő csak mosolygott megjegyzésemre, megsimogatta kopaszra vágott kobakomat, s azt mondta, ügyes vagyok.

A történet vége nem tetszett. Erről őszig nem beszéltem senkinek, de akkor valami furcsa dolog történt a Népkerthben. Egyik verőfényes délutánon összejött az osztály fiútársadalma az árnyas fák alatt, számháborúba kezdtünk a cserkészek ellen, s néhányan a Vigadó teraszán húztuk meg magunkat. A pincér éppen felénk tartott, hogy elzavarjon minket rejtekünkéből, amikor az egyik vendég rászólt, hagyja őket, nem zavarnak minket. Egyetlen asztalnál ültek, az volt csak abrosszal leterítve, kávéztak talán, cigarettáztak, egy alak hatalmas szivart füstöltetett, épp az a szivaros intett nekünk, hogy menjünk közelebb hozzájuk. Visszafogottan, szinte megkukultan érkeztünk asztalukhoz, megilletődve néztünk rájuk, én a szivarozóra, szinte megszállottként bámultam őt foga között a füstölgő mifénével. Tekintetünk találkozott, elmosolyodott zavaromon, kivette agyarái közül a szivart, s azt kérdezte, hányadikba jársz? Harmadikba. Akkor már tudsz olvasni? Tudok. Szoktál is olvasni? Szoktam. Nocsak, jegyezte meg egy másik bácsi. Pista tényleg sokat olvas, dicsekedett Kovács Gabi, aki vezérünk volt, mert már ötödikbe kellett volna járnia. Miket olvasol? A szivaros kérdése megnyugtató volt. Hát olvastam a nyáron a *Vas Ferkót* is. Megörültek a Vigadó vendégei, fölragyogott a szemük. Tetszett a *Vas Ferkó*? Tetszett. Talán a hangsúlyom kommunikált valami olyat, ami miatt fordult a kérdés. Mi nem tetszett benne? A vége. A vége? – csodálkoztak az asztalnál ülők. Nincs neki vége, mondtam határozottan. A vendégek fölnevettek, egyikük hangosan hahotázott. Zavarba jöttem, el akartam iszkolni az asztaltól, hiszen úgy éreztem, kinevettek a fölnevettek engem. De nem rám néztek már, hanem az asztalnál ülő egyik emberre, épp arra, aki a leghangosabban nevetett megjegyzésemre. A szivaros észrevette, hogy kerekét oldané, vállamra tette jobbát, baljában füstölgött a

■■■

szivar. Álltam ott az asztal mellett mozdulatlanul, az ellenfél pedig leolvasta a számomat. No, most már én nem játszhatok, oldoztam le búsan a számot a fejemről.

Ötvenhétben visszaköltöztünk Zentára, s akkor újra fölfedeztem szülővárosomat. A központi park fái alatt heverő hatalmas kövek Vas Ferkót juttatták eszembe. De nemcsak ott voltak kövek, hanem a Tisza-parton is, de legtöbb a Népkertben. Ám a nagy meglepetést a tenispálya mellett, egy hatalmas mocsári tölgy árnyékában fedeztem föl, a domborulatot, Vas Ferkó sírját. A legjobb ízű vizet adó forrás buggyant a gyökerek közül a vascsövön, ha arra jártam, mindig nekihasaltam, és nyeltem a különös ajándékot. A szerteszt heverő hatalmas kövek titkát szülém fejtette meg, a romtemplom kövei azok, hernyótálpasok rombolták széjjel a befejezetlen építményt. A domborulatról annyit mondott anyám, a fa hatalmas gyökere emelhetette meg a földet. Azért lehetne sír is a domborulat? Lehetne, mondta anyám.

Gyorsan megtaláltam a zentai könyvtárt is, első kikölcsönzött könyvem a *Vas Ferkó* volt. A két hét alatt, ameddig a kölcsönzés ideje tartott, többször is elolvastam az egészet, aztán csak egyes részeket néztem vissza, úgy, hogy csavargásaimkor hónom alatt cipeltem Herceg János művét. Mindig a romtemplom valamely kövére csüccsentem, ott olvagattam, legtöbbször hangosan, ízlelgettem a szót. Azt hiszem, igazán ekkor ismerkedtem meg az értő olvasással. Már nemcsak a történet érdekelt, hanem azt kezdtem fölfedezni, hogyan kerekedik ki előttem egy-egy kép, egy-egy motívum. És megtaláltam egy különös üzenetet is, amelyet, úgy éreztem, csak nekem mondott a bácskai kovács. „Vas Ferkó van olyan legény, hogy maga döntsön a sorsában, és maga válassza ki a menyasszonyát.” Hosszú ez a mondat, csak az első tagja érdekelt igazán: Vas Ferkó van olyan legény! Furcsa a szórend, népdal kezdősorára hasonlít, dúdolgom azóta is, személyes szállóigém lett.

A későbbi megismerések szolgáltatták a meglepetést. Legelőbb Petőfi János *vitéze*, aki Vas Ferkóhoz hasonlóan cselekedett többször is, különösen igaz ez a francia király védelmében vívott törökellenes csatára. Kukorica Jancsi is maga vezette a huszárokat a török ellen,

egyetlen vágással szelte ketté a legfőbb törököt. Azért Vas Ferkó hőstette nekem jobban tetszett. Azon nevetnem kellett, és én nagyon szerettem nevetni. Az iskolában magyarórán szóvá is tettem, hogy Petőfi elbeszélése hasonlít a Vas Ferkóhoz. Magyartanárnőm döbbenően nézett rám, nem hitt a fülének. Miféle Vas Ferkóhoz? Dadogni kezdtem, megijedtem, hogy valami szentségtelent mondtam, pedig abban a pillanatban tudatosodott bennem, hogy még a magyartanárok sem olvasnak el minden könyvet. Végül csak megfejtettük, hogy Herceg János meséjét emlegettem föl, így következhetett a felsőbb rangú okítás, hogy a *János vitéz* alkotója 86 évvel idősebb, mint a *Vas Ferkóé*. A zentai könyvtárban is megmosolyogtak, amikor elmondtam az esetet, de ott azért több is megesett, mint a magyarórán. Képeket mutogattak nekem írók zentai látogatásáról, megmutatták egyiken Herceg Jánost is. Azonnal fölismertem, találkoztunk mi egymással a kanizsai Vigadó teraszán számháborúzáskor, ő nevetett tele szájjal, amikor kijelentettem, hogy a Vas Ferkó történetének nincsen megírva a vége.

Tanári parancsra összehasonlítottam Petőfi és Herceg János művét, először életemben cselekedtem ilyet, nehéz volt, de nagyon tetszett a fölkészülés, és osztálytársaimnak is elfogadható volt a beszámolóm. Csodálattal tapasztaltam azt is, hogy a tanárnő minden apró részlethez hozzá tudott szólni, vitázott is velem, különösen a Herceg-mű befejezéséről alkotott nézetem miatt csóváltatta a fejét, az egy másik történet lenne, hangoztatta.

Jó ötven év múlt el azóta, hogy utoljára olvastam Herceg János *Vas Ferkóját*. Most újra kezembe vettem, és megelégedő gyerekkorom mesélt együtt az alkotóval. Most is a bevezető tetszett igazán. Az első mondat, a kérdés, hogy pontosan hol élt, ébreszti föl bennem a mesteri indítást, azonnal a képzelet mezsgyéjére hágunk. A sok helymeghatározás nem az elbizonytalanodást eredményezi, hanem éppen ezzel lesz mindannyiunké a hős. Nem mosolygom meg akkori önmagam, hogy két helyen is fölleltem Vas Ferkó sírját, mert igazam volt, ott voltak azok a sírok, ahol én rájuk találtam. Igazán most sajnálom csak, hogy akkor Kanizsán, a Vigadó teraszán nem

számoltam be arról, hogy fölfedeztem a vitéz kovácslegény sírját. Azt hiszem, valamennyi mosolygó uraság velem jött volna meg szemlél-
ni az öreg tölgy alatti domborulatot. És később sem szóltam a régi
történetről Herceg Jánosnak, pedig a hetvenes évek végétől szoros
barátság fűzött össze bennünket. Szabadkán sűrűn megfordult,
olyankor mindig leültünk lánya lakásának teraszán, és pompásan
eldiskuráltunk mindenféléről.

Lehet, Herceg nem is bonyolódott volna e munkája komolyabb
áttekintésébe akkor sem, ha kértem volna ilyesmire, hiszen a kor,
amikor a mű megszületett, a huszadik század ötvenes éveinek eleje,
igen súlyosan megélt idő volt, tele megpróbáltatásokkal, gyásszal,
megaláztatással, bebörtönzésekkel. Akkoriban éledt újra a magyar
könyvkiadás tájunkon, szerzőnk egyik megteremtője volt ennek. A
vajdasági alkotók közül többen fordultak abban az időben a gyere-
kek felé, születtek is szép darabjai gyermekirodalmunknak. Németh
István *Lepkeláncát* a *Magyar Szó* népnaptárából olvastam először
1953-ban, Herceg János *Vas Ferkója* mellett Debreczeni József is
gyermekregényt tett az asztalra 1953-ban. Átírta a háború előtt
Budapesten megjelent, *Az első félidő* című ifjúsági regényét, Bori
Imre szerint „korszerűsítette”, valójában szocrealista motívumokkal
ruházta fel munkáját. Ekkor került az olvasók kezébe Thurzó Lajos
elbeszélése, a *Tavaszi Jánoska elindul* című költemény, amely szépen
zengő, csacska, szocrealista gyermeköntudat születésének képecskéje.
Németh és Herceg művei realizmusuk mellett a képzeletnek is nagy
teret szentelnek, A *Lepkelánc* lepkelánca a pillangótetemekkel szür-
realisztikusan libeg azóta is nincstelenségünkön kihajtott életünk
fölött. A szürrealizmus válik szinte tapinthatóvá a valamivel később
megszülető Majtényi-novellában is, a *Különös ajándékban*.

Herceg Jánosnak mesélni lett kedve a mesét nem tűrő korban,
így bonthatta le a merev, visszaszorító korlátokat. S szövegében ka-
varog a népmese és -monda, a népballada motívum- és stílusvilága.
De amellett is, hogy eleget kellett tennie a korparancsoknak, és kulcs-
mondatába mégsem a szocrealizmus kötelező kaptafáján formálgatta
meg kötelező üzenetét, amelyet gyerekekfejjel túl hosszúnak is véltem,

„Vas Ferkó van olyan legény, hogy maga döntsön a sorsában, és maga válassza ki a menyasszonyát”. Az alkotás hőse „maga dönti el a saját sorsát” motívum uralja a vajdasági magyar alkotók akkori munkáit. Ám Herceg János mást is megcselekedett, olyat, amire nem ösztönözték a komisszárok. Lerongyoltságunk, búskomorságunk ellentételeként megalkotta a bácskai magyar hőst, a rettenthetetlent, aki olyan nagyon hiányzott nekünk, gyerekeknek: Vas Ferkó a kényszerítéssel szembeszállva, saját akaratából lett császári katonává, s vonult be olyan háborúba, amelyet sem teste, sem lelke nem kívánt, érdeke sem volt benne, de ezt kívánták tőle a fölöttesek, a megfoghatatlan hatalom. De csak addig háborúzik, kötötte ki, ameddig nem győzik le az ellent. Utána hazamegy. Olyan győzelem részese hősünk, akiről mítoszok születhetnének, de őt elhallgatja kora, mert az az embercsoport nézhetne fel rá, amelyiket néhány évvel előbb megtizedeltek a hatalomtartók.

A napi propaganda harsogta akkor, az ötvenes évek elején teli tüdővel és hatalmas szájjal a ködökben gomolygó ellenségek ellen az újabb és újabb harcokat, amelyekbe mindenkit behívtak. Erre Vas Ferkó, aki nem is volt földművelő – nem lehetett kulák –, hanem kovács, aki egyik szimbóluma a volt proletárok harcának, azt mondta: megvívtam győzedelmes csatákat, megnyertem nektek mindent. Teljesítettem válllálásomat. Most szépen hazamegyek az én Bácskámba.

Ha ekkor Vas Ferkó megmondja pontos lakhelyét, nem lehetne a mi hősünk, akkor egy falu nagy erőse lenne csak. Így mindnyájunkhoz hazaszökött a császári Bécsből, és mindannyiunk igazáért küzdött később. És merre is tipegett az akkori hétköznapi igazság? Apáink valóságos háborúkat jártak, nem jószántukból, nem kérdezte senki soha őket, hanem SAS-behívók röpködtek mindenfelé. Aztán szerencsésen megtértek, akiknek a Kárpátokban szerencsájuk volt, de hamarosan sokukat fültövön lötték magyarságukért a Tisza-partján, többüket újra elcipeltek, rettenetes körülmények között rohamra küldték őket Bolmánynál meg más átkeléséknél. A borzalmakat túlélők lettek a mi apáink, hiszen generációm már a háború után

fogant. És akkor, az ötvenes évek elején a proletariátus nagy harcai mellett a trieszti válságra kezdett összpontosítani a hatalom, újra röpködtek a behívók, és elnémultunk mi, gyerekek, az anyánk is csak sírt, apánk meg dühösen káromkodott. Abban az időben, a háborús veszély pillanatában jelent meg a köz előtt Vas Ferkó, a vitéz kovács, aki visszautasította a fényességes és hatalmas császár felajánlotta grófságot, generálisságot, tíz vármegyét, két zsák aranyat, háborúzást, s a császár kérdésére, mit kívánsz, édes fiam, kereken és félreérthetetlenül kimondta: „A szabadságomat, felséges uram, semmi mást!” A trieszti válságnak már vége volt, mikor kezembe került a mese, de emlékeztem rá, hogy mindenki sírt a zentai főutcán, amikor vonultak a behívottak. Mi a vasútállomás előtt álltunk, lestük apánkat, akit csak anyánk ismert föl, mert katonának öltöztették, s a vonulók egyformának tüntek szemünkben, de végül talákozott tekintetünk, s integettünk egymásnak. S éppen akkor kezdte valaki énekelni azt a népdalt, amelyet Herceg János is idéz munkájában:

*Két lába van a gólyának,
Mégse viszik katonának,
A csillagát a világnak!
Mért nem születtem gólyának...*

Csak a harmadik sort imigyen dalolták:

Az istenit a világnak!

Soha nem felejttem el a Trieszt felé indulók zentai kivonulását, a csillagos katonák dühös magyar népdalát. (Szerencsére csak Szabadkaig meneteltek, néhány nap múlva szintén gyalogosan hazatérhettek.)

Fülemben motoszkál nyugdíjból visszahívott kedves tanító néink, Szorcsik Ilma remegő hangja, amikor hősöknek nevezi a Trieszt felé induló apákat és bátyákat, mi meg döbbenet hallgattunk.

Ötvenötben Herceg János *Vas Ferkójától* kaptam első leckémet a szabadságról. A mese első olvasásakor a népdalidézetnél tudatosult

■■■

bennem kiszolgáltatottságunk, másodrendűségünk, szabadságunk bekerítése. Olvasókönyvünk borítóján Đorđe Andrejević Kun csillagos homlokú partizánjai gázoltak derékig vízben, vállukon a puskával. A benne lévő szövegek hősei nagy tetteket hajtottak végre, de nem voltak a mi tájunkról valók. Minden délszláv nemzetnek voltak hősei, csak nekünk, magyaroknak nem voltak. Egyedül Petőfiről hallottunk, s általa a szabadságharcról, de Petőfi egy másik ország költője volt, ezt erősen tudatunkba tetoválták. Mint ahogy azt is, hogy igazi hősök csak a partizánok között voltak. S ekkor élénk lépett Vas Ferkó, a vitéz kovács, a mi hősünk, aki tisztává varázsolta tekintetünket. Igaz, ő csak egy mesének-mondának-balladának az alakja, de számunkra nem volt ködökbe vesző imaginárius teremtmény, hanem egy olyan ember, aki itt élt közös sorsban velünk, és erre van a sírja is valahol.

Most már pontosítani is tudnám a helyet: Vas Ferkó sírja ott domborul minden bácskai öreg tölgyfa alatt.

Meghatározó, fontos ítések ítékeznek talán egykor Herceg János műveiről, s megállapíthatják majd, hogy szerzőnk opusának fontos darabjai közé nem tartozik vizsgált szövegünk, talán igazuk is lesz, ha ilyesmit írnak. De legalább az egy-két szavas, félmondatos megemlékezésnél többet mondanak majd *Vas Ferkóról* is, aki az ötvenes években identitását építgető generációknak bizony sokat jelentett.

A KANIZSAI NÉPKERT NYÍLÓ AXIÓMÁI

A Népkert.

Benne a Fürdő, s ott a Vigadó.

A Fürdőben sose voltam, a Vigadó épületében sem, de a teraszát aztán bejártam keresztül-kasul. Sokszor vágattam át a hosszú farács-csal övezett flaszteres térben, amelynek lerakott téglái láthatták volna Ferenc Jóskát is, és nem mozdultak meg helyükből az én világom idejéig sem, mert jól érezték magukat. Nem átkozták lerakott sorsukat, a fejükön, testükön való taposást, és nem érzékelték az impérium oda-vissza váltását a létük fölött. A széklábak ugyanúgy keménykedtek, a pincérek futottak vagy csoszogtak, ez már az államhatalmi változások koptatástechnikája volt csak, szóra sem érdemes! E téglák mesélhettek volna tündéri teremtések tánclépéseiről, hadnagy urak röpködéseiről és féltékeny férjek széknycikorgatásairól, de akkortájt, amikor én ott boldog gyermek voltam, nem szóltak semmit, titkokat tároltak, s azokat szívükbe is zárták.

A kanizsai Népkert különös szeglete mikrovilágunknak.

Ott megőrizték a hű fák azt a szivarfüstöt, mint szent tömjénáldozatot, amelyet egyik legeredetibb mesefánk terelgetett szelíd báránykák felhőnyájába.

És biztosan regisztrálta a pici tó partján gyökerező mocsári tölgy azt a párbeszédet, amely 1955 őszén hangzott el azon a vigadóterazon köztem és négy mosolygó, rám igazán figyelő idősebb ember között.

Ám nem az írókról akarok most megemlékezni, hanem Panni néni-ről, Majtényi Mihály feleségéről, akit másnap ismertem meg, s aki egyedül emlékezett rám, miután jó tíz év múlva Újvidéken újra találkoztunk.

Mindig nagyon szerettem futni, s kisgyerek koromban is úgy mentem a kanizsai Zárdának nevezett iskolánkba, hogy előtte kétszer-háromszor körbeszaladtam a Népkert ösvényeit. Táskámat az egyik mocsári tölgy gyökerével őriztettem, s hű társam volt a rettentő vastag törzsű fa, mindig visszavárt rohanásomból, híven ölelte szí-

■ ■ ■

vére házi feladataimat, amelyeket Raffai Rózsa tanító nénim néha gyanúsán fogadott...

Futottam tehát azon a reggelen is, amelyről mesélni akarok, éppen a Vigadó terasza mellett rőföltém volna, amikor onnan fönről – mert a terasz majdnem az egekben volt – leszólt egy kedves nő hangja:

– Kislegény, gyere csak föl hozzánk!

Gyökeret vert a lábam.

– Ne félj! Gyere közelebb! – biztatott a női hang.

Én féltem, csavargattam a fejem.

– Itt vagyunk a teraszon! Gyere hozzánk, szépen kérlek!

A teraszon ketten ültek csupán, kávézgattak, a tegnapi szivaros bácsi újfent a szivarját szopta, mosolygott. Szemben vele egy asszony ült, haja színe, mint a Tisza homokja.

– Ül le hozzánk! – mondta a néni.

Nem mertem az asztal közelébe lépni.

A pincér kilépett az épületből, én menekülőre fogtam.

– Ne félj, te fiú! – kiáltott a néni. – Gyere vissza!

Nehéz volt levetni a nyúlcipőt, hiszen a Vigadó pincérei mindig elzavartak minket. Lassan visszasompolyogtam. A néni megfogta a kezem, szép, puha érintése volt, szemembe nézett, s mosolyogva kérdezte:

– Azt mondd, a *Vas Ferkónak* nincs vége?

– Hát annak éppen nincs!

A véleményem hallatán, mint megtudtam, tegnap az asztaltársaság tagjai mind nagyon nevettek.

– Végigolvastad a *Vas Ferkót*?

– Kétszer is!

– És nincs befejezve?

– Mondom, hogy nincs!

És a néni is nevetni kezdett, az égig csilingelt a jókedve.

– No, János most kapta meg a legigazibb kritikát!

– Nincs igazad – mondta a bácsi a szivarja mögül. – Vagy te sem olvastad, Panni? A szövegben bizony benne van, hogy a továbbiak már más történet lapjaira tartoznak!

■ ■ ■

- Ezt ne magyarázd egy gyereknek!
- Majd megnő, megérti! – pöffentett a szivar.

Megnöttem, megértettem, Mihály bácsi, súgom most az emlékek kuckójába. Ám valami mégis tovább él bennem e csudatalálkozásból: éppen tíz év múltán, messze már a kanizsai találkozástól, amikor az Újvidéki Bölcsészkar Magyar Tanszéke hallgatója lettem, és kora reggelenként, Ágoston tanár úr gyakorlatai előtt fölrobogtam a Forum-klubba sakkozni Gál Lászlóval, aki mindenféle gürcölésem ellenére általában elpáholt engem, ám néha azért hősiesen ellenálltam neki a hatvannégy kockán. Reggelire mindig szalonnát süttetett nekem, s abban a szentélyben sakkpartijaink idején egy emberpár boldog egyetértésben, ám szinte szó nélkül kávézgatott, ahogy akkor, ötvenöt őszén, emlékeimben, a kanizsai Vigadó teraszán.

S aztán egyszer megesett a hihetetlen! Gál László nem jött be hajnalban a szerkesztőségbe! Nem ült senki a klubban az asztalnál, nem kezdtük el a partit, hiába raktam harci rendbe a sakkfigurákat.

– Üljön ide hozzánk! – invitált kedvesen Panni néni, akiről akkor már mindent tudtam. Leülvén megfogta a kezem, megszorongatta, szemembe nézett.

- Maga volt akkor az a gyerek ott, Kanizsán?
- Én voltam az a gyerek akkor ott, Kanizsán.
- Emlékszik ránk, kedves?
- Emlékszem.
- Melyik gyerek volt ez? – eszmélt Mihály bácsi.
- Aki odamondta Jánosnak a *Vas Ferkó* végét!
- No, azt igazán jól tetted! – bölintott Mihály bácsi.

Nem láttam, kettőjük közül melyikük intett a pincérnek, de gyorsan elém tették a szalonnás tojást.

– Fogadja csak el! – szólt Panni néni, aki Panni szignóval maga is kitűnő jegyzeteket írt, olvashattuk is kedves, tréfás, szarkasztikus, néha kicsit abszurd, de mindig csudás csattanóra épülő szövegeit a *Magyar Szó* pénteki lapszáma híroldali kolumnájában.

■ ■ ■

Tele hassal egyszerűbb volt Ágoston tanár úr helyesírási gyakorlata, mint lélekben és valóságban korgó, lelőhetetlen axiómákkal. De akkor még nem voltam igazán tisztában a kanizsai írótaborral, s azzal sem, hogy a fölemlegetett nagy öregek tudták, mi az, hogy valamely diák napokat eszik.

■ ■ ■

BETŰK BALETTMESTERE

Az életre hívott betűk táncának koreográfusáról először hosszan és sokat hallottunk. Mi ketten, fiúk. A kompánia harmadik tagja, a leány mesélt nekünk a világjáróról, aki éppen általúsza az óceánt, aztán Észak-Amerikában mulatja az időt, leginkább a hűvös Kanadában, rajzol sokat, mert a képi ábrázolás az egyetlen kommunikációs célja, és keresi a különös gyökeret, amelyet valahol elültettek a csudatenyésztők, akik a világmindenségből lopakodtak sárgolyónkra, s azt csak a kiválogatottak lelhetik meg.

– Aztán majd hazatér Topolyára, elülteti kertjében a meglelt gyökeret, s fája alatt lakozunk majd mi ketten.

Ötven éve regélte ezt nekünk Juhász Erzsike kolléganőnk az újvidéki City kávézóban, ahová hármasban át-átrándultunk a Magyar Tanszékről. A meséket ketten, Podolszki József és én hallgattuk rendületlenül és tetszéssel. A regős leány fekete keretes szemüvege orra hegyére csúszott, ám nem tolta soha vissza, hanem a nyakát görbítette hátra, orra hegye szemmagasságba került, s funkcionált tovább a pápaszem.

Barátok voltunk mi hárman, az első naptól kezdve. József és én ismertük egymást előbbi időkből, költőpalánták találkozóiról, Erzsike meg csak hozzánk csapódott, kicsit egyéni módon, mögöttünk lépdelt a lépcsőn lefelé, aztán a kijárat ajtó hangos becsapódása után, a Njegoš utcában közénk lépett, belénk karolt:

– Gyertek egy kávéra! Vendégeim vagytok!

Betelepültünk az újvidéki városháza mögött meglapuló City kávézó alacsony, kényelmetlen székeire, de pillanatok alatt eltűnt a zavaró körülmény, a leány csacsogni kezdett kedvesen, mi meg néztük, ki ez a tünemény kecskelábú asztalunknál.

A kecskelábú asztalon fölborított kávécsészéből olvasta ki Erzsike sorsát: – Ti költők vagytok. Én nem tudok verset írni. Novellát fogok.

Istenem, fogadalma után hamarosan pompásan megszöött történetek éledtek tolla nyomán!

■■■

Eltartott e baráti és alkotói csoda évtizedeken át, és szoros barátság fűzött bennünket össze akkor is, mikor már kiröppentünk a fakszról, az épület újra bank lett, a Tanszék meg kiköltözött a Duna-partra.

Két férfiről beszélt Erzsi, Attiláról, a világjáró képzőművészről és Sólyomszemről, akit néhány hónap múlva meg is ismerhettünk. Az édesapja volt. Beült velünk ő is a Citybe (olvassák fonetikusán!, mi egymás közt akkor is és mindig úgy ejtettük), meg is jegyezte azonnal, kényelmetlen a kávézás ilyen guggoló helyzetben.

– Aztán nagy a füst is – jegyezte meg. – Hogy bírjátok ezt?

– Erzsivel.

Sólyomszem elmosolyodott. Hosszasan méregetett bennünket, végül a lányán pihent meg a tekintete.

– Ne nézz így rám! – sziszegte Erzsi. – Ők igaz barátaim.

– Akkor jó – így Sólyomszem. – Itt és most is átadhatom Attila levelét?

Erzsi megörült, kikapta apja kezéből a Kanadából küldött borítékot.

– Attila nemsokára megjön!

A nemsokára az nyár lett, de 1966 őszén megismertük a titokzatos kedvest, hozzánk ült ő is a Cityben, de nem sokáig időzött.

– A Forumba megyek, talán fölvesznek technikai szerkesztőnek. Fölvették.

Onnan ment nyugdíjba.

Első nagy dobása az *Ifjúság* megváltoztatása volt. Lett belőle *Képes Ifjúság*, nagy formátumú hetilap helyett kis formátumú, modern orgánuma a vajdasági magyar fiataloknak.

Nemcsak arculatváltást eredményezett munkája, rengeteg illusztrációja díszítette az oldalakat, s tulajdonképpen akkor kezdte igazán kifejleszteni különös stílusát, életre kelteni a betűket. Azonos apró betűkből fabrikált izgó-mozgó, ritmikusan táncoló nagy betűalakokat. Hullámzott az újság élettelen oldala, ha az ember kinyitotta. De nemcsak az illusztrációk keltettek érzelmi hatást az olvasóban, mert a címkidolgozások bizony megszólaltak, suttogtak, beszéltek,

■■■

hangoskodtak, ordibáltak, énekeltek, gajdoltak, fegyelmezettek vagy fegyelmezetlenek voltak.

Egy topolyai kertben különleges helyen lelt, messziről meghozott gyökérből valóban csudafa serkent!

Csernik Attila barátom aztán a könyvkészítés világában találta meg boldogulását, szerencsémre, mert öt gyermekkönyvem közül hármát ő illusztrált, s a gyerekek jól fogadták könyveimet. Sok délvidéki iskolát bejártam, általában szó esett a szövegrajzokról is, és mindenütt szóvá tették, miért van Attila alkotásaiba beleszöve a betű?

Egymásnak válaszolgattak a kölykök, s ők letek rá a megoldásra is, amelyet elfogadtam. Felsőhegyen jelentette ki egy leányka:

– Megmozdul a kép. Ha a betűk nem lennének ott, nem éledhetne meg.

Lett erre lárma, lapozgattak a gyerekecskék, fölfedezték, folyik a Tisza vize, Mágocs éppen evez a csónakban...

– Panna kiemelkedik a vízből.

– Halljátok az énekét?

A mozdulaton túl már hang is teremtdőött az illusztrációban. Valódi csoda.

Attilát még az iskolából fölhívtam, elmondtam, illusztrációi mit váltottak ki a gyermekekben.

– Tényleg? – kérdezte a művész.

– Tényleg.

– Akkor jó. Látod, Pitti, mit hoztunk össze mi ketten?

Kérdésére Juhász Erzsébet hangja éledt fülemben, ő keresztelt bennünket hajdan a Cityben Jókának és Pittinek. Attilán kívül senki nem szólít ma már így.

– Nem gondoltam volna – fűztem tovább a beszéd fonálát.

– Te csak írd meséket és történeteket a kölyköknek, ez a világod! Én majd illusztrálom.

– Táncoltatod a betűket?

– Zenét hallgatok alkotás közben. Nem csoda a tánc.

– Balett. Te meg koreográfus.

■■■

– Menj a víz alá ilyen szavakkal, Pitti! Ki sem tudom nyelvtörés nélkül mondani.

– Gyakorold a szót, balettmester!

– A szó a te világod. Enyém a betű.

Fél évszázada ropják alkotásain táncukat az írásjelek, szökkennek, piruetteznek; macska-, oroszlán-, angyal-, olló-, mérleg-, vadász- és más különleges lépések sorjáznak meghatározhatatlan díszletek között; aztán fölhangzik a balettmester hangja:

– Pas d'action! – kisvártatva selymesebb hangfekvésben, – Pas de deux!

Siklanak a betűk a könyvek lapjain, a kiállítás képein.

– Pavane! – erre lassan, méltóságteljesen vonulnak be a pávák, s egy fölrikolt:

– Pitti! Te csak írsz a meséidet, én meg beléjük betűzöm a lelkemet!

■■■

NAGYSZÜLEIM ÉS FERENC JÓSKA

– Én láttam ám a Ferenc Jóskát! – kiáltott föl 1953 nyarán az öreganyám.

– Én nem láttam a Ferenc Jóskát sohasem – jegyezte meg öregapám, Balogh Albert Béla ugyanakkor.

Éppen lakodalom volt az ősi házban, egy nagynéném, aki erősen pártában maradt, közel ötvenévesen lett menyasszony. Egy – Járekról, a koncentrációs tábor fölszámolása után zentai családi kötődései folytán a szülővárosomba települhetett – idegbeteg, német nemzetiségű alakhoz ment férjhez. Vagy esztendeig egyezkedett a két család a frigyről, végül sikeresen nyélbe ütöttek mindent. A lakodalom után Mihály sógorom beköltözött az ősi Lukács-házba, ha nem dolgozott a bútorgyárban, akkor a padkán feküdt és folytatta a nyálát. Ha elaludt, föl-fölordított, mindig a partizánok kegyetlenkedéseit álmodta.

No, öreganyám kilencévesen láthatta a császár és királyt, mert akkor járt Zentán valamilyen katonai gyakorlat vagy parádé miatt. Előtte aszfaltozták a frekventált zentai utcák járdáit, macskakövet meg makadámot raktak le bizonyos helyeken, így városi képet mutatott a beltér, de inkább poros-sáros maradt az ősi város legtöbb utcája, amelyet az előljáróság nem kívánt megmutatni a legnagyobb vendégnek. Viszont a belvárosi utcák villanyvilágítást kaptak, egy svéd vállalkozó villanytelepet épített, várossá téve Zentát, szóval, jöhetett a császár és király: valóságos pompa várta a Tisza partján.

Sok ember volt, igazán nem is láthattam semmit – emlékezett öreganyám –, de azért nekem integetett a Ferenc Jóska, amikor a templom előtt megállt, és az éljenező zentaiakat üdvözölte. Akkor – mert valami kövér ember elépett előlem – megpillantottam őt. Talán a tekintetünk is találkozott. Éppen csak villant a szemünk – de olyan volt az, mint a mennyei áldás! Azóta is boldog vagyok, mert megérhettem ezt a pillanatot.

Nagymama! Ma Tito bácsi a mi uralkodónk! – kottyantottam közbe.

Ezt tömik a fejetekbe az óvodában, az iskolában. Pedig ő nem egy uralkodó, hiszen véres a keze, Tiszába lövette a Piszár néni Pista fiát meg még sok-sok zentai magyart.

Hagyja ezeket a dumákat, anyám! – kiáltott anyánk, a menyee, s akinek nem sok szava volt az anyós portáján. – Még kibeszélik a gyerekek valahol, akkor aztán megnézhetjük magunkat!

Azért a Ferenc Jóska igazi király volt – hangoztatta öreganyám. – Ez meg kicsoda is?

Kétszer is voltam a Ferenc Jóska katonája – kezdte öregapánk. – Először 1898 és 1901 között. Szabadkán, Kassán, Lembergben és Marosvásárhelyen szolgáltam. Az az igazság, hogy kaptunk enni, de keveset. Mindig éhes voltam, pedig nem vagyok nagyétkű. Aztán 1916 januárjában behívtak, alig készítettek föl minket, máris a frontra kerültünk. Csupa öreglegény. Azért megharcoltuk az orosz frontot. Aztán meg az olaszt. Ferenc Jóska sosem jött arra, ahol én szolgáltam. Mikor meg Zentán járt, én a szárnyékon birkákat őriztem. A számadó az bejött a városba, nézni és szájat tátani, de nem látta ő sem a császár és királyt. Csak lökdösődött a tömegben. A Ferenc Jóska birkákra meg pásztorokra nem volt kíváncsi. Ha császár és király lennék, én sem lennék kíváncsi birkákra meg juhászokra. Pedig szerettem juhásznak lenni!

Idegbeteg sógoromon a hetvenes évek elején erőt vett az eszelősség, a Tiszának ment. A menyasszony nagynéném vénségére rosszul hallott, motorkerékpár gázolta halálra az Adai utcán. Halottak napján, ha kilátogatok a zentai Alsóvárosi temetőbe, mindig tisztán hallok nagyszüleim hangját, vitatkoznak egymással, de azzal békélnek meg, hogy a Ferenc Jóska igazi magyar király volt, mert járt Zentán.

GYERTYAFÉNYBEN

Ezen a derűs, novemberi estén jó kedve kerekedik az én régi cimborámnak, Istók Jóskának, akivel együtt koptattuk valaha az iskola-padot. Márton napját várjuk. Holnap lesz esedékes e fontos dátum, amelyhez bor és liba egyaránt fűződik, méghozzá a következő esztendőre meghatározón. Kemény regulák kötődnek e jeles naphoz, s mi tartjuk is magunkat a régi törvényekhez, bárkai óbort hörpölgetünk, mert csak Mártonkor vizitálják az újat, s hallgatjuk Istók Jóskát, aki megbabonázottan nézi poharában az aranyló rizlinget, s a metszett üvegen sugárzik át lelkébe a mesét megindító angyalbiztatás.

Istók Jóska a borpince terítetlen asztalára egy szál gyertyát gyújt. Ez világítja át poharunkat, borunkat, szívünket.

Van nekem egy sógorom, túl van már szépen a nyolcvanon, de történetünk idején fess, huszonéves gyerek volt, határvadász a zentai laktanyában. Ott szolgált, hiszen ki sem mozdult soha a garnizonból meg a Tisza-parti városból sem, mert a tisztí étkezdében szolgálta békés körülmények között a háborús éveket. Még 1941 őszén helyezték ide, s innen kellett volna neki 1944. október 8-án, az oroszok bejövetelkor visszahúzódnia, de nem hajtotta végre e fontos katonai manővert, mert győzedelmeskedett fölötte a szerelem. Úgy esett vitézi szolgálatában, hogy megismerkedett a nagynénémmel, anyám húgával, az emlékezés szerint 1943 nyarán, s olyan fordulatokat vett a sok nyáresti korzózás meg úgy alakultak a Tisza-parti padokon megejtetett virtuális fészekrakási kísérletek, hogy esztendőre, 1944 júliusában oltárhoz vezette a sógorom a nagynénémet, aki akkortájt már szíve alatt őrizgette unokanővéremet.

Aztán megesett, aminek meg kellett esnie, bejöttek az oroszok, kitakarodtak a németek, igen viharosan és gyorsan. A Bátikai úton volt egy összecsapás, ottmaradt két német, egyik tán őrmester volt vagy mi, meg egy orosz hadnagy, akit a Tisza partján temettek el a polgármester-ház melletti terecskén. Sokáig megvolt a sírja, közel Stevan Sremac szobrához.

A két utolsó magyar katona, kerékpáros honvédek, akkor karikáztak a Likasi úton kifelé, amikor az oroszok a Lieber sarkához értek. A batyuskák utánuk lőttek egy rövid sorozatot, ijesztésnek szánták csupán, s meg is ijedhetett a két szittyá, mert szinte egyszerre estek le járművükről a bútorgyár előtti árokba. A pufajkások csodálkozva közelítettek, bizalmatlanul, nem tudták mire vélni az ellenség heverését, hiszen feljűk és nem rájuk lőttek. No, becserkésztek a hungarus leventéket, akik békésen és édesdeden horkoltak a fűben, eláztak valahol cefetűl az ebadták! Talán nem is az ijedelem, hanem a pálinka lökte árokmélyre őket! A muszka előőrs viszont gyakorlatias emberekből állott, mert azonnal a horkoló magyar vitézek kulacsait vették pártfogásba. Szerencsűjük volt, mert a honvédek gondoltak a holnapra is. A kiszáradt kulacsokat rendesen visszaakasztották az álmódók derékszíjára, aztán vizet öntöttek az alvó hadfiak képébe. Azok lassan megéledtek, de csak féligfelé, mert azt aztán nem tudták, hol is vannak, mi is történik velük és körülöttük. Az oroszok kirángatták a magyar utóvédet az árokból, és felrakták őket a kerékpárra. Nehéz lehetett a csaprészegeket megtartani a nyeregben, röhögtek meg kiabáltak az oroszok, de türelmesek voltak. Azonban a katonai drill a két határvadásznál teljességében érvényesült, mert amint újra nyeregben voltak, és jó erősen meglökték őket, e kezdősebességgel bizony különös karikázásba kezdtek. Eleinte ugyancsak inogtak, hatalmas nyolcasokat rajzolgattak, tán az utat sem észlelték igazán, de később már vidáman tekertek Felsőhegy felé. Szülővárosom fölszabadulásának eme emberi történetét először Martin bácsitól hallottam. Emlékeztek még az öregre? Ő volt a hatvanas években a zentai ifjúsági otthon gondnoka. Aztán hasonlóképpen mesélte az én dezertőr sógorom is mindezt. Ő a bútorgyár közelében bérelt olcsó szoba-konyhát friss családjának. A padlásról leskelődött a sógor, mert félt a muszkáktól, de a partizánoktól rettegett igazán, ördög a szenteltvíztől, tömjénfüsttől nem tarthatott jobban. Látván a tovarisok emberségét, nyugodt lélekkel nyugtázta rendezetlen helyzetét, jóra fordul itt minden nemsokára. Megkönnyebbült a sógor nehéz, szorongó szíve. Aztán megbújt vitézünk a lakásban, kivárt, csak novemberben jött rá, hogy különös veszélyek gomolyog-

nak ám az ólomszínű ég alatt, hiszen kezdték lefogni a zentaiakat, és gyorsan híre járt a partizánok eme fölszabadítói garázdálkodásának. Aztán elért hozzá a szomorú, riasztó hír, belelőttek egy csomó embert a híd romja fölött a Tiszába, alighanem csak azért, mert magyar anya szülte őket. A rémület racionális gondolkodásra készítette a sógort. Kimerészkedett egy novemberi vasárnap délután az udvartól, elment a feleségével Iso Nešić bácsihoz, a borbélyhoz, akit a nagynéném kislány korától kezdve jól ismert, hiszen sokáig egy utcában is laktak. Iso bácsi lett szülővárosunk ripp-roppra megalakított első népbizottságának elnöke. Ellenálló volt tán a borbély vagy valami régi kommunista, ezért ültethették őt az oroszok a polgármesteri székbe. Iso bácsi tisztelettel fogadta látogatóit, leültette őket, meghallgatta sógorom szerelmének történetét meg a tiszti-kantinos katonáskodásáról szóló beszélyt. A tiszteknél leginkább takarított, mosogatott a sógorom, pincérnek csak akkor csaphatott fel, ha kisegítő kellett.

– Mi lesz velem, Iso bácsi? – kérdezte a sógor. – Engem is a Tiszába lönek?

– Talán nem – nyugtatgatta Iso bácsi.

– Segítsen rajtunk! – kérlelte a népbizottság elnökét a nagynéném is.

És Iso bácsi tényleg segített. Elment a sógorommal a sorozóbizottságba, ahol a sógor önként jelentkezett Tito seregébe. Ott is tartották azonnal, veregették a vállát a hátszázagi partizánok, és jó magyarnak tartották őt. Reggel elbeszélgetett vele a sorozóbizottság elnöke is, majd a tiszti kávéházba osztotta be, mert annyira azért nem tartotta az új önkéntest megbízhatónak, hogy fegyvert is adjon a kezébe.

– Minden olyan szép volt, mint egy álom! – hajtogatta a sógor jó három évtized múltán. – Nem a frontra küldtek és nem a Tiszába, hanem egy Duna menti fürdőhelyre, Apatin közelébe, ahol leginkább főrtisztek pihengettek, de járt ott személyesen Tito is. Igaz, őt csak messziről láttam, de a Libáék a fülébe húzták a szép magyar nótákat. Libáék zenéje táncra csábította a csatazajoktól regenerálódó főrtiszt elvtársakat, volt ott a tánchoz fiatal partizánlány épp elég, akik esztétiként bújtak elő fészkeikből, és hajnalig mulatoztak a tisztekkel.

■■■

A sógor 1945 augusztusáig takarított, mosogatott és pincérkedett e jó helyen, amely eléggé távol esett a környékbeli történésektől, de közel is volt sok mindenhez, mert ugyancsak odahallatszott hónapokig a tavaszi csaták zaja. Aztán szeptember 28-án leszerelték és hazakeresztették Zentára. Munkát talált, albérleti fészket rakott, és élni kezdte az egyszerű munkásember életét. Csakhogy hiába volt Tito önkéntes katonája, nem rendezték tartózkodását, így 1946 tavaszán átdobták a határon. Felesége és kislánya utána szökött. Akkor még könnyen ment a határátlépés, csak kenőpénz kellett hozzá, dollárban meg néhány liter pálinka, mert ilyen volt az egyetlen érvényes úti okmány errefelé.

No, elég az hozzá, kortyol poharába Istók Jóska, a sógor 1979-ben elérte a nyugdíjkorhatárt. Nyugállományba kívánt vonulni. És ekkor eljött hozzánk Zentára, suttogva kérdezte, mintha titkot eregetne száján, lehet-e valamilyen igazolást kapni arról, hogy ő Tito partizánja volt? Elővette a cirill betűs katonakönyvét, penészes borítója, egerhúgy szaga volt a megsárgult dokumentumnak. A padláson rejtegette, mert elejében attól félt, felelősségre vonhatják, tán még fel is akaszthatják a láncos kutya miatt. Aztán meg lapulni hagyta a veszélyes dokumentumot. Most visszacsémpészte a határon Tito országába. A katonakönyvével én mentem el az illetékesekhez, másnapra megszereztem a szükséges igazolást arról, hogy a sógor tíz hónapig és tizenkilenc napig Tito partizánja volt. Örült a sógor, s elárulta, Hungáriában az ellenállók, a partizánok tíz százalékkal magasabb nyugdíjat kapnak, mint a lapító közemberek. Hát ő a legalacsonyabb kategóriába soroltatott, bizony jól jön ehhez a picéhez az a tíz százalék emelés!

Hanem esztendőre tán, amikor újra eljöttek hozzánk, a nagynéném szidta már a tíz százalékot tojó partizánságot, de főleg Tito elhízott, vén obsitosáról szedegette lefelé a keresztvizet, mert azóta, hogy kiderült róla valóságos antifasizmusa, minden megmozduláson az emelvény első sorából integet az ünneplő népnek az én uram. Rendre autót küldenek érte, és azt mondja nekem a párom, olyankor menni kell, ha autó jön az emberért. Hát ő manapság részese minden

■■■

hivatalos ebédnek-vacsorának, s a zabálások végeztével leissza magát a párt- és városi vezetőkkel együtt, néha alig bírja a hazafuvarozó kirángatni a nagy, fekete autóból. Pokolbéli hangszerezésben horkol, nyög egész éjszaka a priccsen, mert ilyenkor csak a konyhában vackolok neki.

A sógorom csak mosolygott az ilyennemű asszonyi megnyilatkozásra! Hát hogyan hívták volna mindenhova, hiszen kies városkájában akadt ellenálló épp elég, de hivatalosan bizonyítani egyedül csak a sógorom tudta ellenállóságát, mert pecsétetes papírral igazolhatta, hogy ő Tito igazi partizánja volt.

– No, azért nem fenéig tejfel ez a partizánság! – összegzett végül a sógor. – Akad ennek igen nehéz oldala is! – Hitetlenkedésemre, csodálkozásomra aztán kifejtette eme nehézségeket. – Mindenhova elcipelnek, iskolákba, vállalatokba, és mesélnem kell antifasizmusomról, de mindenütt csak azt akarják hallani, milyen volt a harctéren, mekkora hős voltam. Hát mit mondhatnék nekik? Hogy a tisztai kantinokból és összerondított klozetokból ki sem mozdultam? Hogy takarítás, mosogatás közben hallottam a dunai átkelés borzasztó csatazaját? Kitaláltam hát az én külön háborúmat, s azt mesélgetem nekik. Ebben csak fönséges dolgokról van szó, szabadságról meg fasisztaverésről. Meg bátrakról, emberiségért föláldozott hősi halálokról. A zentai Liba primás nagyszerű szalonzenekaráról meg a kisegítő női személyzetről, akik kurvákra hasonlítottak leginkább, bölcsen hallgatok. Ámbár akkor ott, azon a fürdőhelyen, abban az előkelő tisztai kantinban, ahogy akkor hívták azt az intézményt, mindnyájan, akik ott voltunk, igazi partizánok voltunk. Nekem van róla igazolásom is, nyilván a többiek is rendelkeznek ilyesmivel.

Asztalunkon a gyertya derékig ég. Istók Jóska újra tölt a poharakba.

– Eddig a mese, mondanátok, de nincs még vége! A sógoromat partizánságáért tanácselnöke képében kitüntette Kádár János. Akkor is nagy ivászat volt, és a fennkölt nap a konyhai priccsen ért véget, nagynéném szerint igen dicstelenül.

Most mindketten a konyhában élnek, csak azt tudják fűteni, mert az egyetlen szoba fűtésére nem elég a megemelt harcosnyugdíj sem. Éjszakánként összebújnak azon a heverőn, melengetik egymást. Igen-csak soványkák lettek vénségükre, de békében megférnek egymással, és reggelfélég mesélgetnek a régi szép dolgokról.

Istók Jóska bort tölt. Ez Szent János pohara, szól. Áldjon Isten bennünket! Holnap a mainál fontosabb dolgunk lesz! Márton napján elvárlak benneteket, megízleljük az idei bort. És bizony mondom néktek, felebarátaim, eldől, milyen is lesz a mi jövődönk. Fekete vagy fehér? Mártonkor minden elválnak, mint liba mellehúsa a csonttól.

Asztalunk közepén a gyertya immár csonkig ég.

GESZTENYE

Reggelenként, ahogy évtizedek óta, szelíden és megelégedetten kávézgatunk a feleségemmel. Ám ilyentájt ez a szürcsölgetés a kinti megvilágosodás tekintetében inkább hajnali időtöltésnek számít, hiszen kidob magából a fekhelyem, nem heverészhetek sokáig, mert megfájdul bele a derekam. A feleségem is korán ébredő, ám az ő szeme hamarabb kipattan az enyémnél, mert Cirmike évek óta dörömböli a bejárati ajtót követelve a reggelit. Előbb a cicák, a cirmos és a fekete – ő Bagira – kapnak kaját és tejcskét, aztán következzünk mi. A lakásban körbefut a török kávé illata, s az ebédlőasztal mellé ülünk. Az asztalon a két findza és unokánk, Petike két arcképe látható. Mielőtt elhelyezkedek, köszöntöm maradékom, aki tud eme cselekedetemről, mert egyszer elmondtam neki, hogyan indul nálunk a nap, hogy én őt minden kávézás előtt köszöntöm. Peti komolyan bólintott:

- Tudok róla, Tata!
- Honnan tudnál?
- Én hallom a te köszöntésedet, Tata!
- Újpesten?
- Álmomban.

Ma reggel kerül szóba először a mindenszentek és a halottak napja s az, hogy nem látogathatjuk meg az elődök örök nyugvóhelyét a zentai Alsó- és Felsővárosi temetőben. Oldalbordám egészségi problémái visszatartanak minket: két nappal mindszentek előtt újabb kórházi ellenőrzésre kell mennünk, aztán ki tudja, mi lehet egy ilyen generálkontroll eredménye?

– Az a sült gesztenye illata megragadta az orromat – mosolyodik el a feleségem. – Valami fölséges. Kislány voltam, apám kezét fogtam, és a Felső temető régi bejárájánál ott sorakoztak a gesztenyések.

– Szintén érzem a gesztenyét – teszem nőm kézfejére a tenyeremet. – Én az Alsó temető kapuja előtt járok. Töröm a gesztenyét, pucolom tíz körmömmel, boldogan, süti a tenyeremet, most is átjár a forrósága.

– Mi hazavittük a hegyes csomagot, aztán otthon elosztottuk a gesztenyét. Apánk nekem mindig adott a magából is – fátyolosodik el szeme unokám nagyanyjának.

■■■

– Mi is hazavittük, osztottunk rajta becsülettel, de ezt az egyet, amely most földeregett, kaptam valakitől! Kitől is?

Elfelejttem a kávé, és csíholom agyamat. De nem megy. Egyszerre anyánk hangja tör át az éteren: – De kormos a képed!

– A gesztenye... – és mutatom fekete tenyerem.

– Gyere csak! – kap el szülém, megnyálazza zsebkendője csücskét, és dörzsöli az ábrázatom. Talán haragos is, fáj a tisztogatás. Most is érzékelem, hat évtized múltán. Ám átérzik a mindenségből anyám illata, az a tisztító tündérnedv, amely életem teljes idejére befészkelte szívembe magát.

Két ujjam rátalál a kávéscsészére. Egy korty.

– Tavaly mindszentekkor vettem két fertály gesztenyét a Felső temető kapujában.

– A cukrod miatt neked tiltott a gesztenye! – fúj szemem közé Ida.

– Csak vigyázz rám, megy az neked múlt időben is!

– Ne csúfolódj!

Későn értem Zentára, így, míg bejártam az elődök, osztálytársak, tanáraink nyughelyeit, rámsötétedett. A bejárat előtt régi padtársam, Feri, a nyugdíjas rőföskereskedő, ő kínálgatta pompás portékáját, az üdvözlések után vettem tőle két fertály gesztenyét.

– Éppen fertálllyal mért? – csúfolódik asszonyom.

– Azzal bizony! És mindenki mosolygott a negyed literen. Régi idők emléke.

– A padláson megtaláltam – mutogatta cimborám nékem is, másoknak is. – Hiteles fertálllyal mérjük a gesztenyét!

Aztán beszámolok arról, hogy betértem a bátyámékhoz, ott megertük az egyik fertályt.

– Te is etted? – komorodik feleségem képe.

– Egy szemet. A többi ángyom és bátyám pucolgatták, rágicsálták.

– És beszélgettetek...

– A gyerekkorról.

– A másik csomag?

– Öcsémnek vittem.

■■■

- Ő egyedül kapott annyit, mint a bátyádék ketten?
 - Ilyen a szerencse.
 - Te ott már nem falatozgattál.
 - Egyet vele is elcsipegettem.
 - És beszélgettetek?
 - Csuda volt abban a gesztenyében! Talán, mert Feri árusította.
- Öcsém is a gyerekkori élményekbe kezdett bele.
- Nézd, megvilágosodott! – mutat feleségem az ablakra.
 - Szép tiszta a reggel, messzire látni...

■ ■ ■ *Két part között* ■

...

■

...

ÉRVELÉS

– Azt mondtam egyszer komoly emberek között, hogy nekünk, délvidékieknek vannak mágikus helyeink – jelenti ki Istók Jóska cimborám, miközben győngyöző bátkai bort tölt poharamba.

– Mágikus helyeink Délvidéken? Egyáltalán léteznének ilyenek? – hitetlenkedem. – Leszállt hozzánk az Úristen valamely angyala? Talán főangyalt is küldött az Úr erre, de valami miatt mi nem is tudunk erről?

– Tulajdonképpen az Úr csak főangyalt küldhet – bólint régi padtársam.

– Akkor meg ki is jöhetett hozzánk, az énekesnőnk által rezonált Gábiel vagy minden hadak vezére és hőse, Michael?

– Ó, nem. A megnevezettek nem jártak erre, Uriás főangyal is mosolygott csak, amikor a Tiszát és annak alsó folyását emlegettem, mert egyszer megadatott nekem, hogy álmomban a mennyországban járhattam. Még a vállát is megvonogatta a derék Uriás, s ha járt is főangyal felétek, súgta bennfentesként a fülembbe, arról csak a Jóisten krétáz. Rafaelnek meg mindig más a dolga, ő soha nem tévedhetett a tájékunkra.

– Csak az lehetett a hét főangyal közül, akinek neve nem említ-hető, akinek neve mára kitörlődött az emberi emlékezet és agyvelő-rovátkák gigabájtjaiból.

– Uramisten! – kiált Istók Jóska, egyalombéli tejtestvérem, akivel együtt fényesítettük a zentai Árvay-iskola ferencjós-kás padjait a jugo-szláv öngazgatói szocializmus legsikeresebb éveiben. – Uramisten! Pista! Te igazán pogány vagy!

– Krisztus véreként kóstolgom áldott bátkai borod, pogány végképp nem lehetek! – Mágikus helyekről akarsz itt povedálni és nem szent helyeinkről?

– Szent helyek, mágikus helyek, egyre megy!

– Szent hely, kereszténység, mágikus hely, barbarikum!

– Pedig van egy mágikus helyünk!

– No, erre aztán kíváncsi vagyok!

Megtöltjük újra poharunkat bátkai olaszrizlinggel, Vukosavljev Iván, a komédiás küldött kóstolót óborából, amelyet Bátkán érlelt, nyalogassuk, kapjunk kedvet vendégei lenni azon a csudatájon! Jó is a bor, pincemesterhez illő, nem színészhez!

– Nagyot fordult a világ! – rikkantok ízleléssel. – Manapság pincemesterek járhatnak színháziakhoz borkóstolni, mert Iván született vincellér, aki mást mond, hazudik!

– A bora mágikus helyen terem, ez a titka! – fogja meg kezem Istók Jóska.

– Nekünk mágikus helyeink nincsenek!

– Vannak!

– Bátka?

– Bizony, Bátka!

– Hallgatom érvelésedet!

– Egyetlen: soha nem szakították el tőlünk, mert az Úristen nem engedte!

– Széchenyi István mégis elszakította!

– Csak a nevében cselekvők.

– Eltántorították a Tiszát!

– Úgy mondod ezt, mintha a Tisza tántorogna! Pedig ő a józanok józana!

– Átvágták a kanyarulatot, s a zentai szegények, akik itt gubizhattak vagy három esztendeig, áldották nevét mindazoknak, akik betevő kenyeret biztosítottak nekik.

– Te aztán tudod a történelmet!

– Alkalmasint.

– Micsoda ósdi szóhasználat!

– Ám jó a bor.

– Hál' istennek!

Kortyintunk mi ketten, képünk lassan vörösödik, üstökünk még nem füstölög, viszont a bor, az áldott bátkai nedű most lassan tüzel, bölcselet is lakozik benne, csak ezt kevesen tudják. És titkok is benne lakoznak. Emiatt halkabb szóra váltunk.

– Közös dolgainkról, mi délvidékiek, két helyen beszélhetnénk – kezdi Istók Jóska. – A Gyöngyszigeten, mert az is mágikus helyünk, csak eladták, akik elidegeníthették. Így ki tudja, mikor lesz újra a miénk; és Bátka a másik, a Zentáról lefaragott Tündérkert, amely hiába került a Tisza torontáli oldalára, megmaradt Bácskának, megmaradt akkor is, amikor a Tisza valóságos határfolyó volt! Kiszakították volna e területrészt a mi árva testünkéből, de a Jóisten meg nem engedte ezt a cudar atrocitást!

– Igaz – bólintok Jóskámra. – Szent helye Bátka Zentának, megmentette 1970-ben az áradástól, átvágták a töltést, és a város alatt lehiggadt a zavaros, pusztító víztömeg. Aztán arról is tudok, hogy az impériumváltáskor, 1941-ben itt nem a Tisza volt a határ, hanem a Holt-Tisza, amely nem is létezett teljes medrében. S itt jártak át mindenféle forradalmárok, partizánok, fõlszabadítók meg más vajákosok, soha senkinek a haja szála sem görbült, pedig sokunk ellenére cselekedtek ezek a rejtőzõk, de megvigyázta városunk népe kétes vendégeit is, aztán meg véradóval, kegyetlen géppuskaugatással köszönték meg a gondoskodást.

– Így volt, ahogy mondod – bólint Istók Jóska. – És azóta sok mindent átéltünk, de leginkább semmi sem változott.

– Változtatni kéne immár!

– Ezt mondanám én is! Bátkára hívhatnánk meghatározóinkat, beszéljük meg közös dolgainkat! Csak ott lehet, másutt immár lehetetlen.

– De ott áram sincs!

– Vízvezeték sincs. Tulajdonképpen semmi sincs ott! Csak éppen mindenünk arra lakozik. Ott vár ránk a megnevezhetetlen főangyal!

– Akinek a nevét elfelejtettük?

– Akinek a nevét tiltott kimondani!

– Létezik ő egyáltalán?

– Ne félj, Pistám! Kimondjuk a nevét, ha eljön az ideje! Csak Bátkán találhatunk rá a rejtett névre! Mert az a táj elszakított és mégis elszakíthatatlan!

– Szakrális hely!
 – Mágikus hely. Egyetértésünk kútja rejlik legöregebb fája tövében.

– Én egy öreg fa törzsébe 1957-ben belefáragtam nevem kezdőbetűit. Azóta bekérgesedett a két betű, ám ott jártam a tölgy törzsénél ezen a nyáron, megtaláltam a forradásokat, az eltorzult betűket, simogattam a varasodást, és lassan alágördült arcomon a könny.

– Nem baj, ha elsírod magad – jegyzi meg Istók Jóska, hogy meglátja tenyértörülközésemet –, öregebb férfiak is el-elsírják magukat néha.

– Néha te is?

– Néha én is.

– De neked itt a bor.

– Nekem itt az áldott bátkai bor. A mitikus helyünkön megtermő.

– Benne van összetartozásunk lehetősége. Csak a korifeusok jönnének már borkóstolni! De nem találnak el erre felé!

– Kompon kell idejárni.

– A mesterségesen elválasztott két partot komp köti össze! Két part között átívelő tölgyekhez kötött kötél köldökzsínórja a mi mikrovilágunknak. Hurkot akartak készíteni ama kötélből a mi számunkra, Úristenünk ezt meg nem engedhette!

– Igazad van, Jóskám! Elismerem! Bátka mágikus fészkünk. Az egyetlen még, a megmaradott. Viharok sem sodorhatták el! És hiszem, hogy megtudjuk a titkok titkával titkosított főangyal nevét is, hogy végre szólhassunk hozzá, hiszen atyánkfia ő, senki átka rajta nem foghat!

A BÁTKAI KOMP

Utolsó kapocs. Köldökszinórkötél.

Szétvágott egység: két part között.

Lélekben, álomban, félálomban, leginkább hajnalonként fel-fel-tűnnek azok a képek, amelyek kötnek engem valamihez, valakihez. Most napok óta a bátkai komp sejlik fel. Partokat összekötő évezredes vízi alkalmatosság.

Két part.

Két szemben létező világ.

Valaha egység. Erőszakosan szakították szét őket, közbeékeltek a Tiszát. A kedves folyó soha nem akart így partot szakajtani. Nagy kerülőt tett kelet felé, vigyázott, megmaradjon örökre, amit Isten megteremtett, mert az szent. De az ember, az erőszakos, az örökkévalósággal is dacoló, aki azt hiszi, munkája megváltó a jövőre nézve, belekontárkodik az isteni alkotásba, s olyat tesz, amelyet nem volna szabad. Átvágta a szelíd kanyart, elhordta a bátkai dombot, eltörölte a középkori Castrum Batka emlékét is, és aztán, művét befejezve ott verte a mellét a mesterséges parton és kiáltott az ég felé: „Hajózható folyót cselekedtem!” Mert igazából teremteni nem tudott.

Hajók addig is úsztak a Tiszán, dereglyék, olyanok, amilyenek erre a folyóra valók, hogy merülésük ne legyen mély, mert nyaranta sok a sekélyes. Kotorták a medret, de a víz lelke nem hagyta magát, hozta a homokot, s mindig újraépítette százezer éves mederbéli várait.

De a két új partot, amelyeket az ember az eredetiek helyére vétkezett, a folyó nem szüntethette meg.

Arra más emberek vigyáztak, hogy ne két part legyen. Azok az emberek, akik itt születtek, akiknek a bátkai rész éppúgy szülőföldet jelent, mint a zentai rész, mert nem is jutott eddig eszükbe, hogy ilyen elválasztásszerűen fogalmazzanak, mint én tettem. Igaz, ma már nincsenek olyan élők, akik emlékeznének a másmilyen állapotra, arra, hogy kanyargó volt a Tisza, s nem kiegyenesített, csatornához hasonló. Mert eljön az idő, hogy a területek, szülőföldek csonkolására csak hagyomány útján emlékezhetünk, hiszen az ember élete véges.

De az eljövendő generációk lelkébe kell plántálnunk minden örökséget! Ez a mindenkori szülők egyik legfőbb dolga. A jelenben élőké meg az, hogy megőrizzenek minden értéket, hiszen azok jelentik az örökséget. Vannak, akik önként mondanak le az örökségről. Úgy tudják, joguk van ehhez, mert tulajdonuknak hiszik örökségüket, s nem gondolnak arra, hogy utánuk is következnek utódok.

Száz éve biztosan jár a komp. Helyesbíték: járt a komp. Most pihen. Kikötötték. Álmodik a terület megtartója. Léleknyerő alkalmatosság, s bizonyága az örök egységnek. Mert akkor is zavartalanul járt, amikor a Tiszát határfolyóvá tették. De ezen a szakaszon megmaradt az évezredes rend, s azt nem kérdőjelezte meg még a fegyver erőszaka sem. Itt jártak át, akiknek rejtett dolguk volt akkoriban, akikről később utcákat, tereket neveztek el, akiknek szobrokat emeltek. S nem esett sem halál, sem letartóztatás, Emléktáblát sem rakott oda senki.

Egyszer azért csak esett emberhalál is errefelé. Emlékét két kút betonkávája őrizte a Bátikai úton, mert ott látszottak a sorozatlövések becsapódásai mindaddig, míg be nem temették az újabb generációk az évszázados út menti kutakat. 1944. október 8-án itt kelt át az oroszok némely csoportja, előőrse, s tűzharcba keveredett a német katonákkal. Bűn János szerint, aki Bátka örök szerelmese volt, két német esett el, egy katona és egy őrmester meg egy orosz hadnagy. Az orosz hadnagyot a polgármesteri ház melletti téren temették el az övéi katonai tiszteletadással. Sírja ott is volt sokáig Stevan Sremac, Zenta nagy szülöttének szobra közelében. A németeket a Bátkáról hazatérő zentai magyarok hantolták el az út mentén. Sírjuk helyét csak mutatta Jani bácsi, talán ott van, de ott csak csalán nőtt és ördögcérna. „Honnan tudja mindezt, Jani bácsi?” kérdeztem annak idején. A válasz nekem volt csak meglepő. „Mi aznap szüreteltünk. Meg mások is. Voltunk akkor sokan Bátkán. Az oroszok nem bántottak minket. Még segítettek is a parasztkocsikat feltolni a zentai partra. És a sorozatokat is hallottuk. Láttam is az elesett katonákat. A sírdombokat eltüntette az idő vagy némely emberek is segítettek neki.”

■■■

Sokkal később Balázs bácsi, a révész is elmesélte nekem ugyanezt a történetet.

Szólhatnék arról, amikor Bátka hátára vette Zentát és menekítette, mert a kistöltés átvágásával leapadt a víz, nem vitte el a várost. Történt ez 1970 júniusának elején, amikor itt a korai cseresznyét csónakról megszédhették, de abban az évben mást ott szüretelni nem lehetett. Ám nem költöztették ki a kórházat, ahogy a sajtó írta, és nem öntötte el az ár a város alacsonyabb részeit. Én akkor jártam ott. Szomorú volt bizony Bátka arca. De látott minket. A szőlők újrafakadtak, s később visszaadták az elorzott termést.

Vagy szólhatnék a kedves nénikről, bácsikról, akik javarészt már ott álmodnak a Felső- vagy az Alsóvárosi nyugvóhelyeiken, s akik, hogy a gyerekek, unokák ritkán jártak velük, kosaraikban kicsi kutyákkal keltek át reggelenként a kompon, s velük beszélgettek nap-hosszat. S hordták a termést a zentai piacra, s ott mindig akadt vevő a bátikai árura.

Vagy szólhatnék Béla barátomról, akivel együtt koptattuk a padot az Árvay-iskolában, aztán sorsa Genfbe röpítette, s onnan járt vissza nyaranta gyerekeivel, akik itt tanultak magyar szót a francia mellé, s akiket itt tanított vízbe ugrani a bátikai kompról. Én csak Szabadkáról jártam vissza, és nem csak nyaranta. Szüretre is, horgászni is a Holt-Tiszára.

De fölemlíthetném Ivánt is, a színész-rendező, a színidirektort, akit a szerelem szele röpített Zentára, s hites felesége mellé új szerelmet talált a Bátka személyében, s beleszeretett ebbe az asszonyba is, halálosan! Szőlőt telepített, házat épített e szabad részén szorongatott világunknak, s egy nyári alkonyon vérpiros borával, amelyben, mint tündérlány, a leáldozó nap sugara fürdött, híven és alázattal áldoztunk Noé apánk emlékére.

És mit hozott nekünk, zentaiaknak, Tisza menti íróknak az idei, 2011-es esztendő? Dumás (Beszédes István) József Attila-díjat kapott! Élő szobrunk, utolsó magyar gimnáziumunk igazgatója, dr. Szeli István akadémikusunk mellé személyében fősorakozott az újabb generáció! Gratulációmra azt írta vissza, cukormentes kólát

■■■

iszunk, ha találkozunk. Nekem kedvezett ezzel, hisz ismeretes István előtt is kegyetlen diabéteszem. Én meg Iván barátunk vendégszeretetét és a borok iránt elkötelezett odaadását ismerve rádörrentem, rizlinget iszunk vagy SÁRDONIT, így, fonetikusan, nagybetűvel küldtem a borfajta elnevezését, hogy tudja, érezze, nemcsak velem kell koccintania zentai pohárt, ha otthon járok, hanem sokunkkal, akik szeretjük, elismerjük és tiszteljük őt! És adja Isten mindezt mindannyiunk egészségére! És adja Isten, hogy egy gyönyörű napon, amikor lelkünk biztosan tiszta lesz, Bátkán koccinthassuk poharunk egymáshoz a Vukosavljev-szőlőbirtokon, mert az lenne az igazi!

Ó, de én elkalandoztam múltból a jövőbe! Térj vissza, gyönyörű emlék, mert úgy lesz igaz Iván borának tisztasága és évezredes magyarsága is!

Sóhajomra visszakanyarodik a múltba az éltető szőlőinda.

Emlékszem klottgatyás világom gyönyörű nyarára, amikor a kifolyós kutat fúratták a bátkai szőlősök a Tisza-mederben. Meztelen lábam nyoma ott maradt a régi Tisza-fenék homokjában.

És elevenen él még bennem az a nap, amikor fiamnak bemutatam a bátkai kompot, a révészt, a békát, amely nem brekeg, mert fából van és arra szolgál, hogy húzzák vele a kompkötelet. És ugrálni tanítottam őt a kompról a Tisza vizébe, és tiszta lelkiismerettel magyarázgattam, hol is a mi bácskai magyar világunk, meddig van az odaát, ami a Tisza túlsó partján a bánáti oldal, hol kezdődik a bátkai part, s meddig bátkai a part, amely soha nem lehet bánáti, és miért, és honnan bánáti újra az oldal. És miért zentai itt a part, és miért nem bácskai oldal? (Kedves Olvasóm! Ugye nem vagyok túl komplikált? De a mi életünk és világunk nem egyszerű.) A kérdésekre a válasz nem csak nyelvi kérdés. Ez létkérdés. Önazonosság.

Gyöngyszem fészkünk rakták ide a századok. Szülőanyánk öle e táj. Szívünk dobbanása.

Bácska.

A Tisza bal partjának keszegpikkelynyi része soha nem volt Torontál, nem is lehetett Bánát. Az mindig bátkai part volt. És soha nem nevezték oldalnak. Mert az a rész soha nem oda, mindig ide

■■■

tartozott. Része a szűk szülőföldnek. Része életünknek, gyerekkorunknak, ifjúságunknak, öregkorunknak. Örök idetartozásunknak. Megmaradásunknak. Egyik éltető gyökerünk.

S a komp az éltető kapocs. Ha nincs, bánáti a part.

Erőszakosan szabdalták szét szülőföldünket. Bennünket, itt élőket soha nem kérdeztek, mi a véleményünk, így akarjuk-e, jó-e nekünk mindez. Kivárnak, talán elfeledjük, mi volt, milyen volt valaha ezen a tájon. Elvágta erővel más köldökszínór-kompköteleket is rétjeink, legelőink, erdeink és birtokaink között, számunkra élhetetlenné tették Édenünket, amelyik esetlegesen sodródik parttól partig.

Részünkről a komp uralmi eltüntetésének elfogadása az erőszakos szülőföldszabdalás önkéntes szentesítése lenne.

De mi mindannyian tudjuk: a kompjártat él.

Az én vagyok, az te vagy, az ő.

Az mi vagyunk.

Életjel rólunk, ameddig közlekedik két olyan part között, amelyet ember cselekedett Isten szent teremtmése ellenében.

■■■

A SZŐCS FIÚK

Jelen írásom rendhagyó, csak egyirányú kompjárásról beszél. Bátkáról a zentai partra. Sokszor megtörtént ez a nyolcvanas években, midőn Szabadkáról hazatértem, aztán apám biciklijével a töltésen karikázva eljutottam a célig. Vissza mindig a komp hozott, ez így természetes, szülővárosom és a tőle elvágott Éden között az a hatalmas fákhoz erősített kompkötél bizony valóságos köldökzsinór.

Gimnáziumi osztálytársammal, Szőcs Árpáddal és ikerpárjával, Miklóssal nyomogattuk a pedált, meglett emberek, családapák, Zentára hazatérők. Az ikerpár nem volt egy évfolyamos a gimiben. Miklós esztendővel előttünk járt, Árpád egészségügyi okok miatt késett. De mindhárman elkerültünk Zentáról. Árpád Adán ügyvédként praktizált, én Szabadkán voltam színigazgató meg főiskolai tanár. Miklós is Európa legnagyobb falujában dolgozott vízügyes mérnökként, munkába menet szinte naponta találkoztunk egymással, kézszorítás után szó szót követett. Miről is? Természetesen Zentáról, az ifjúságról, a diákkorról. Egyszer Bátkáról is szót ejtettem neki, Miklós meg Árpádnak mondott csuda dolgokat e tájról, így nem véletlen, hogy összehoztunk egy közös kirándulást a világ legszebb szögletébe.

A Szőcs gyerekeket régtől ismertem, édesanyjuk hetedik-nyolcadikban magyartanárom volt az Árvayban, igaz mesterem, aki nem pofára mérte az osztályzatokat, hanem teljesítmény szerint. Szerencsém volt vele kapcsolatosan, esetemben ő még fiatal volt, energikus, tenni vágyó, és szívvel-lélekkel pallérozni akarta az alvégi meg a Tisza-parti nebulókat. Hitte, hogy szükség van rá e tájon. Akkoriban nagy volt a hiány képzett pedagógusokban, hagyták hát őt nyugodtan dolgozni. Ám az idő múlásával hivatalos helyek és uborkafára fölkapaszkodott semmi személyek megtépázták e magasan képzett pedagógust testben-lélekben! Nyugdíjaztatásig, majd négy évtizeden át, esztendőnként hosszabbították meghatározott idejű szerződését, állandó akadályokat gördítettek állampolgársága elé. Pedig a Debreceni Egyetemről, cívisportáról hozta párja menyecskének Zentára, amikor még egy országban volt a két város,

középiskolában is katedrára állhatott volna, ott aztán tényleg komoly hiányt kreáltak hivatalosék magyartanárból, ám a zentai gimnáziumba csak szülői értekezletekre járhatott a kedves tanárnő. Ment is ő állhatatosan, öt gyermeke végzett a sokunknak kedves alma materben. Emberségéért, szakmai tudásáért, eredményeiért meg is becsülhette volna őt szülővárosom, de döntési helyeken sok irigye akadt. Pedig nem volt hétköznapi ember! Trianon után az Erdélyből elűzött és Rómában befogadott Csűry Bálint tudós tanár úr, a nagy néprajzos elme diákja volt, miként tanszéki mentorom, dr. Penavin Olga is, az örök Tanárnőnk. Mindkettőjükre nagyon büszke vagyok, és úton-útfélen hangoztatom, általuk magam is szegről-végről Csűrytanítvány lennék.

Kicsit messzire kerekedtem, térjünk hát vissza a Tisza-töltésre, karikázzunk Bátka felé! Jobbról füzek, néhol a Tisza is betükröz, balról szántóföldek, szivattyútelep, távolabb Szentmiklós tornyai.

Aztán Bátka. A Szőcsöknek valami hétköznapi világ, nekem igazi ünnep. Nekik hűs víz a Holt-Tisza medrében fűrt kútról, én meg hazatértem.

Körbejártunk minden érdemlegest, fürdöttünk a Szakadásban, ugráltunk fejeseket a parthoz simuló kompról. Jól éreztük magunkat. A csöpp tó fölött újrakezdtém a csodás keletkezéstörténetet, de Miklós, a vízügyes mérnök leintett:

– Az szinte lehetetlen, hogy gátszakadás miatt itt akkora erő szabadult volna föl egy ideiglenes tározóból, hogy egy ilyen gyönyörű tengerszem keletkezzen.

– De hát ezt mondják!

– Aki mondja, nem tudja.

– Mikor keletkezhetett, Miklós?

Árpád leült a nyúlgát partján a fűbe.

– Nem mindegy? – kérdezte tőlünk.

– Nem – válaszoltam.

– Ez ősi tó – magyarázta Miki.

– Hogyhogy ősi?

– Sok ezer éves.

- Ez nem lehet – bizonytalankodtam.
- Dehogynem. Csak ezer éveken át nem volt tó. E csöpp tündértükör a Holt-Tisza része.
- Egyidős a Tiszával?
- Pontos az időszámításod.
- Akkor mese a negyvenkettes gátszakadás?
- Igaz lehet, csak az nem volt gátszakadás. A víz betörhetett ide, de azt hiszem, inkább beengedték Bátkára, aztán itt vághatták át a töltést, amikor leapadt a meder.
- Az a kifolyás mélyíthette a tavacsját?
- Talán. Eleje lehetett vad kitörés. Ámbár, nem nagy a szintkülönbség, inkább szelíden folyhatott a megfogott ár kifelé.
- Bátkából rontó erők nem származhatnak.

Hazafelé a kompon ismerősként üdvözöltük egymást a bátkaiakkal, egy-két mondatot váltottunk, rólam, családomról mindenki érdeklődött. Bemutattam a Szócs gyerekeket, akiknek jólesett, hogy anyjukról szinte mindenki tudott. Nem csoda, hiszen főleg alvégiek és Tisza-partiak utazgattak a két bácskai part között.

Visszafelé karikázásunk a Bátkai úton szó nélkül telt el. Törvényszerűen megálltunk az Adai utcán, kerékpárjainkat a Kiss kocsmá előtt akácfához támasztottuk, megszomjajztunk kegyetlenül, neki is ültünk azonmód a pompás korsóknak. Nagy kortyok után Árpád, osztály- és kenyeres társam, Adán az atyai ügyvédi irodát továbbműködtető jogtudor szólalt meg:

- Szép ez a Bátka. Ám a visszaút volt különleges.
- A komp?
- Az emberek.
- Az emberek?
- Ott egy igazi család él. Szeretik egymást. Mindenki mindent tud a másikról. És milyen segítőkészek! A megpakolt kerékpárokat mindig ketten tolták fel.
- Mi is segítettünk.
- Ez természetes.

■■■

– És a lovak is milyen szépek! – toldotta meg Miklós. – Mind a hatot megszeretgettem, megpaskoltam nyakukat és tomporukat. Istenem, esztendők óta nem érintettem meg egy lovat sem! Pedig igazán szeretem őket!

– A kiskutyák is nagyon kedvesek! – toldotta meg Árpád.

– Ők a nénikkel utaznak a csomagtartóra fölakasztott kosárban – magyaráztam. – A nénik nincsenek egyedül.

– A fekete nénik... – sóhajtott Miklós.

– Legtöbbje már özvegy. Igazából Bátká se kéne nekik, de ott az életük.

– Az emlékeik.

– Azt hiszem, a néhai bácsik is velünk együtt keltek át a vízén – toldotta meg Árpád.

– Ilyen a hazafelé út.

– Talán ilyen a nagy utazás is?

– Arra a különös partra? Kharón ladikja lenne a csudálatos vízenjáró? Talán nem az. Reménykedem.

Árpád és Miklós is átkeltek immár valami lélekvesztőben ülve valami hullámozó, sebes sodráson, én meg évente néhányszor meglátogatom szüleimet meg apósomékat a zentai Felsővárosi temetőben. Ilyenkor virágot viszek ott nyugvó osztálytársaimnak, így Árpádnak is. Kicsit elüldögélek nála, s mindig csodálattal tapasztalom, nem teremhet csönd sírja mellett, mert szívem dobbanása pont olyan hangot érzékeltet minden idegsejtemben és tudatomban, mint a bátkai komp hazafelé úszó tükörlelkének ritmikus őséneke.

■■■

SZEMFÉNYVESZTÉS

– Harmincegy év! – csapta poharát Ljubiša Istók Jóska borpincéjének előterében, amelyet Jóska kényeskedően rezidenciának nevez, hiszen Bárka nagykövetének tartja magát, akit a kedves Szőlőország Zentára akkreditált.

– Kibírtuk ezt a hosszú időt a Marsall nélkül, ki hitte volna? – mosolyog Istók Jóska, megpödörve őszülő bajuszát, a legjobbkor, nedves éppen kicsit a rizlingtől.

– Nem bírtuk ki! – hörgi Ljubiša. – Egymás torkának estünk, széthullott a gyönyörű haza, mi lett belőlünk, mindannyiunkból?

Istók Jóskáról beszéltem már, együtt koptattuk a padot annak idején az Árvey-iskolában, ám Ljubišáról nem szóltam még. Ő különös kiágazása a Hercegovinából Zentára telepített családjának, mert kisgyerekként áttört fülén a magyar nyelv is, bírja is, használja is, sok magyart megszégyenítő módon. És magyar lányt választott párjául, gyermekei is kommunikálnak mindkét irányban. Ljubiša óvodába is velem járt, végig a Tópart utcán, a Gombos-óvodába. Fehér Magda óvó néni taníttatta vele is a magyar énekeket, és a nyelvünkön alig megnyikkanó anyja ezt akkor természetesnek találta. Igaz, később, sokkal később megtudtam azt is, hogy környezete igencsak megszólta a liberális mamát, és Ljubišát is a partvonal mellé szorították társai az iskolában. De megindult később az olvadás körülötte, mert más gyermekek, főleg a lányok, bizony megtanultak magyarul is. A kolóniai szerb vagy feketehegyi vénasszonyok szintén, mert a zentai piacon még ma is leginkább egynyelvű a kommunikáció.

– Mi még csak mentünk valamire – néz a szemembe Ljubiša –, de a gyerekeink? Belőlük semmi nem lett! Elveszett generáció!

– Talán mégsem.

– A lányom orvos – mondja a társam –, londoni orvos. Unokáimat évente egyszer látom. A férje indiai származású, szintén orvos. A londoni unokáim nem tudnak sem szerbül, sem magyarul. Vén fejjel angolt biflázok, hogy legalább azt elmondhassam nekik, a két gyönyörű kislánynak, szeretlek benneteket, drágáim, nagyon szeretlek benneteket!

■■■

Ljubiša nem szégyelli könnyét.

– A fiam meg, akiben annyira bíztam, megszökött a behívások elől. Hiába mondom neki manapság, amnesztia van már, ő ezt el nem hiszi, mert errefelé, így mondja, nem hihető el semmi, különösen nem az, amit a politikusok mondanak.

– Törvény is van már az amnesztiáról – szól közbe Istók Jóska.

– Van – bólint Ljubiša. – Talán van. Szegedig jön a fiam, ott találkozunk. És sírunk. Nincs is mit beszélnünk, mert be nem fejezhetjük a mondatot, elcsuklik a hangunk.

– Hát fura egy világ kezdődött kilencvenegyben! – mondom.

– Fura? – kérdi Istók Jóska olyan hangon, amely sikoltás is, megdöbbenés is, félelem is.

– Ne mondd, hogy normális!

– No, azóta sem normális semmi! Kezdték Borovo Selóban, kegyetlen kivégzés volt ottan! Miért is? Megmagyarázza minékünk meg a világnak a hivatalos magyarázó gép, ez a politika, de emberi korlátainkkal fölfogni mi ezt soha nem fogjuk.

– Megemészteni sem! – veti közbe Ljubiša.

– Megemészteni? – kerekedik hatalmasra szeme az én volt padtársamnak. – Könnyű neked filozofálni! Engem behívtak, háborúba mentem, akaratom ellenére. Pedig föllázadt Zenta, sikoltoztak asszonyaink, de magukra maradtak. Magyarok ellenkezése lett az egész! Talán tényleg az is volt. Más nemzetiségű zentaiak nem voltak a tüntetők között.

– Voltak bizony!

– Lehet, voltak valahányan. Te ott voltál, Ljubiša?

– Én akkor éppen nem mozdultam ki a házból.

– Én meg elmasíroztam, öreg. Mert énrám, zentai magyarra, nagy szükség volt a horvát határszélen. Megjártam Vinkovci környékét, ahol ugyancsak lőttek ránk a horvátok. Nekünk meg négy napig muníciót sem osztottak, így nem is lőttünk vissza. Békés egység voltunk. Tiszta magyar század.

– Engem nem hívtak be – hajtja le a fejét Ljubiša.

– A tisztjeink java része azért szerb volt. De a legénység egytől egyig magyar!

■■■

- A fiamat is behívták – suttogja Ljubiša.
- Jól tette, hogy lelépett – vet véget a kényelmetlen vitának Istók Jóska. – Ügyes fiad van. Mindig köszönt nekem, ha találkoztunk.
- Már évek óta arról álmodom, hogy a gyerekeimmel és az unokáimmal sétálok egyet a zentai Tisza-parton.
- Megéred még, barátom – mondom Ljubišának. – Szép séta lesz. Mindnyájan megcsodáljuk a boldogságodat!

Ő ismét a könnyét törli.

- Könnyű nektek, magyaroknak! – néz teletöltött poharába régi barátom. – Ha el is hagyták a gyerekeitek a családi tűzhelyet, csak a szomszédba távoztak, és hazajárnak immár. És tudják nagyapáik nyelvét!

– Én a fiam után mentem – szólok –, de ez sem teljesen igaz. Munkahelyet sem kaptam itthon, kigolyóztak mindenünnen, akármit is tettem! És bizony Milošević végül engem is megtalált, aztán kilencvenötben nem akarta bírni nélkülem.

– Te meg?

– Én már akkor az Egyházasdengelegi Általános Iskola igazgatója voltam, Magyarországon, mert csak ott tudtam elhelyezkedni. Palicsi szomszédom, aki a postámat és a küldeményeimet kezelte, rám szólt a telefonban, maradj, szomszéd a seggeden!, ott vagy a legjobb helyen! Nem is mozdultam Dengelegről...

– De a nyelv nem volt akadály! – kiált Ljubiša.

– A magyar nyelv neked sem akadály! – vágok vissza. – A fiadnak sem lett volna!

– Ő Kanadába ment. Az egyeteme félbemaradt, talán soha meg sem lesz. Most ott favágó. Beszámolói szerint megvannak.

– Biztosan így van – nyugtatom Ljubišát.

– Talán így van. Ha Szegeden találkozunk, egy napot vagyunk csak együtt, mert a szálloda nekik drága. A japán menyem meg csak kezét fog velem, eddig nem csókolt meg sohasem.

– A japánok, lehet, nem csókosok.

– Lehet.

Koccintunk csak, és nem is szólunk. Így van ez jól.

■■■

Azért mégis megtörik a csend.

– Harmincegy év – kezdi Ljubiša. – Azóta erre csak a korrózió.

– Idefigyeljete! Váltasuk a témát! – kiált Istók Jóska. – Varázslatot tanultam. Megmutatom.

Nézünk rá mind a ketten, mutasd, öreg, mit tudsz?

– Nem csalás, nem ámítás! – kiált a házigazda.

– Jóska! – állítom meg barátomat a csuda kivitelezésében. – Rodolfo régen azt szuggerálta a fülünkbe, vigyázat, csalok! És csalt, és mi nem hittük el a szemfényvesztést, mert mást láttunk!

– Jól mondod, Pista! Szemfényvesztés! Ez az igazi kifejezés! Ó, de nagyon pontos! Ez harmincegy éve a világunk!

– Hát ebbe belefért a háború is – mondom.

– Belefért az! – morog Istók Jóska. – De az áldozatok vére elfolyt. Mégsem volt az némelyeknek szemfényvesztés!

– Hát nem – bólint Ljubiša. – Hol vannak a gyerekeim, hol az unokáim?

PÁLINKAFŐZÉS

Különös képet kaptam osztálytársamtól, akivel hajdanán együtt kopattuk az Árvay-iskola megfaragott fenyőfapadjait. Bátka szerelmese ő is, én is, s velünk együtt sok-sok zentai. A rendhagyó fölvételen a bátkai komp látható, a rév(ész)ház, néhány ember, ám emiatt még nem lenne fókuszáltan figyelemre méltó. De a fotó súlypontja egy pálinkafőző kazán, ott a kompon, a Tisza vize fölött, s látszik az is, a jelenlévő férfiak azon szorgoskodnak, üzembe helyezték a rézüstöt! Üzembe is helyezték, hiszen nem akármi történet esett meg akkor arrafelé: a Zentai Pálinkabírálok Társasága tartott gyakorlati ismeretszerzéssel egybekötött bemutatót. Az érdekelteknek és a kíváncsiaknak azt szemléltette, hogyan kell helyesen pálinkát főzni. Nagy Abonyi Attila főzdéje utazott a kompra, s e pompás helyszínen királyi nedűt csurgattak le a rézcsövön.

Nézegetem a fölvételt, szinte hinni sem tudom, hogy ilyesmi megeshetett azon a különös vízi járműn, amelyhez gyermek- és ifjúkorom megannyi élménye kötődik. Lelkem színpadán leginkább a vízbeugrások jelennek meg, a gyerekzsivaj, a vetkőző lányok különös átváltozása, első férfias szívdobogásaim, a legszebb tiszavirágokkal folytatott kommunikációk közbeni arcpirító megkukulásaim; de végül csak összejött egy-egy korzóséta, mert akkoriban még szép Zentám színe-java esténként el-elzarándokolt a gimnázium elé, el a Tisza-partig, és a fiúk keze a sötétes helyeken megtalálta a lányok apró tenyerét. S az a kézszorítás...!

No, de maradjunk a pálinkafőzésnél, mert a kapott fényképen régi lányok nincsenek, a tiszavirágocskák csak a lélekben ugrálgatnak pompás fejeseket, a valóságban ők már unokácskákat pásztorolnak, amiképp az enyém is, az, akinél a lóganés kompdeszkákon megtört legénykebéli kukaságom, aztán az élet folyt tovább, és a golya is tette a dolgát.

Szerettem volna jelen lenni a kompon főtt pálinka kóstolójánál, mert jó torkokat gyantáztak meg véle.

■■■

Szüretre mentünk, kotyogtattuk a szőke vizet. Szelíd lovacsákák prüsszkölgettek, kicsi kutyácskák kukucskáltak asszonyságok csomagtartóba akasztott kosaraiból, és csönd volt a kompon, mert Polyák Antal bácsi mesélt. Aki emlékszik regélőnkre, tudja, a Dobogó (Dózsa György) utcából való szabómester volt őkelme, aki az olló és a tű helyett a bárkai világot szerette igazán.

Akkor esett meg e történet, amikor még vad fináncok járták a mi világunkat – kezdte mondókáját a mester úr –, mert nem engedték a kisüstöt, elkobozták, ha tehették. Kegyetlen, más nyelvű vérebei voltak ezek az alakok egy tenyérbe szöget verő hatalomnak, de nem léteztek pecsovicsonk nélkül, és a mi tájunk mindig kitermelte a pecsovicsonk. Eperérés után, a cefre kiforrásakor kezdtek el szimatolni ezek az állami kullancsok, de hát a nép leginkább megelőzte a tragédiát, még a haragosok is értesítették egymást, eldugni a kazánt és a rézcsövet!

Talán Tiszánk is hallgathatta az elbeszélést, mert a kotyogás alig zavarta a reggel áhítatát.

Megesett aztán az egyik alvégi portán, hogy javában csurgott már a vodka, amikor odaért a fekete hír, nem tehettek mást, szétkapták a pálinkafőző kellékeket, aztán hevenyészve eldugták őket.

Hát az nehéz lehetett – szólt közbe anyám –, szaglott a főzet mindenfelé.

Nehéz, nehéz – mosolygott Polyák Antal bácsi –, de mégis sikerült! Pedig a ház előtt is eperfa állt, kettő meg odabent az udvarban, és a tiszta járda meg a rendes udvar árulkodott ám, mert a fák alatt egyetlen rothadó szemet sem találhattál! Az állam kopója érezte, hogy e házban delikvensek laknak. És jól érezte. De nem akadt horogra az alvégi magyar!

Az hogy lehet? – kérdezte a kompon álló kórus.

Kikerekedett mindük szeme a kíváncsiságtól és a csudálattól, úgy-e? – nevetett hatalmasan Anti bácsi. – A gyerekcsáj volt a megoldás.

A gyerek? – állt meg a révész Balázs bácsi kezében a kompkötél húzására szolgáló béka.

■■■

A gyerek szája: Isten szája! – így Antal bácsi. – Ebből indultak ki a gaz fináncok is. Mert nem a fölönőtteket kérdezték, hanem az udvar közepén álló kisiút.

Hol van a kisüst, te gyerek? – fordította a mord finánc szavát a pecsovics.

A kutyalukában! – válaszolt bátran a gyerek.

Hát a rézcső?

Öregapám lába között a subában!

Köpiött egy nagyot a főfinác, megindult a kiskapu felé, utána a kopók, a zsandárok, hátul a pecsovics. Nyaka behúzva, mint a kivert kutya.

Az is az ilyen! Veszett kutya! – bólogattak a jó bátkaiak.

Pedig a gyerek igazat szólt – folytatta Anti bácsi. – Az utolsó szóig a színtiszta igazat mondta. A kisüstöt a szalmakazal tövébe dugták egy lyukba, a kutya fúrta azt, s ott szeretett igazán éjszakázni a derék házörző, nem a deszkából készült házában. A rézcsövet meg az ideges menyecske dugta be kinyájában és tanácstalanságában apósa lába közé a subába.

Örizzé kend! Takargassa!

Az öreg ott ült naphosszat a kemencepadkán a subában, mert valaha juhász volt, aztán számára suba nélkül nem volt élet az élet.

Nagyot nevtünk mindannyian a kompon, még a lovacsák és a kutyuskák is mosolyogtak. Vagy csak nekem tetszik így erős fél évszázad múltán?

FÉLÁLOMBAN

Kedvesen kotyog a bátkai komp.

Félálomban hallom e különös zenét, amelyet gyermek- és sihederkorom komponál, s látom a nyári nap mosolygó édesanyaképét, szeretettel ébreszti a kompházat, boldogan fölragyognak ablakai, pedig a pókocskák és a lusta révészek firhangot vontak volna e kedves szemecskékre. Kocsik előtt lovacsák álldogálnak jámboran, halkan prüszkölnek, diszkrétek nagyon és illemtudók, parton hagyták gőzölögni a mázolóasszonyok kincsét.

Kerékpárok a korlát mellett meg élteőbb asszonyok kezében, csomagtartóra két kosár akasztva. Egyik-másikból kicsi kutya szemléleti környezetét.

Hallom a kakukkot, száz esztendőt kiált mindahányunknak, szólót füttyül a sárgarigó...

Kakukk is, rigó is itt szólítgat, a százból hatvanhét százaléknál, itt tartok már a réges-rég megjósolt időből. Kipattan szemem, dereng a világ ablakom előtt.

A sárgarigó elhallgat, de pillanat csak, ideül az ablakom előtti juharra, befüttyent lelkembe. Megörülök a korai vendégnek, de botorul az ablakhoz lépek, látnám is citrom zakóját, ám nem sikerül, ő meg elhallgat, talán tovaröppen.

Csönd van még a lakásban, odaülök hát a számítógéphez, kapam-e éjjel valami üzenetet?

Régi osztálytársam látogatott hozzám, a zentai táj és Bátka szerelme. Bátkán van szőlőskertünk, írja, odajárok mindennap. Kompon vagy a hídon át, körül. Van két történetem, a kompon hallottam. Ezekből írhatnál valamit, ha van időd és kedved hozzá.

Valami különös áram iramlik testemen és lelkemen át, ébren hallom immár az öreg komp régi kompániájának kommunikációit.

– Nézed őket, mi? – kérdi tőlem Bűn János bácsi, az öreg piktor, akinek a töltésre forgó félholdja csak azért van, hogy mindennap itt lehessen.

– Nézem – bólintok.

– Itt az ideje ennek is.

– Lányok.

– Szépek?

Erre megkukulok. Nem is hallok semmit. Nézem a víztükröt, nyári tündérek táncolnak napsugár ruhában.

Aztán barátom hangja uralkodik.

– Dragomir bácsi, a szomszéd, szerette a pálinkát. Csakhogy az Úristen olyan asszonnyal áldotta meg, aki a két tűzön rotytantott szesz zsigeri ellensége volt. Óvta is párját szép szóval, könyörgéssel, káromkodással és átokkal – sok eredményt egyik változattal sem ért el. Évente cefre gyűlt és forrt a gyümölcsösben, évente elkészült a néhány hektó pálinka, amelyből nem sokat adtak el, hanem Dragomir bácsi gurgulázta vele napjában többször is rakoncátlankodó torkát. A pálinkafőzés mindig hasonlóképpen zajlott. Amikor megindult a tisztája, Dragomir bácsi megvárta a rézelejét, és hatalmas kortyokat csent belőle. Persze az orvul elkövetett önlopás után elnehezedett gyorsan teste-lelke, aztán megvackolt bódultan valahol, és míg ki nem aludta mámorát, dudálhattak ördögök is a fenekébe, ő ugyan nem moccant, csak horkolt istentelenül. Hát a rézeleje nem inni való! Erős is rettenetesen, és metil-alkohol burjánzik benne. Kidobni persze normális emberek nem szokták, mert fájós lábat, derekat borogatni elsőrangú. Dragomir bácsi gyakorlata szerint való az másra is! Könnyű álma biztosan nem lehetett tőle, mert gyűrött pofával és derékba tört bajusszal ébredt, kandúrképe mindenkit kacagásra késztetett. Drema, a pálinkafőző kellett befejezze a tisztázást, amit nagy morgással meg is cselekedett. Dragomir bácsi, miután megmártogatta zákányos fejét a hideg vízzel telt hordóban és kitörülte szeméből a vakító mámort, ránézett a demizsonjaira, megemelte őket, aztán, hogy üres palackra akadt, bosszúsan, számonkérően Dremára kiáltott:

– Csak ennyi lett?

Mosolyognak a komp utasai.

– A cefrés hordó története sem kutya! – kezdi mondókáját valaki. – Az úgy volt, hogy a hasas kis hordócskában ringlócefre erjedt, s

■■■

a gazdája mutogatta is fűnek-fának, mert büszke volt első termésére. Persze arra nem gondolt, hogy ringlógazdasága megvámolható főzés előtt is. Mert olyasféle történt, igaz, e cselekedethez gyomor kell, de hát vannak köztünk oly teremtményei is az Úristennek, akiknek mindegy, mi kerül a pofájába, lenyeli, csak zsibbasszon és bóduljon tőle. Gyanús akkor kezdett a cefre gazdájának lenni, amikor nem forrt ki idejére, hanem csak későn, s akkor is furcsán. Láta a pálinkafőző is, vállát vonogatta, nyakát tekergette, no, ebből nem sok lesz ám! Hiába bizonygatta sárgacsőrű gazdánk, hogy szemelt, fejtett ringlóból való a cefréje, a pálinkafőző nagy sóhajtással azt mondta, majd meglátjuk. De nem nagyon láttak semmit. Vagy tíz liternek kellett volna lefolynia a tisztán, nem lett az öt sem. És az íze is csapnivaló! Azonban igaza lett a közmondásnak, idővel kikaparta valami tyúk a titkot, mert mihaszna potyázóink végül bevallották, hogy ők dézsmálgatták naponta a cefrét, lefejtették a levét, aztán vízzel pótolták. Jó a cefrelé? – kérdezték a kompon állók. – Jó! – hangzott a válasz. – De a fene egye a disznó pofátokat meg a gegátokat is! – villámlott rájuk egy szájba igencsak markos menyecske. – Közel ne gyertek a mi szőlőnkhez, mert fejbe váglak benneteket a kapával!

És fölremlik a késő délután, a visszatérés ideje. Mielőtt elindulna a komp, nagyokat ugrálunk róla a Tiszába, százszor is. És nagyon boldogok vagyunk. Induláskor az utolsó pillanatban kapaszkodunk föl, csurog a víz rólunk, a lányok boldog cicák, és gyönyörűk, és ott vannak a nagy titkok, azt suttoják egymás fülecskéjébe, ahogy végigülnek a komp oldalán.

– Nézed őket? – kérdi tőlem Bűn János.

– Nézem.

– Most szebbek?

– Sokkal.

Kéjesen kotyog a bátkai komp.

■■■

LÁNYOK

Ó, az a kicsi lány!

Tisza-hajú tündére Bátának, rigókkal, fülemülékkal együtt énekelgető csöppség!

Hazafelé, csöndesen kezdtük a kotyogást, anyám ölébe törleszkedett a picinyke; hamvas, apró cicát ölelt át két karjával drága szülém, s együtt kezdték a dalt, amely vízipókok módján végigcsusszant a rubintos vízen, a lemenő nap is pihent egy szusszantást a fűzfák hegyén, és mi, utasok, emberek, lovacsák és kutyuskák elfelejtettük a napnak fáradalmát.

– Egész nap énekelt – suttogja a csöppség nagyanyja.

– Pálinkát főztünk, s a kisüst népdalba öltözött – toldja meg a nagyapa.

Harmadiknak én csatlakoztam a dalhoz, s mire a zentai partra értünk, valóságos kórus zengett a Tiszán. Balázs bácsi, a révész, megvárta, fejezzük be a nótát, csak aztán kezdte kiereszteni a fogatokat, a bicikliseket.

Aztán múlt az idő, magyartanár lettem az Emlékiskolában, életem első órája meg a hetedik bében zajlott, s a középső sor második padjában ott ült a Tisza-hajú lányka, aki énekével oly meghitté tudta teremteni azt a néhány percet, amit a hazafelé kotyogó komp világa varázsolt a Bátkáról hazatérőknek.

Engem gyorsan elsodort szülővárosomból a kegyesen kegyetlen szél, s hazatérvén a napokban kiültem Tiszánk partjára, mert hol is pihenhetne meg igazán a hazatérő szintarévi? Valakik talán meg is mosolyogtak, mert hangosan köszöntöttem a Révészt. Észleltem, kedvesen vissza is bólintott nékem.

Üldögéltem a szobor melletti padon, alant horgászok próbálgatták a szerencsét, figyeltem őket, de inkább a bevetés mágikusan koncentrikus köreit, el is merültem e különösen jó semmittevésben, s nem figyeltem arra, mi történik körülöttem: kedves árnyék csapódik rám, megáll padom mellett egy asszonyság, kicsi lányka jobbját markolta, őzgidácska, mondanám, de nem szólhatok, mert találkozik a tekintetünk, a mama néz rám, lelke nyitva, mosolyog.

■■■

– Leülhetünk?

– Le.

A kicsi lány ugrándozik, de mamája közelebb húzza szívéhez, dúdolni kezd, a szöske meg rázendít, a legszebb népdal, amely megtermett mezei virágaink között. Kis kece lányom fehérben vagyon...

És fölremlik a bátkai komp, anyám ölében egy hasonló hirtelenszőke lányka...

– Emlékszik rám? – kérdi a nagymama.

– Most éppen nem... – dadogom.

– Diákja voltam az Emlékben. Meg az édesanyjával sokat kompozgattam Bátkára.

– Az éneklő lányka?

Fölragyog a szeme a nagymamának, ám az unokácska új népdalt kezd, parti gesztenyéken fészükben kismadarak ámulnak.

– A kis kece lányomról szóló dalt az édesanyjától tanultam, tanár úr. Átkeléskor Bátkára.

Régi diákom mosolyában szülém pillantása is fölébred.

De nekik sietős.

Elbúcsúznak tőlem vendégeim, apró szellő törülgeti arcomat. Itt a padon, a Révész közelében nyár van, Zenta van, megnyugvás van.

De én ott ülök most a bátkai kompon, kotyogunk hazafelé.

Egy kicsi lányka énekel, szemembe néz, aztán egy másik szempár is társul hozzá. Két pillantás lelkembe, s a két szempár immár tűnődő égi csillag.

– Ó, ezek a kicsi lányok! – sóhajtom, és minden fölragyog körülöttem.

■■■

...

■

...

■■■ TARTALOM ■

...

■

...

Omnibusz a Tópart utcában	5
---------------------------	---

A Kard utcai arkangyal

Tóparti utószó – bábokkal	31
Közös képünk	35
Két karikatúra története	38
Szólótökemetszetek	41

Képirók asztalánál

Eligazítás	49
Fésűs technika	52
Duruzsolt a kamera	55
A festő pálinkája	59
Fehér foltjaink	67
Cigonya	70
Barát(h)om	77
Türkiz történeteink mentén	88

Visszaút

Írók Bácsországban	95
A mi hősünk	102
A kanizsai Népkert nyíló axiómái	110
Betűk balettmestere	114
Nagyszüleim és Ferenc Jóska	118
Gyertyafényben	120
Gesztenye	126

Két part között

Érvelés	131
A bátkai komp	135
A Szőcs fiúk	140
Szemfényvesztés	144
Pálinkafőzés	148
Félálomban	151
Lányok	154

Balogh István
Mágikus fészünk
Válogatott tárcák

Vajdasági Magyar Művelődési Intézet
Zenta, 2016

Felelős kiadó
a Vajdasági Magyar Művelődési Intézet igazgatója
Felelős szerkesztő Kaszás Angéla
Szerkesztő Sinkovits Péter
Olvasószerkesztő és korrektor Sinkovics Éva
A fedél Baráth Ferenc munkájának felhasználásával készült
Műszaki szerkesztő Beszédes István

Készült a szabadkai Csikos nyomdában
500 példányban

ISBN
978-86-86469-99-1

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása
A Szerb Matica Könyvtára, Újvidék

821.511.141(497.11)-32

BALOGH, István, 1946-

Mágikus fészünk : válogatott tárcák / Balogh István. –
Zenta : Vajdasági Magyar Művelődési Intézet, 2016 (Subotica
: Čikoš). – 155 str. : ilustr. ; 24 cm

Tiraž 500.

ISBN 978-86-86469-99-1

COBISS.SR-ID 305663751

■

Hazatérőben történeteket mentene írunk önmaga és az olvasók számára, örökségmarasztaló szenvedéllyel. Átsuhan egykori tájakon, múltidéző örömmel beszélget a régi – létező vagy léthatáron túli – társakkal. Megengedő szeretettel, gyakran a derű bájával. Bolyongásai során felkeresi hajdani iskoláit, meg-megáll a Tópart utcán, majd a Népkert fái alatt, vagy éppen a lassan hullámozó vizet szemléli a bátkai kompról. Képzeletének vásznán erőteljes vizualitással elevenednek meg a kiapadhatatlan mesélőkedvvel visszavarázsolt emléképek, s nem pusztán azért, mert szívesen és gyakran ül oda a festők asztalához. Közben egyfajta számadás is készül a keregett és megtalált volt-otthon őrizetével.

A Zentán született Balogh István két évtizede Magyarországon él, de állandó visszatérő, könyvei is nálunk jelennek meg. Eddig tizenhét kötete látott napvilágot, kettőben tárcái is megtalálhatóak. Néhányat ezekből is válogattunk, többnyire azonban a lapokban és folyóiratokban közzétett vagy még közöletlen írásai – szerzőnk ilyen műfajú írásainak legjobb darabjai – kerültek a *Mágikus fészkünk*be.

Sinkovits Péter

ISBN 978-86-86469-99-1

9

7

8

8

6

8

6

4

6

9

9

9

1

1